ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 2
2020

Київ – 2020

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2020. № 2. 76 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюються актуальні питання у галузі інформаційної, бібліотечної і архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**

***Збанацька О. М.* –** доктор наук з соціальних комунікацій, доцент, НАКККіМ, **заступник головного редактора**

***Філіппова Н. П.* –** кандидат наук з соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**

***Бездрабко В. В.* –** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)

***Білущак Т. М.* –** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)

***Веретеннікова Н. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

***Вовк Н. С.* –** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»

Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, (НБУВ)

Заваліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук Університет Північного Техасу (США, Дентон)

Збігнєв Осінський – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)

Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури

Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»

***Литвин С. Х.* –** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ

Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ

***Маслак В. І.* –** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ

***Парвіз Казімі* –** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)

***Ржеуський А. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»

***Тур О. М.* –** доктор наук з соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського

***Чередник Л. А.* –** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Терещенко А. С.
Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т. В.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Петренко А. В.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 6 від 22 грудня 2020 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензуються членами редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
E-mail: nauka@nakkkim.edu.ua©

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2020

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 2 2020

ЗМІСТ

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Литвин С. Х. Наукове осмислення сучасного стану документознавства в Україні на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» 5

Цілина М. М. Новітні лінгвістичні аспекти української документознавчої термінології і структури заголовка законодавчих документів (на матеріалі законів, постанов і розпоряджень Верховної Ради України) 13

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки 20

Вовк Н. С. Автоматизація підсистеми обслуговування читачів у системі електронної бібліотеки 27

ІНФОРМОЛОГІЯ

Гула Р. В., Передерій І. Г., Вітринська О. В. Типологія сучасних інформаційних воєн: провідні підходи до трактування 35

Пізнюк Л. В., Свердлик З. М. Реферат і анотація: актуалізація й перегляд нормативів і вимог 43

ПОДІЇ І ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Добровольська В. В., Збанацька О. М. Сергій Литвин: біографічний нарис (реконструкція життєвих та творчих сходинок) 52

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА!

Чернець В. Г. Творець пізнавально-конструктивних ідей 64

Вилегжаніна Т. І. Професіоналізм. Творчість. Життєствердність 65

Кириленко О. Г., Добровольська В. В. Слово про колегу 66

РЕЦЕНЗІЇ

Анісімова О. М. Наукові обрії документаційного забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні (рецензія на монографію «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні» В. В. Добровольської) 68

Добровольська В. В. Навчальний посібник «Документна лінгвістика та редагування документів» (рецензія на навчальний посібник: «Документна лінгвістика та редагування документів» Г. П. Лукаш і Л. А. Чередник) 70

Вимоги до публікацій 74

CONTENT

RECORD STUDIES

Lytvyn Serhii. Scientific understanding of the current state of Record Studies in Ukraine on the pages of the journal "Library science. Record Studies. Informology" 5

Tsilyna Maryna. Modern linguistic aspects of Ukrainian terminology of Record Studies and title structure of legislative documents (on the material of laws, resolutions and orders of the Verkhovna Rada of Ukraine) 13

LIBRARY SCIENCE

Zagumenna Vira, Kuzmenko Olena, Deich Dariia. Scientific and methodological activity as an important component of the modern library development 20

Vovk Nataliia. Automation of the reader service subsystem in the electronic library system 27

INFORMOLOGY

Hula Ruslan, Perederii Iryna, Vitrynska Olena. Modern information wars typology: leading approaches to interpretation 35

Pizniuk Lesia, Sverdlyk Zoriana. Abstract and summary: updating and revision of regulations and requirements 43

EVENTS AND FACTS OF SCIENTIFIC LIFE

Dobrovolska Viktoriia, Zbanatska Oksana. Serhii Lytvyn: biographical essay (reconstruction of life and creative steps) 52

CONGRATULATIONS TO THE HERO OF THE ANNIVERSARY!

Chernets Vasyl. Creator of cognitive and constructive ideas 64

Vylegzhanina Tamara. Professionalism. Creativity. Vitality 65

Kirilenko Oleksandr, Dobrovolska Viktoriia. A word about a colleague 66

REVIEWS

Anisimova Olha. Scientific horizons of the documentary support of the development of sociocommunicative space of culture in Ukraine (review of the monograph: "Information and documentation support of the development of sociocommunicative space of culture in Ukraine" by Viktoriia Dobrovolska) 68

Dobrovolska Viktoriia. Training manual "Documentary linguistics and document editing" (review of the training manual: "Documentary linguistics and document editing" by Halyna Lukash and Liudmyla Cherednik) 70

Requirements for publications 74

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 94(477):002.2

DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221147

Цитування:
Литвин С. Х. Наукове осмислення сучасного стану документознавства в Україні на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 5–12.

Lytvyn S. (2020). Scientific understanding of the current state of Record Studies in Ukraine on the pages of the journal «Library science. Record Studies. Informology». Library science. Record Studies. Informology. 2, 5–12 [in Ukrainian].

Литвин Сергій Харитонович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
serlytvyn@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0010-2675

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ»

Мета роботи. *Стаття присвячена здійсненню аналізу низки статей, опублікованих в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» з фундаментальних та прикладних проблем інформаційно-документаційного циклу, насамперед, висвітленню наукової дискусії з існуючих проблем розвитку інтегрованої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» як навчальної і наукової дисципліни і протиріч, породжених її введенням та визначенню перспектив дальшого розвитку документознавчої освіти.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні сукупності методів: історико-діалектичного, порівняльного, формальної логіки, аналізу і узагальнення. Зазначений методологічний підхід дав змогу комплексно проаналізувати дискусію, що має місце на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» з проблем сучасного стану документознавства і зробити відповідні наукові висновки.* ***Наукова новизна*** *отриманих результатів полягає у комплексному аналізі опублікованих в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» праць, присвячених сучасному стану документознавства в Україні, науковому осмисленні його проблем та наданні наукових та практичних пропозицій щодо місця і ролі журналу у їх актуалізації.* ***Висновки.*** *Журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» став своєрідним дискусійним майданчиком для обговорення широкого кола сучасних проблем документознавства, бібліотекознавства, інформології, зокрема породжених створенням нової спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Водночас, наукова дискусія з означених проблем на сторінках журналу є недостатньою і потребує якісно нового рівня.*

Ключові слова: *журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», документознавство, документознавча освіта, криза науки, інтегрована спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».*

Lytvyn Serhii,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Humanities Disciplines
National Academy of Culture and Arts Management

SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE CURRENT STATE OF RECORD STUDIES IN UKRAINE ON THE PAGES OF THE JOURNAL "LIBRARY SCIENCE. RECORD STUDIES. INFORMOLOGY"

The purpose of the article. *The article is devoted to the analysis of a number of articles published in the journal "Library Science. Record Studies. Informology" on fundamental and applied problems*

© Литвин С. Х.

of information and documentation cycle, first of all, coverage of scientific discussion on existing problems of development of integrated specialty "Information, library and archival services" as an academic and scientific discipline and contradictions caused by introduction and definition of prospects of further development of Record Studies education. ***The methodology*** *consists of the application of a set of methods: historical-dialectical, comparative, formal logic, analysis, and generalization. This methodological approach allowed a comprehensive analysis of the discussion that takes place on the pages of the journal "Library Science. Record Studies. Informology" on the problems of the current state of document science and make appropriate scientific conclusions.* ***The scientific novelty*** *of the obtained results lies in a comprehensive analysis of those published in the journal "Library Science. Record Studies. Informology" of works devoted to the current state of document science in Ukraine, scientific understanding of its problems, and providing scientific and practical proposals on the place and role of the journal in their updating.* ***Conclusions.*** *Journal "Library Science. Record Studies. Informology" became a kind of discussion platform for discussing a wide range of modern problems of document science, library science, informology, in particular, generated by the creation of a new specialty 029 – Information, library and archival services. At the same time, the scientific discussion on the identified problems on the pages of the journal is insufficient and will require a qualitatively new level.*

Key words: *journal "Library Science. Record Studies. Informology", Record Studies, Record Studies education, a crisis of science, integrated specialty "Information, library and archival services".*

Актуальність теми дослідження. Прийняття та імплементація нового Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2015 р. №1556-VII/I (остання редакція від 9 грудня 2015 р.) та постанови Кабінету Міністрів України № 226 від 29 квітня 2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», спонукало багатьох науковців до осмислення процесів реформування вітчизняної освіти, й зокрема, до обговорення на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» сучасного стану документознавства і перспектив його дальшого розвитку, що й стало мотивом цієї публікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Підготовці фахівців документознавчої, бібліотекознавчої та інформаційної сфери журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» приділяв належну увагу у всі роки свого існування. Так, проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності розглядала Г. Власова [2], проблеми документознавства на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» проаналізувала Г. Швєцова-Водка [14], проблеми наукових досліджень з документознавчої освіти та перспективні тенденції її розвитку висвітлила О. Матвієнко [4], можливості використання інтернет-технологій для вдосконалення майбутніх документознавців проаналізувала Л. Філіпова [13], основні етапи розвитку вищої документознавчої освіти в Україні розглянув М. Слободяник [10]. Сучасні тенденції розвитку ступеневої підготовки фахівців інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у вищих навчальних закладах I-II та III-IV рівнів акредитації науково обґрунтувала Т. Новальська [7], тематичний огляд опублікованих в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», в тому числі присвячених означеній проблемі, здійснили С. Литвин і В. Добровольська [3], практико-орієнтовне викладання дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» як спосіб формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи» З. Свердлик [9], В. Сошинська розглянула формування комунікаційних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи [11], інформаційну складову в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців висвітлила Т. Яворська [15], інформаційно-документний профіль освітніх програм у контексті нової інтегрованої спеціальності проаналізувала Л. Філіпова [12], стан підготовки документознавців в Україні в контексті надання освітніх послуг у нових спеціальностях висвітлили О. Матвієнко і М. Цивін [5; 6], з'ясовуванню актуальних проблем документознавства в Україні та виявленню основних проблем його

розвитку як наукової та навчальної дисципліни і протиріч розбудови спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» присвятила свою працю В. Бездрабко [1].

Виклад основного матеріалу. Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» спільними зусиллями редакційної колегії та авторів намагається реалізовувати одну зі своїх основних програмових цілей – бути професійним комунікаційним середовищем документознавців, бібліотеко-знавців та фахівців інформаційної сфери та дискусійним майданчиком для обговорення всіх існуючих теоретичних і практичних проблем. Журнал є цінним джерелом наукових знань і науково-практичного досвіду і, водночас, майданчиком для розміщення і зберігання результатів наукових розвідок та досліджень з документознавства, інформаційної сфери, бібліотечної та архівної справи.

Постановою Кабінету Міністрів України № 226 від 29.04.2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», в галузі 02 «Культура і мистецтво» введено нову інтегровану спеціальність підготовки фахівців 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Її введення, що позбавило документознавства окремої навчальної і наукової спеціальності і приєднання його до конгломерату напрямків підготовки під назвою «Інформаційна, бібліо-течна та архівна справа» було неоднозначно сприйняте науковою і освітньою спільнотою та викликало жваві дискусії у періодичних фахових виданнях, на наукових конференціях, семінарах тощо. Журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», його автори і редколегія також не стояли осторонь у цій дискусії. На сторінках журналу здійснено низку публікацій відомих науковців з проблем, породжених введенням нової спеціальності. Їх статям притаманне масштабне мислення і значний інтелектуальний потенціал, високий ступінь дискутивності та діалогічності, що надавало нового імпульсу загальній дискусії з проблеми.

Розглянемо їх у хронологічному порядку.

Першою до проблеми введення нової інтегрованої спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» звернулася доктор історичних наук, професор кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Київського національного університету культури і мистецтв Т. Новальська. У своїй статті «Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування» (2017, № 1) вона запропонувала складову моделі наступності здобуття вищої інформаційно-бібліотечної та архівної освіти під впливом глобалізаційних процесів, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору з метою забезпечення міжнародного визнання інтегрованої спеціальності.

Наступність у здобутті вищої освіти Т. Новальська обґрунтовує як «безперервний, поетапний процес розгортання структурних компонентів змісту освіти, поступовий перехід від одного рівня навчання до іншого, їх взаємозв'язок, послідовне ускладнення навчальної інформації, посилення вимог до обсягу й глибини засвоєння знань, умінь і навичок. Кожен новий етап навчання повинен бути пов'язаний із попереднім… Однією із складових моделі мають бути узгоджені навчальні плани, перш за все, інваріантна їхня частина – єдина для спеціальності 029 та спеціалізацій, які будуть визначені вищими навчальними закладами» [7, 7]. Вона вважає, що «важливим елементом моделі наступності здобуття вищої освіти повинні бути міждисциплінарні зв'язки. Програми, зміст навчальних дисциплін не повинні дублюватися, а на кожному рівні ускладнюватись, наповнюватись новими темами та інформацією» [7, 9].

На завершення авторка стверджує, що «наступність у здобутті вищої бібліотечно-інформаційної, архівної освіти буде сприяти поетапному розвитку компетентностей, що визначає ефективне використання здібностей кожного працівника, дає можливість результативно здійснювати професійну діяльність, відповідно до вимог конкретного робочого місця в документно-комунікаційній сфері» [7, 9].

Автори журналу, розглядаючи дотичні до означеної теми проблеми, в той чи інший спосіб висвітлюють проблеми інтегрованої

спеціальності. Так, у статті «Практикоорієнтовне викладання дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» як спосіб формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи» (2017, № 3) кандидат історичних наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка З. Свердлик висвітлила впровадження практикоорієнтованих методів викладання та запропоновано тематичну структуру і зміст навчальної програми із зазначеної дисципліни.

В. Сошинська, кандидат наук із соціальних комунікації, доцент кафедри бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка у статті «Формування комунікаційних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи» (2017, № 4) розглядає генезис наукових досліджень соціально-комунікаційних процесів, уточнює поняття професійної комунікації та обґрунтовує необхідність формування комунікаційних компетентностей у магістрів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» через викладання відповідних навчальних дисциплін.

Також кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса Т. Яворська дослідила проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, обґрунтувавши їх актуальність та виокремивши в їх структурі інформаційні компетентності. У статті «Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців» (2018, № 4) вона стверджує, що «забезпечення потреб ринку праці в професіоналах з організації документаційних систем та інформаційної діяльності, якими є майбутні документознавці, у виробничій і невиробничій сферах, на підприємствах різних галузей, державних архівах, інших закладах різних форм власності набуло особливої актуальності, оскільки успішність їх ділової діяльності визначає володіння комплексом знань, умінь і навичок щодо виконання різних видів інформаційної діяльності» [15, 76].

Проблему нової інтегрованої спеціальності продовжують доктор педагогічних наук, професор кафедри комп'ютерних наук Київського національного університету культури і мистецтв О. Матвієнко та кандидат технічних наук, доцент цієї ж кафедри М. Цивін (2017, № 3). Автори розглядають документознавчу освіту в межах педагогічних наук, неухильно і послідовно обстоюють її традиційні домінанти, заперечують намагання деяких колег відверто їх змаргіналізувати. Окрім аргументованого теоретичного обґрунтування стаття містить практичні виклади стосовно моделі та наповнення змісту підготовки документознавців як управлінців, а заодно й інформаційних фахівців, окреслюючи компетентності, знання, вміння, навички, відкидають експерименти з ототожнення їх із «менеджерами» інформаційного кіберпростору чи щось на кшталт цього. Автори наголошують, що «пильної уваги у межах новоствореної спеціальності потребує складова «інформаційна справа», яка бачиться орієнтованою на підготовку фахівців для інформаційної діяльності поза межами бібліотечно-бібліографічної й архівної сфер. Представниками такої спеціальності в межах інформаційної справи є документознавці…» і далі зазначають, що нова спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа «увібрала до свого складу суверенні професії разом із притаманними їм позитивними і негативними складовими іміджів, що потребує пошуку вирішення проблем вже у межах нової спеціальності» [5, 8].

У результаті дослідження автори доходять висновку, що «введення і використання нових понять, чинником появи яких є нова інформаційна спеціальність, об'єктивно потребує визначення, уточнення їхніх змістових значень, окреслення меж використання» [5, 9].

Двома роками пізніше ці ж автори, О. Матвієнко і М. Цивін, знову звертаються до проблеми нової інтегрованої спеціальності. У статті «Підготовка документознавців в Україні: надання освітніх послуг розширюється у нових спеціальностях» (2019, № 1) вони виявляють суперечності між вимогами нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти з документознавства відповідно до стандарту вищої документно-інформаційної

освіти за спеціальністю 029 «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та відмінністю теоретичного змісту предметної області, цілей навчання, об'єктів вивчення й діяльності студентами спеціальністю 015.05 «Професійна освіта (документознавство)».

Вони констатують, що з 2016 року «ми маємо освітньо-педагогічну ситуацію навчання документознавців за двома, хоча й дотичними, але різними галузями знань, за різними спеціальностями і навчальними планами, з відмінними освітньо-кваліфікаційними характеристиками, професіологічними концептами та професійними цінностями» [6, 58]. У результаті автори дійшли висновку, що «зміст і цілі підготовки педагогів професійної освіти із спеціалізацією «документознавство» потребують наукового обґрунтування для спеціальності 015 «Професійна освіта» відповідно до кваліфікаційних вимог стандарту документно-інформаційної освіти» [6, 56].

Сучасні тенденції розвитку спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» в межах нової інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» проаналізувала у своїй статті «Інформаційно-документаційний профіль освітніх програм у контексті нової інтегрованої спеціальності» (2019, № 1) професор кафедри інформаційних технологій Харківської державної академії культури Л. Філіпова. Дослідниця поставила за мету простежити особливості змін означеної спеціальності в умовах модернізації освітнього процесу в українських університетах. Вона розглянула стандарти вищої освіти першого (бакалаврського) рівня нової спеціальності і відповідні інформаційно-документному профілю фахові компетентності, які студенти мають отримати в ході навчання на бакалаврському рівні та результати навчання за інтегрованою спеціальністю.

У результаті дослідження Л. Філіпова дійшла висновку, що «спеціальність документознавство та інформаційна діяльність в умовах освітніх реформ залишилась змістовно, але змінила своє місце, посівши в межах нової інтегрованої спеціальності 029 «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в якості пріоритетної освітньо-професійної програми/спеціалізації з такою ж назвою або частково зміненою, поряд з іншими складовими – бібліотечного та архівного профілю. Спостерігається тенденція переважного розвитку інформаційно-документного профілю освітніх програм спеціальності 029, що поєднує документаційну діяльність з інформаційно-документаційними технологіями» [12, 53].

Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв В. Бездрабко у статті «Актуальні проблеми документознавства в Україні» (2020, № 1) стверджує про кризу документознавства епістемологічного та організаційного змісту, розкриває її ознаки та виявляє її причинно-наслідкові зв'язки. Епістемологічну кризу вона пов'язує з «браком метанаративів, великих дослідницьких «полотен» теоретичного характеру, здатних відповідати новітньому стану науки, тенденціям її розвитку, що проголошують необмеженість пізнання в умовах безкінечної можливої інтеграції міждисциплінарних, комплексних підходів і генерування новітніх засад дослідження» [1, 33]. До важливих рис кризи документознавства як науки дослідниця відносить його фрагментацію, що зумовлює фрагментарність наукового знання і безкінечно примножує теми маргінального змісту, дрібнотем'я досліджень, що породжує відцентрові тенденції розвитку документознавства та диференціацію проблемного поля документознавства, що породжує велику кількість дослідницьких напрямків із власними об'єктно-предметними сферами [Див.: 1, 33–34]. Організаційна криза, на думку В. Бездрабко, викликана змістом підготовки фахівців, а також іншими супутніми обставинами, а саме: комерціалізацією освіти, зменшенням й скороченням фінансування вищої школи, слабкістю автономізації університетів, зниження якості підготовки і статусу людини з університетською освітою [1, 34–35].

Науковцям, які беззастережно відстоюють перспективність нової спеціальності, апелюючи до зарубіжного досвіду, В. Бездрабко зауважує, що «це можливо за умови рівного ставлення до всіх її компонентів та врахування особливостей архівної, бібліотеч-

ної, документознавчої підготовки, яку навряд чи можна беззастережно підміняти поняттями «інформаційна», «соціокомунікаційна», або ж директивно нав'язувати домінування однієї складової спеціальності, пропонуючи іншим статус «упривілейованих пригноблених» [1, 36].

Для дослідниці очевидним є той факт, що з введенням інтегрованої спеціальності і приєднання документознавства до конгломерату напрямків підготовки під назвою «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» розмивається конкретність кожної складової (документознавчої, архівної, бібліотечної) спеціальності. При цьому, університети, сповідуючи інтереси власних фахових корпорацій, не переймаються інтегративним компонентом.

Хоч Міністерством освіти і науки університетам надано право вільно обирати варіативну частину державних стандартів для кожної складової спеціальності, але не додає оптимізму профільність закладів вищої освіти, в яких готують документознавців. Якщо у ЗВО сфери культури першість у формуванні номенклатури дисциплін для підготовки документознавців належить книгознавцям, бібліотекознавцям, бібліографознавцям, то в технічних ЗВО – представникам технічних наук, які маргіналізують документно-архівознавчі курси, зменшують їх перелік у навчальних планах, штучно підміняючи їх тими, які небагато пропонують для підготовки саме документознавців.

Так само В. Бездрабко вказує на «розчинення» документознавства, архівознавства як наукових спеціальностей в конгломераті під назвою «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і висловлює сподівання на новий паспорт спеціальності, який, можливо, збереже окремішність документознавства і архівознавства в його оновлених форматі і змісті підготовки наукових кадрів.

Дослідниця, разом з тим, стверджує, що «криза документознавства свідчить навпаки про його живучість і можливість відповідати новим запитам суспільства» [1, 33] і висловлює сподівання на її прогресивний, позитивний і необхідний характер для успішного розвитку науки та навчальної дисципліни [1, 37]. Вона прогнозує можливі шляхи виходу з кризи відповідно до потреб суспільства й внутрішнього потенціалу розвитку самої науки. «Успішність документознавчої освіти, – стверджує В. Бездрабко, – залежить від усвідомленої діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг та відповідності навчальних пропозицій потребам професії документознавця» і робить висновок, що «осмислення новітньої парадигми науки сприятиме виходу документознавства з кризи, що означатиме наступний етап його еволюції» [1, 26].

Слід також погодитися із вченою, що «представникам класичного документознавства через численну фрагментацію знань слід удатися до фундаментальних теоретичних, прикладних студій, підготувати серію навчальної літератури нового покоління, активніше обстоювати окремішність документознавчої освіти й наукової спеціальності… Ключовою проблемою залишається фаховий рівень тих, хто долучений до продукування теоретичного та практичного ефективного знання, підготовки спеціалістів для ринку праці й наукових кадрів» [1, 37].

Висновки. Здійснений аналіз наукових статей, опублікованих на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» з проблем сучасного стану документознавства в контексті створення нової інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» дозволяє нам зробити такі висновки:

– по-перше, що журнал став своєрідним дискусійним майданчиком для обговорення широкого кола сучасних проблем документознавства, бібліотекознавства, інформології, формування нових ідей і поглядів на розвиток в означеній сфері;

– по-друге, автори журналу, вболіваючи за перспективи нової спеціальності, відкрито й сміливо порушують існуючі проблеми на сторінках журналу, шукають відповідей на болючі питання, неухильно і послідовно обстоюють позицію – не дозволити розчинити документознавство в конгломераті нової спеціальності, а забезпечити рівне ставлення до всіх її складових з врахуванням їх особливостей і не дати розмити конкретність кожної;

– по-третє, на наш погляд, наукова дискусія фахівців з існуючих проблем розвитку реформованої спеціальності «Інформаційна,

бібліотечна та архівна справа» на сторінках журналу є недостатньою. Бажано було б ширше обговорювати проблеми навчання у закладах вищої освіти та підвищення кваліфікації документознавців, бібліотекознавців і фахівців з проблем інформології. Журнал буде із задоволенням друкувати повідомлення та вісті з наукових конференцій, круглих столів, симпозіумів, семінарів тощо щодо означеної проблеми, що, в свою чергу, дозволить вивести журнал на якісно новий рівень відповідно до сучасних стандартів і нормативних вимог, які регламентують представлення наукових видань у професійному науковому просторі і надалі буде сприяти розвитку вітчизняного наукового потенціалу та інтеграції його у світовий науковий простір, створенню простору публічної комунікації вчених, зокрема донесення результатів їх досліджень до вітчизняної і світової наукових спільнот.

Список використаних джерел

1. Бездрабко В. В. Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 26–41.

2. Власова Г. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2004. № 1. С. 13–15.

3. Литвин С. Х., Добровольська В. В., Науковий журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» у професійному комунікаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 16–26.

4. Матвієнко О. Документознавча освіта: проблеми та перспективи розвитку практики та наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 17–21.

5. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Вища інформаційна освіта: основні концепти визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2017. № 3. С. 4–11.

6. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Підготовка доументознавців в Україні: надання освітніх послуг розширюється у нових спеціальностях. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 48–55.

7. Навальська Т. В. Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 4–10.

8. Пелещишин А. М., Добровольська В. В., Трач О. Р., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 4. С. 14–21.

9. Свердлик З. М. Практикоорієнтовне викладання дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» як спосіб формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 3. С. 18–25.

10. Слободяник М. С. Становлення та розвиток вищої документознавчої освіти в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 3. С. 4–6.

11. Сошинська В. Є. Формування комунікаційних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 4. С. 92–96.

12. Філіпова Л. Я. Інформаційно-документний профіль освітніх програм у контексті нової інтегрованої спеціальності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. 48–55.

13. Філіпова Л. Я. Напрями застосування Інтернет-технологій та сервісів у системі навчання за спеціальністю «Документзнавство та інформаційна діяльність». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2011. № 3. С. 48–51.

14. Швецова-Водка Г. М. Проблеми документознавства на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 1. С. 14–18.

15. Яворська Т. М. Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2018. № 4. С. 71–77.

References

1. Bezdrabko, V. V. (2020). Actual problems of document science in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 26–41. [in Ukrainian].

2. Vlasova, G. (2004). Problems and prospects for training specialists in document science and information activities. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 13–15. [in Ukrainian].

3. Lytvyn, S. H., Dobrovolska, V. V. (2019). Scientific journal "Library Science. Record Studies. Informology " in the professional communication space. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 16–26. [in Ukrainian].

4. Matvienko, O. (2009). Documentary education: problems and prospects for the development of practice and research. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 17–21. [in Ukrainian].

5. Matvienko, O. V. & Tsyvin, M. N . (2017). Higher information education: basic concepts of definition. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 4–11. [in Ukrainian].

6. Matvienko, O. V. & Tsyvin, M. N. (2019). Training of documentologists in Ukraine: the provision of educational services is expanding in new specialties. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 48–55. [in Ukrainian].

7. Navalskaya, T. V. (2017). Continuity of obtaining higher library and information and archival education in the conditions of reform. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 4–10. [in Ukrainian].

8. Peleshchyshyn, A. M., Dobrovolska, V. V., Trach, O. R. & Timovchak-Maksimets, O. Yu. (2018). Features of information technology in the library business. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 14–21. [in Ukrainian].

9. Sverdlik, Z. M. (2017). Practical teaching of the discipline "Information and analytical activities" as a way to form the professional competence of future professionals in information, library and archival affairs". Library Science. Record Studies. Informology, 3, 18–25. [in Ukrainian].

10. Slobodyanik, M. S. (2011). Formation and development of higher documentation education in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 4–6. [in Ukrainian].

11. Soshinskaya, V. E. (2017). Formation of communication competencies of future specialists of information, library and archival business. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 92–96. [in Ukrainian].

12. Filipova, L. Ya. (2019). Information and documentary profile of educational programs in the context of a new integrated specialty. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 48–55. [in Ukrainian].

13. Filipova, L. Ya. (201). Areas of application of Internet technologies and services in the education system in the specialty "Documentation and information activities". Library Science. Record Studies. Informology, 3, 48–51. [in Ukrainian].

14. Shvetsova-Vodka, G. M. (2009). Problems of document science on the pages of the journal "Library Science. Record Studies. Informology». Library Science. Record Studies. Informology, 1, 14–18. [in Ukrainian].

15. Yavorska, T. M. (2018). Information component in the structure of professional competencies of future documentologists. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 71–77. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.03.2020
Отримано після доопрацювання 15.05.2020
Прийнято до друку 19.05.2020

УДК 81’373

DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221149

Цитування:
Цілина М. М. Новітні лінгвістичні аспекти української документознавчої термінології і структури заголовка законодавчих документів (на матеріалі законів, постанов і розпоряджень Верховної Ради України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 13–19.

Tsilyna M. (2020). Modern linguistic aspects of Ukrainian terminology of Record Studies and title structure of legislative documents (on the material of laws, resolutions and orders of the Verkhovna Rada of Ukraine). Library science. Record Studies. Informology. 2, 13–19 [in Ukrainian].

Цілина Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв
macilin@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-5339-5147

НОВІТНІ ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ І СТРУКТУРИ ЗАГОЛОВКА ЗАКОНОДАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ
(на матеріалі законів, постанов і розпоряджень Верховної Ради України)

***Мета дослідження**. У статті розглянуто дефініцію та функціонування терміну «документоніми», денотативно-номінативну класифікацію назв документів, охарактеризовано побудову заголовка законодавчих документів України. **Методологію дослідження** склала сукупність загальнонаукових, спеціальнонаукових та специфічних методів студіювання проблематики, застосування яких дає змогу досягти поставленої мети. Наукова розвідка ґрунтувалася на принципах об’єктивності та цілісності. Використання комплексу наукових методів і принципу історизму дозволило дослідити аспекти появи й розвитку ономастичної термінології, дотичної до документознавства, зробити детальний аналіз мовної складової заголовка. **Наукова новизна**. З’ясовано морфологічні складники заголовка і семантико-синтаксичні відношення, що встановлюють приймення між словоформами у структурі досліджуваного реквізиту. Порушено проблему культури мовлення у значних за обсягом заголовках. Упровадження нових термінів розширить сферу їх наукового функціонування у галузі документознавства й архівної справи. **Висновки**. Заголовок документів вищого законодавчого органу України – багатокомпонентна конструкція, що має обов’язковим елементом прийменник* **про**, *ключовий іменник та залежні від нього слова. Інші приймення встановлюють між повнозначними словами просторові, часові, умови, мети, причини семантико-синтаксичні відношення. Реквізит може вміщувати назви інших законодавчих нормативно-правових актів, бути ускладненою чи складною синтаксичною конструкцією, виконуючи при цьому основну, номінативну, функцію. Укладаючи заголовки, слід враховувати вимоги милозвучності та економії мовних засобів.*

***Ключові слова**: актонім, декретонім, документонім, конституціонім, мандатонім, табуляріонім.*

Tsilyna Maryna,
Candidate of Philological Sciences (Ph.D.),
Associate professor of the Department of Document Science,
Information and Analytical Activities of the
Kyiv National University of Culture and Arts

MODERN LINGUISTIC ASPECTS OF UKRAINIAN TERMINOLOGY OF RECORD STUDIES AND TITLE STRUCTURE OF LEGISLATIVE DOCUMENTS
(on the material of laws, resolutions, and orders of the Verkhovna Rada of Ukraine)

***The purpose of the article** is an attempt to introduce into the field of Record Studies terminology that operates in the field of onomastics; linguistic analysis of the titles of legislative documents of the Verkhovna*

© Цілина М. М.

Rada of Ukraine of the first half of 2020. The article considers the definition and functioning of the term «documentonims», denotative-nominative classification of titles of documents, describes the construction of the title of legislative documents of Ukraine. ***The methodology*** *of the study was a set of general scientific, special scientific, and specific methods of studying the problem, the application of which allows us to achieve the goal. Scientific intelligence was based on the principles of objectivity and integrity.* ***Scientific novelty*** *– the establishment of typical and universal linguistic phenomena that will be useful, in particular, to future legislators and literary editors who work with organizational and administrative in general and legislative documentation in particular. The morphological components of the title and semantic-syntactic relations that establish prepositions between word forms in the structure of the studied property are clarified. The problem of speech culture in significant headlines is raised. The introduction of new terms will expand the scope of their scientific functioning in the field of document science and archiving.* ***Conclusions****. The title of the documents of the supreme legislative body of Ukraine is a multi-component construction, which has the obligatory element preposition about, key noun, and dependent words. Particular attention should be paid to the propositional component of the title. Prepositions establish the following semantic-syntactic relations between full words: spatial, temporal, conditions, purposes, reasons. Requisites can contain the names of other legislative acts, be a complex or complex syntactic structure while performing the main, nominative, function. The question of the culture of headline speech is relevant. When composing titles, one should take into account the requirements of melodiousness and economy of language means: to avoid prepositional repetitions, accumulation of verb nouns, a significant number of word forms.*

Key words*: actonim, decretonim, documentonim, constytutsionim, mandatonim, tabularionim.*

Актуальність теми дослідження. Використовуючи реквізит «Назва документа», часто не замислюємось над тим, чи є якась спільна мовна дефініція для найменувань ділових паперів і їх класифікаційних типів. Очевидним стає заглиблення в суть самої термінології, що по-різному означує той чи інший тип документа. Наприклад, послуговуватись не лише назвою Закон, Постанова, Указ, а й залучати термін **декретонім** чи **конституціонім**, принаймні у наукову сферу. Так з'являються нові термінологічні лексеми, що мають специфічну семантику і потребують впровадження в документознавчий обіг. **Документонімами** – один із найскладніших за структурою і найпростіших за походженням класів онімів. Окрім того, цей розряд власних найменувань є маловивченим з лінгвістичного погляду. Мало хто з науковців привертав увагу на їх мовну організацію, семантику тощо.

Важливим для сучасних наукових пошуків є лінгвістичний аналіз такого часто не помітного для дослідників реквізиту документа, як заголовок, особливо коли йдеться про мовні аспекти побудови цього елемента документа й проблеми дотримання культури мовлення.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні дискусії в галузі документознавчої термінології, аналіз нормативної бази української терміносистеми стали об'єктом досліджень В. В. Бездрабко [1; 2; 3], структуризація діловодної документації – Л. Ф. Грінберг [4]. Шляхи творення і функціональні особливості української документознавчої термінології ґрунтовно розглянуто в монографіях М.В. Комової [8], проблеми стандартизації й уніфікації – О. М. Тур [13]. Актуальні питання документознавчих термінів в Україні порушувалися на сторінках щорічного наукового збірника «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» [11]. Однак, на нашу думку, в українському термінознавстві й дотепер існують наукові лакуни, що потребують свого змістового наповнення. Мова йде, передусім, про терміни, що активно функціонують в ономастичних дослідженнях і поки не ввійшли в документознавчу сферу.

Термін **документоніми** функціонував ще з ХХ ст. Зокрема, поняття згадується в «Словаре русской ономастической терминологии» Н. В. Подольської. За цим лексикографічним виданням, документоніми (від лат. *documentum*) належать до «назв будь-якого писемного твору: художнього, релігійного, наукового, політичного тощо» [9, 42]. Як бачимо, дефініція терміну доволі широка і не обмежується назвами документів.

Однак уже на початку ХХІ ст. в Україні з'являються вчені, що уточнюють і систематизують термінологію власних найменувань загалом і документонімів зокрема. Першовідкривачем таких термінологічних процесів

можна вважати М. М. Торчинського. У своїй монографії «Структура онімного простору української мови» науковець конкретизує дефініцію згадуваного терміна, звужує його семантику і зазначає, що **документоніми** – назви документів, актів та законів [12, 86]. Окрім того, дослідник здійснює поділ усіх власних найменувань за денотативно-номінативною класифікацією. Документоніми за цією градацією розрізняються залежно від обсягу і значення їхніх денотатів [12, 225; 14, 93]:

– конституціоніми – власні назви зібрань документів міжнародного і загальнодержавного значення (від лат. *cōnstitūtum* – постанова, закон): *«Конституція України», «Митний кодекс України»*;

– декретоніми – власні назви документів загальнодержавного значення (від лат. *dēcrētum* – рішення, постанова, указ, декрет): *Декрет «Про податок на прибуток підприємств і організацій», Акт проголошення незалежності України*;

– пактоніми – власні назви міждержавних і міжблокових угод і договорів (від лат. *pactio* – угода, договір, умова): *«Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Держави Кувейт про співробітництво у молодіжній сфері, сфері фізичної культури і спорту», «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеральної Республіки Німеччина про трудову діяльність членів сімей співробітників дипломатичних представництв і консульських установ»*;

– мандатоніми – власні назви тимчасових і постійних посвідчень (від лат. *mandatum* – доручення, розпорядження, наказ; договір; мандат): «*Посвідчення учасника бойових дій», мандат «Делегат IV з'їзду Партії «Слуги народу»*;

– актоніми – власні назви документів місцевого значення (від лат. *acta* – протоколи нарад, постанови, розпорядження...): *Розпорядження КМДА «*Про *закінчення опалювального періоду 2019/2020 року в місті Києві»*, *Положення «Про преміювання працівників Університету державної фіскальної служби України»*;

– табуляріоніми – назви архівних документів (від лат. *tabulārium* – збірник документів, архів): *«Фонд "Оргацізація українських націоналістів"»* у Центральному державному архіві зарубіжної України, *«Протокол першого засідання кафедри архівознавства Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка від 21 листопада 1944 р.» у* Державному архіві м. Києва.

Лінгвістичний огляд таких найменувань передбачає, по суті, вивчення самих назв, якот: постанова, розпорядження, указ, що виявляє певну одноманітність й поодиноку відмінність лише у одночленній чи двочленній побудові (пор. однокомпонентну *Статут* чи двокомпонентну *Пояснювальна записка*). Тому автори документа зазвичай акцентуються на розміщенні реквізитів та мовній організації тексту.

Серед інших елементів таких ділових паперів, окрім власне тексту, варто звернути увагу й на заголовкову частину, що репрезентує зміст документа в цілому. Як зазначено в ДСТУ 4163-2003, «Заголовок до тексту документа повинен бути узгоджений з назвою документа і містити короткий виклад його основного смислового аспекту. Заголовок відповідає на питання "про що?", "кого?", "чого?"» [6]. Від того, наскільки точно, вичерпно буде сформульовано цей реквізит, залежить подальше розуміння усього документа.

Метою цієї наукової студії є лінгвістичний аналіз заголовків законодавчих документів Верховної Ради України першої половини 2020 року (біля 200 документів).

Виклад основного матеріалу. Зазвичай заголовок вищого законодавчого документа – багатокомпонентний і складається як мінімум з чотирьох повнозначних частин мови. Приміром, Закон із заголовком *Про повну загальну середню освіту* має найменше словоформ у структурі. Як бачимо, закономірність економії мовних засобів, властива для офіційно-ділового стилю, тут не діє, оскільки, навпаки, акцентовано на деталізації смислової опори тексту.

Здебільшого цей реквізит починається прийменником *про* та віддієслівним іменником: «*Про висловлення недовіри…*», «*Про прийняття…», «Про призначення…», «Про звільнення…», «Про внесення…», «Про ратифікацію…», «Про схвалення…», «Про направлення…», «Про скликання…», «Про забезпечення…», «Про розподіл…», «Про формування…»*

або іменником (інколи з прикметником) *«Про Програму…», «Про національну інфраструктуру…», «Про кошторис…».*

Наступний елемент заголовка – це об'єктний іменник у формі родового або знахідного відмінка, залежний від опорного іменника, наприклад: «*Про внесення* ***змін****…»,* «*Про прийняття* ***за основу****…», «Про організацію* ***роботи****…».* Іменники можуть бути однорідними: *«Про засади* ***моніторингу, звітності та верифікації****…».*

Таке об'єктне словосполучення може поширюватись узгодженим означенням: *«Про регулювання* ***господарської*** *діяльності…»,* «*Про направлення на* ***повторне друге*** *читання…», «Про скликання* ***позачергового пленарного*** *засідання…», «Про утворення* ***Тимчасової слідчої*** *комісії…».*

Досить часто для деталізації змісту нормативно-правового акту в заголовку спостерігаємо більше одного залежного іменника, поєднаного із стрижневим словом прийменниковим керуванням: *«Про прийняття* ***за основу проекту****…», «Про внесення* ***змін до статті****…», «Про внесення* ***зміни до пункту 20-5 розділу****», «Про внесення* ***змін до деяких законодавчих актів України****…», «Про ратифікацію* ***Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія****…», «Про достроковe припинення* ***повноважень народного депутата України Ткаченка О. В****.»* тощо.

На прийменникову складову заголовка слід звернути особливу увагу. Ця частина мови хоч і вважається неповнозначною, та її участь у формуванні досліджуваного реквізиту є безперечною. Прийменники встановлюють між повнозначними словами заголовка різні семантико-синтаксичні відношення, а саме [15, 165]:

● об'єктні – **з, за, до**, **між**, **про**, **щодо**: *«Про звільнення Уманського І. І.* ***з*** *посади Міністра фінансів України», «Про прийняття* ***за*** *основу…», «Про звернення* ***до*** *Кабінету Міністрів України», «Про ратифікацію Договору* ***між*** *Україною та Аргентинською Республікою про видачу правопорушників», «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи* ***про*** *доступ до офіційних документів», «Про внесення змін до деяких законів України* ***щодо*** *безпеки використання ядерної енергії»;*

● просторові – ***за, у, на***: *«Про приєднання України до Міжамериканської конвенції про виконання кримінальних покарань* ***за*** *кордоном», «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань* ***у*** *сфері надання житлово-комунальних послуг», «Про направлення* ***на*** *повторне перше читання проекту Закону України про управління відходами»;*

● часові – ***у****: «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Господарського кодексу України щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами* ***у*** *період дії карантину…»;*

● мети – **для**, **з метою**: *«Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2020 році* ***для*** *участі у багатонаціональних навчаннях», «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Господарського кодексу України щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами у період дії карантину, встановленого* ***з метою запобігання*** *поширенню на території України коронавірусної...»;*

● умови – **у разі**: *«Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей* ***у разі*** *збройного конфлікту 1954 року»;*

● причини – **у зв'язку з**: *«Про внесення змін до деяких законодавчих актів* ***України у зв'язку з*** *прийняттям Закону України "Про запобігання корупції"».*

В одному заголовку може бути значна кількість прийменників, що вдало поєднують усі компоненти цієї частини документа: *«****Про*** *прийняття* ***за*** *основу проекту Закону України* ***про*** *внесення змін* ***до*** *Кодексу України* ***з*** *процедур банкрутства* ***щодо*** *недопущення зловживань* ***у*** *сфері банкрутства* ***на*** *період здійснення заходів, спрямованих* ***на*** *запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».* Однак такі громіздкі заголовки з лінгвістичного погляду обтяжують сприйняття зміст документа в цілому, незважаючи на те, що кожен елемент їх структури має певну смислову вагу.

Актуальним в аспекті порушеної попередньо проблеми є питання культури заголо-

вкового мовлення. У складі досліджуваного реквізиту зустрічаємо повтори прийменників, що не естетизують мовний бік документа загалом. Найчастіше повторюється прийменник **про.** Наприклад, *«**Про** попереднє схвалення законопроекту **про** внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)», «**Про** прийняття за основу проекту Закону України **про** внесення змін до Закону України "**Про** місцеве самоврядування в Україні" щодо забезпечення додержання державних гарантій місцевого самоврядування та захисту його економічних основ».*

У структурі заголовків нормативно-правових актів можуть бути назви інших документів, як-от*: «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до **Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік"**», «Про **Програму діяльності Кабінету Міністрів України**», «Про направлення на повторне перше читання проекту **Закону України про медіа**», «Про прийняття за основу проекту **Закону України про надання будівельної продукції на ринку**», «Про ратифікацію **Листа про внесення змін № 3** до **Фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком (Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаїв)**», «Про внесення змін до **Закону України "Про систему іномовлення України"** щодо програмної політики та території розповсюдження», «Про направлення на повторне друге читання проекту **Закону України про оборонні закупівлі**»* та ін. Інколи вміщено теми парламентських слухань, пунктуаційно оформлювані лапками: *«Про Рекомендації парламентських слухань на тему: **"Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні"**».*

У постановах Верховної Ради України фігурують і прізвища, ініціали й посади осіб, котрі затверджуються чи звільняються найвищим законодавчим органом, або направляють депутатський запит*: «Про дострокове припинення повноважень **народного депутата України Ткаченка О. В.**», «Про призначення **Ткаченка О. В. Міністром культури та інформаційної політики України**», «Про звільнення **Пристайка В. В.** з посади **Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України**», «Про призначення **Стефанішиної О. В. Віцепрем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України**», «Про звільнення **Ємця І. М.** з посади **Міністра охорони здоров'я України**», «Про призначення **Степанова М. В. Міністром охорони здоров'я України**», «Про направлення депутатського запиту **народного депутата України Борзової І. Н.** Президенту України».*

Комплектація заголовка законодавчого документа може передбачати наявність ускладнюваних елементів: *«Про внесення зміни до розділу X "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про державний контроль за дотриманням законодавства про **харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя** тварин"», «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів, **спрямованих на забезпечення належного соціального захисту дітей – вихованців інтернатних закладів, у тому числі дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з**...».*

Заголовок за будовою може бути схожим до складного речення і навіть складної синтаксичної конструкції: *«Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо заходів, спрямованих на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії», «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо визначення підслідності кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких здійснюють слідчі органи Державного бюро розслідувань», «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Повітряного кодексу України щодо удосконалення механізму справляння державних зборів за кожного пасажира, який відлітає з аеропорту України, та за кожну тонну вантажу, що відправляється чи прибуває...».* Такі структури значні за обсягом. При цьому слід пам'ятати, що така схожість їх побудови до речення не позбавляє здатності заголовка виконувати саме номінативну, а не комунікативну функцію.

Наукова новизна статті. Упровадження нових термінів розширить сферу їх наукового функціонування у галузі документознавства й архівної справи. Типові й універсальні мовні явища, що установлено у ході лінгвістичного аналізу заголовкового тексту законодавчих документів, стануть у нагоді майбутнім законотворцям та літературним редакторам, котрі працюють з організаційно-розпорядчою загалом і законодавчою документацією зокрема.

Висновки. Отже, заголовок документів вищого законодавчого органу України – багатокомпонентна конструкція, що має обов'язковим елементом прийменник **про**, ключовий іменник та залежні від нього слова. Інші прийменники встановлюють між повнозначними словами такі семантико-синтаксичні відношення: об'єктні, просторові, часові, умови, мети, причини. Реквізит може вміщувати назви інших законодавчих нормативно-правових актів, бути ускладненою чи складною синтаксичною конструкцією, виконуючи при цьому основну, номінативну, функцію. Укладаючи заголовки, слід враховувати вимоги милозвучності та економії мовних засобів: уникати прийменникових повторів, нагромадження віддієслівних іменників, значної кількості словоформ.

Список використаних джерел

1. Бездрабко В. В. Термінологічні студії у сучасному вітчизняному документознавстві (1990-і – початок 2000-х рр.) // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. Київ, 2007. Вип.1. С. 7–45.

2. Бездрабко В. В. Терміносистема документознавства: нормативна база // Вісник Книжкової палати. 2005. № 9. С. 23–25.

3. Бездрабко В. В. Термінологічний стандарт із діловодства й архівної справи: яким йому бути? // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 10. С. 8–20.

4. Грінберг Л. До проблеми структуризації діловодної термінології // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / КНУКіМ. Київ : Четверта хвиля, 2009. Вип. 3. С. 23–28.

5. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 32 с.

6. ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів». URL: http://vobu.ua/ukr/documents/item/dstu-4163-2003.

7. Збірник уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів / Укрдержархів. УНДІАСД; Уклад. О. М. Загорецька. Київ, 2015. 100 с.

8. Комова М. В. Українська документознавча термінологія : шляхи творення та функційні особливості : монографія. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. 316 с.

9. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1988. 192 с.

10. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. 22 червня 2015 р. за № 736/27181 Розділ II, пункт 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text.

11. Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв ; ф-т культурології. За заг. ред. В. В. Бездрабко. Київ, 2017. Вип. 10. 240 с.

12. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.

13. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с.

14. Цілина М. М. Документоніми як окрема лексична група власних назв // Зб. матеріалів Третьої міжнародної конференції «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі». Київ : Вид-во «Ліра-К», 2020. С. 93–94.

15. Цілина М. М. Сучасна українська літературна мова (Морфеміка. Словотвір. Морфологія). Посібник. Київ : Університет «Україна», 2009. 215 с.

References

1. Bezdrabko, V. V. (2007). Terminological studies in modern domestic document science (1990s - early 2000s). The terminology of document science and related fields of knowledge: collection. Science. Kyiv, 1, 7–45 [in Ukrainian].

2. Bezdrabko, V. V. (2005).Terminosystem of document science: normative base // Bulletin of the Book Chamber. № 9, 23–25 [in Ukrainian].

3. Bezdrabko, V. V. (2017). The terminological standard for office work and archiving: what should it be? // Terminology of document science and related fields of knowledge: coll. Science. Kyiv, 10, 8–20 [in Ukrainian].

4. Greenberg, L. (2009). On the problem of structuring clerical terminology // Terminology of document science and related fields of knowledge: Coll. Science. works / KNUKiM. Kyiv: The Fourth Wave, 3, 23–28 [in Ukrainian].

5. DSTU 2732:2004. Record keeping and archival business. Terms and definitions. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2005 [in Ukrainian].

6. DSTU 4163-2003 «State unified system of documentation. Unified system of organizational and administrative documentation. Requirements for registration of documents». URL: http://vobu.ua/ukr/documents/item/dstu-4163-2003[in Ukrainian].

7. Collection of unified forms of organizational and administrative documents (2015) / Ukrderzharkhiv. UNDIASD; Structure. O. M. Zagoretskaya. Kyiv [in Ukrainian].

8. Komova, M. V. (2011). Ukrainian documentary terminology: ways of creation and functional features: monograph. Lviv: Lviv Publishing House. Polytechnic [in Ukrainian].

9. Podolskaya, N. V. (1988). Dictionary of Russian onomastic terminology. Moscow: Nauka [in Russian].

10. Rules for the organization of office work and archival storage of documents in state bodies, local governments, enterprises, institutions, and organizations (2015), June 22, 2015 for № 736/27181, II, 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text [in Ukrainian].

11. The terminology of document science and related fields of knowledge: Coll. Science. etc. (2017). Kyiv National University University of Culture and Arts; Faculty of Cultural Studies. Kyiv, 10 [in Ukrainian].

12. Torchinsky, M. M. (2008). The structure of the onym space of the Ukrainian language: a monograph. Kyiv National Taras Shevchenko University. Khmelnytsky: Avist [in Ukrainian].

13. Tur, O. M. (2018). Document terminology: problems of unification and standardization: monograph. Kremenchuk: PP Shcherbatykh [in Ukrainian].

14. Tsilyna, M. M. (2020). Documentonims as a separate lexical group of proper names. Coll. proceedings of the Third international conference «Information, communication and knowledge management in a globalized world». Kyiv: Lira-K Publishing House, 93–94 [in Ukrainian].

15. Tsilyna, M. M. (2009). Modern Ukrainian literary language (Morphemics. Word formation. Morphology). Manual. Kyiv: University «Ukraine» [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2020
Отримано після доопрацювання 20.05.2020
Прийнято до друку 22.05.2020

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 021”654”: 001.895](045)
DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221156

Цитування:
Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 20–27.

Zagumenna V., Kuzmenko O., Deich D. (2020). Scientific and methodological activities as important components of modern library development. Library science. Record Studies. Informology. 2, 20–27 [in Ukrainian].

Загуменна Віра Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри культурології
та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
vzagumenna@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-4238-890X

Кузьменко Олена Ігорівна,
кандидат історичних наук, доцент,
докторантка кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
totalnost18@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4954-2815

Дейч Дарія Михайлівна,
завідувач сектору методичного забезпечення бібліотечної діяльності
науково-методичного відділу
Одеської національної наукової бібліотеки
dariia.deich@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-0949-3764

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Мета роботи *– розкрити роль науково-методичної діяльності у забезпеченні розвитку бібліотечної галузі та досягненні відповідності між можливостями бібліотек і тими вимогами, які висуває до них суспільство.* ***Методологія*** *дослідження полягає у застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: інформаційний та системний підходи, термінологічний та історичний методи, а також методи аналізу та узагальнення вихідної інформації, взаємозв’язку теорії і практики.* ***Наукова новизна*** *даної роботи полягає в розширенні уявлень про рівень впливу науково-методичної роботи на діяльність бібліотеки в сучасних умовах трансформаційних змін.* ***Висновки.*** *Сьогодні в Україні відбуваються процеси переосмислення характеру потреб бібліотек у методичному забезпеченні, ролі системи методичних центрів, змісту роботи методичних служб, структури професійної діяльності методистів, зокрема, спрямування бібліотек на шлях якісних перетворень. Здійснюється формування нової концепції методичної роботи як відкритого методичного інформаційного простору, умови для якого створили, у тому числі, інформаційно-комунікаційні технології. Відбувається розширення системи методичних структур, методична діяльність здійснюється не тільки державними, а й різними громадськими та некомерційними організаціями. Відбувається формування передумов міжвідомчої взаємодії структур, які здійснюють*

© *Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М.*

методичну діяльність, формуються партнерські відносини бібліотек. Активно використовуються цифрові технології в методичній діяльності, збільшується частка електронних методичних ресурсів і забезпечення віддаленого доступу до них, отримує розвиток різноманіття форм, методів, напрямів та продуктів методичної діяльності. Означені тенденції свідчать про те, що науково-методична діяльність змінюється відповідно до потреб бібліотечної практики та є невід'ємною складовою успішного розвитку бібліотек.

Ключові слова: *науково-методична діяльність бібліотеки, віртуальне середовище, інновації, інформаційні потреби користувачів, основні напрями методичної роботи, національні бібліотеки.*

Zagumenna Vira,
Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of
Cultural Studies and Information Communications Department
National Academy of Culture and Arts Management

Kuzmenko Olena,
Doctor of Philosophy in Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Cultural Studies and Informational Communications
National Academy of Culture and Arts Management

Deich Dariia,
The Head of the methodological support sector of library activities of
Scientific-Methodical Department
Odessa National Scientific Library

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITIES AS IMPORTANT COMPONENTS OF MODERN LIBRARY DEVELOPMENT

The purpose of the article *is to reveal the role of scientific and methodological activities in ensuring the development of the library industry and achieving compliance between the capabilities of libraries and the requirements of society.* ***The methodology*** *research consists in the application of general scientific and special methods, such as information and system approaches, terminological and historical methods, as well as methods of analysis and generalization of source information, the connection between theory and practice.* ***The scientific novelty*** *of this work is to expand ideas about the level of scientific and methodological influence on the activities of the library in modern conditions of transformational changes.* ***Conclusions.*** *Nowadays in Ukraine, there are processes of rethinking characteristics of libraries' needs in methodological support, the role of a system of methodological centers, the content of methodological services, the structure of professional activities of Methodists, in particular, the direction of libraries on the path of quality changes. A new concept of methodical work forms an open methodological information space, conditions for creating information and communication technologies. There is an expansion of a system of methodological structures, methodological activities are carried out not only by the government but also by various public and non-profit organizations. There is a formation of interdepartmental interactions which are carrying out methodological activities, partnership relations of libraries are formed. Digital technologies are actively used in methodological activities, the share of electronic methodological resources and providing remote access to them increases, a variety of forms, methods, directions, and products of methodological activities are developed. These trends show that scientific and methodological activities change in according to the needs of library practice and are an integral part of libraries' successful development.*

Key words: *scientific and methodological library activities, virtual environment, innovations, informational needs of users, main directions of methodological work, national libraries.*

Актуальність проблеми. В умовах трансформаційних змін та масштабних суспільних та політичних перетворень в Україні науково-методична діяльність набуває особливо важливого значення, стає основою якісного забезпечення реформування бібліотечної галузі, адже її мета – забезпечення розвитку бібліотечної справи та досягнення відповідності між можливостями бібліотек і тими вимогами, які висуває до них суспільство. Науково-методична діяльність не тільки теоретично узагальнює напрацьований досвід, обґрунтовує впровадження нововведень і результатів наукових досліджень, а й прогнозує тенденції розвитку бібліотечної справи, аналізує і вдосконалює взаємодію бібліотеки, користувача, бібліотекарів і засобів комунікації.

Мета дослідження – розкрити значення науково-методичної діяльності у забезпеченні розвитку бібліотечної галузі та досягненні відповідності між можливостями бібліотек і тими вимогами, які висуває до них суспільство.

Виклад основного матеріалу. Швидке зростання бібліотечної мережі на початку XX ст. супроводжувалося ускладненням бібліотечної роботи і зростанням потреби у кваліфікованих бібліотечних працівниках. Відсутність системи професійної підготовки бібліотечних кадрів на той час змушувала бібліотеки самостійно вирішувати проблеми своєї професіоналізації. Тому і методична діяльність зародилася як реакція бібліотечної спільноти на потребу у кваліфікованих бібліотечних кадрах, необхідність наукової організації праці і подальшого розвитку бібліотекознавства як науки. Проте методична діяльність була заснована на командно-адміністративних засадах, спрямована переважно на методичне керівництво [5, 28].

Сучасний досвід науково-методичної діяльності бібліотек України свідчить про зміну орієнтирів, наповнення новим змістом традиційних функцій, формування нових підходів в реалізації основних завдань методичної роботи. Проблеми науково-методичної діяльності бібліотек становлять предмет обговорень на конференціях, круглих столах, семінарах, професійних зустрічах. Різноманітні аспекти науково-методичної роботи розглядали українські та зарубіжні фахівці, такі як М. Акіліна, О. Ахті, Т. Вилегжаніна, Н. Гуцул, В. Животовська, Г. Ковальчук, Т. Кулаковська, В. Мудроха, О. Романюк, Т. Сафонова, Н. Смаглова, І. Цуріна, та ін.

У теоретиків та практиків бібліотечної справи досі немає єдиного бачення сутності, функцій та напрямів науково-методичної діяльності. Відбувається її переосмислення, а іноді й ставиться під сумнів необхідність її існування. Деякі фахівці пов’язують науково-методичну з інноваційною діяльністю, використовуючи поняття «інноваційно-методична діяльність», «управління інноваційним розвитком», «управління інноваціями» тощо. Також використовуються поняття «підвищення кваліфікації», «управлінське консультування», «аналітико-методична робота» [1, 249] та ін.

Однак зведення методичної роботи до управління інноваціями або до підвищення кваліфікації чи консультування штучно звужує уявлення про завдання методичної служби. Тільки в комплексі вони ефективні. А пріоритетність напрямів методичної діяльності кожна бібліотека повинна визначати для себе індивідуально, враховуючи свої особливості та потреби користувачів.

Таким чином, сутність цієї діяльності вбачається у комплексному та системному підході до вирішення проблем бібліотечної діяльності, і саме поняття «науково-методична діяльність» є таким, що вбирає в себе усі вищезазначені. Одночасно науково-методична діяльність виконує наскрізну функцію і пронизує усі види діяльності бібліотеки. Також сучасний досвід бібліотечно-інформаційної роботи свідчить про те, що методична діяльність сприяє успішній адвокації, яка передбачає просування бібліотек як важливого соціального інституту та підвищення ролі книгозбірень в суспільстві [4, 26].

Сьогодні основними завданнями науково-методичної діяльності є виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження на основі досліджень й аналізу бібліотечної практики ефективних методів, прийомів і форм бібліотечної роботи шляхом розробки регламентуючих документів, методичних рекомендацій, надання організаційно-методичної допомоги за всіма напрямами діяльності; вивчення,

впровадження і поширення бібліотечного досвіду; підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців [7, 327].

Аналіз літературних джерел та досвіду роботи бібліотек показав, що основними напрямами науково-методичної діяльності бібліотек в Україні є: науково-дослідна діяльність, методичне консультування, аналітична діяльність, вивчення та поширення кращого досвіду та інноваційних форм роботи вітчизняних і закордонних бібліотек, підвищення кваліфікації бібліотекарів, надання практичної допомоги бібліотекам. Важливим напрямом також є допомога у впровадженні цифрових і PR-технологій, рекламна діяльність бібліотеки та її просування у соціальних мережах [11, 30].

Сучасні бібліотеки потребують якісного методичного забезпечення щодо впровадження та використання нових технологій, менеджменту, програмно-цільового планування, професіоналізації кадрів та інших сфер бібліотечної діяльності. Науково-методична діяльність, з одного боку, займається систематичним пошуком оптимальних рішень для ефективної реалізації усіх напрямів бібліотечної роботи, а з іншого – використовує й узагальнює кращий досвід та впроваджує у практику науково обґрунтовані результати досліджень.

Віртуальне середовище робить методичну діяльність більш динамічною, доступною для великої кількості бібліотек, відкриває можливості для подальшого розвитку методичних служб. Воно зумовило появу в діяльності методистів нових функцій. Тепер вони мають бути ще й навігаторами мережевих ресурсів, менеджерами контенту, редакторами сайтів, консультантами щодо роботи в соціальних мережах, організаторами інтерактивного спілкування, фахівцями, що володіють методами адвокації.

Науково-методична робота у цифровому середовищі стає не тільки реальністю, але й об'єктивною необхідністю для підвищення якості та ефективності бібліотечної діяльності. Використання новітніх технологій у науково-методичній діяльності розширює можливості професійного спілкування, оптимізації традиційних форм роботи, популяризації досвіду, творчої реалізації та підвищення професійної компетенції. Підготовка контенту в цифровому форматі дає змогу створювати нові продукти методичного спрямування, а можливості, які надає Інтернет, допомагають здійснювати безперешкодний доступ до найціннішої інформації та ресурсів [3, 5].

Сучасні технології надають іншого змісту традиційним аналітичним процесам. Набагато легше здійснювати моніторинг роботи бібліотек, вивчаючи інформацію щодо їхньої діяльності, представлену у відкритому доступі. Перевірка роботи бібліотек, філій, підрозділів фактично перейшла у віртуальне середовище, а це значно скорочує фінансові витрати і витрати часу, а також надає більше можливостей для творчої інноваційної діяльності.

Цифрові технології дають змогу активізувати видавничу та рекламну діяльність бібліотек, зробити її менш затратною і більш оперативною. Своєчасно представлені в електронному середовищі методичні рекомендації, професійні статті, видання стають більш доступними, сприяють поширенню кращого досвіду та інновацій, усувають недоліки територіальної і відомчої підпорядкованості. Фахові періодичні та продовжувані видання, які готують бібліотеки, все частіше сьогодні мають електронний аналог або зберігаються в електронних архівах. Це дозволяє бібліотекарям оперативно отримувати актуальну інформацію з бібліотечної справи, уникаючи проблем з розповсюдженням, доставкою та обробкою друкованого видання.

Сьогодні метою науково-методичної діяльності в бібліотечній сфері є досягнення відповідності між наявними методами бібліотечної діяльності й тими, що потрібні для реалізації завдань установи. Слід постійно вдосконалювати роботу бібліотек, оскільки наразі показники її ефективності не збігаються з суспільними потребами, а отже актуальним є розроблення й впровадження інновацій. Саме методисти мають оперативно реагувати на зміни, активно використовуючи нововведення у діяльності, завдяки чому відбувається впровадження досягнень теорії в практику, а практичні успіхи стають надбанням теоретичної думки [3, 6].

У сучасних умовах суттєво змінюється політика розвитку соціально-інформаційної сфери, орієнтуючи її на інноваційність і ви-

соку ефективність. Перспективу успішного розвитку мають лише ті бібліотеки, що впевнено обрали інноваційний шлях перетворень [10, 90]. Головною метою всіх бібліотечних інновацій є підвищення рівня бібліотечно-інформаційної діяльності для максимально повного задоволення інформаційних, освітніх і культурних запитів користувачів. Реалізація цих цілей трансформується в більш конкретну мету – оптимізацію асортименту та якості бібліотечно-інформаційних, соціокультурних продуктів та послуг і технологій їх здійснення. Налаштованість на інновації має стимулююче значення для розвитку інтелектуального потенціалу співробітників і користувачів бібліотеки для їх професійної та особистісної самореалізації. Відслідковування перспективних інновацій і стимулювання інноваційної творчості бібліотекарів є прерогативою саме науково-методичної діяльності. В її межах відбувається розроблення нових інформаційних продуктів і послуг, впровадження сучасних бібліотечних технологій, методичний моніторинг діяльності установ і прогнозування їхнього розвитку.

Водночас, очевидним є й те, що будь-які нововведення пов'язані з ризиками у здійсненні професійної діяльності, зокрема в її організаційному, економічному і психологічному вимірах. Для усунення цих проблем потрібно, аби бібліотечні фахівці володіли знаннями, вміннями і навичками, які б сприяли організації, управлінню та здійсненню інноваційної діяльності бібліотек. Методична діяльність покликана вчити бібліотекарів думати і діяти професійно і креативно, виховувати самостійність і відповідальність; тому основний сенс перебудови методичної роботи полягає у зміні методичного мислення бібліотекарів, розвитку їх творчої ініціативи, підвищення методичної культури, вихованні справжнього професіоналізму та нестандартних підходів до вирішення проблем [2, 4].

Науково-методична діяльність є важливим напрямком діяльності національних бібліотек світу. Головні бібліотеки у кожній країні мають різні можливості, ресурси, організаційну структуру та пріоритетні завдання, проте усі вони виконують функції методичних центрів, покладені на них державою та суспільством. Методична робота національних бібліотек – це вироблення загальної стратегії розвитку бібліотечної галузі, аналіз діяльності та прогнозування розвитку бібліотек, накопичення та розповсюдження кращого досвіду, розробка і впровадження інноваційних проєктів та технологій, організація безперервної освіти бібліотечних кадрів.

Проблематика сучасної методичної діяльності національних бібліотек світу охоплює достатньо великий перелік завдань, серед яких:

– розвиток бібліотечної справи у державі;

– координація діяльності бібліотек, взаємодія з науковими та культурними установами, громадськими організаціями;

– підтримка та розвиток бібліотечної мережі;

– методичне забезпечення бібліотечних процесів;

– підвищення кваліфікації бібліотечних працівників;

– аналіз бібліотечної діяльності;

– створення нормативно-регламентуючих документів;

– пошук та аналіз бібліотечних інновацій, їх ефективності, сприяння їх впровадженню у бібліотечну практику;

– створення методичної продукції: посібників, рекомендацій, збірників матеріалів.

У більшості країн здійснення методичних функцій розподілено між керівними органами, професійними організаціями, підрозділами національних бібліотек; в Україні науково-методичну діяльність організовують та координують спеціально утворені в бібліотеках методичні служби або відділи.

Так, при НБУ імені Ярослава Мудрого функціонує науково-методичний відділ, діяльність якого спрямована на забезпечення ефективної роботи мережі публічних бібліотек України, аналіз стану, прогнозування розвитку діяльності бібліотек України, підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів, розповсюдження актуальної інформації з питань бібліотечної справи, створення методичних рекомендацій тощо. Особливо важливим є методичне забезпечення якісної перебудови бібліотек ОТГ у зв'язку з реформою децентралізації. Методичні заходи та проєкти НБУ іме-

ні Ярослава Мудрого є базою для підтримки та розвитку науково-методичної діяльності у книгозбірнях України [6]. НБУ імені Ярослава Мудрого як методичний центр публічних бібліотек оперативно реагує на потреби книгозбірень та здійснює якісне методичне забезпечення функціонування бібліотечної мережі в умовах децентралізації.

Так само прикладом може слугувати діяльність науково-методичного відділу Одеської національної наукової бібліотеки як методичного центру бібліотек Півдня України, що здійснює науково-методичне забезпечення та координує науково-методичну діяльність бібліотек регіону.

Для підвищення ефективності діяльності національних бібліотек України як методичних центрів актуальним є створення нормативно-правового підґрунтя системи методичного забезпечення діяльності бібліотек, визначення на державному рівні стратегії й тактики її розвитку. Розробка відповідних регламентуючих документів, стандартів, оновлення норм з питань методичної роботи значно підвищили б ефективність цієї роботи, що забезпечило б належне підґрунтя для її подальшого розвитку.

Ефективна методична діяльність є важливою умовою затребуваності бібліотеки в суспільстві. Сучасні методичні служби мають швидко і адекватно реагувати на зміни економічного та соціокультурного середовища, використовуючи усі ресурси та можливості бібліотеки.

Сьогодні науково-методична робота бібліотек в Україні недооцінена, що призводить до реалізації потенціалу бібліотек не в повній мірі. Це суттєво впливає як на якість й ефективність діяльності бібліотек, так і на розвиток бібліотечної справи в цілому. Науково-методична діяльність потребує вдосконалення, але для цього необхідно подолати багато перешкод як економічного, організаційного, так і методологічного характеру. Осмислення методичної діяльності в Україні на сучасному етапі дає можливість визначити наступні проблеми:

– відсутність розуміння органів управління бібліотечною справою стратегії, цілей, завдань, напрямів, пріоритетів методичної діяльності;

– невизначеність статусу методичної служби на державному рівні;

– необхідність суттєвого перегляду та розмежування методичних функцій між національними та державними бібліотеками;

– втрата впливу регіональних методичних центрів на бібліотеки зони методичного впливу;

– кадрова проблема;

– слабкі міжбібліотечні зв'язки та обмежене використання можливостей корпоративної взаємодії;

– необхідність посилення дослідницької бази як основи для якісного здійснення науково-методичної роботи;

– недостатня технологічна розвиненість і, зокрема, цифрова нерівність бібліотек;

– недостатнє фінансування заходів методичного характеру, обмеження відряджень з обміну інноваційним досвідом.

Усі вищезазначені фактори безпосередньо впливають на стан бібліотек та бібліотечної справи в Україні, оскільки науково-методична робота є основою успішного розвитку бібліотечної діяльності. Результатом якісної методичної роботи бібліотек є ефективне функціонування бібліотек та бібліотечної мережі завдяки удосконаленню обслуговування, підвищенню кваліфікації бібліотечних фахівців, використанню нових знань та навичок у роботі, успішній інноваційній, інформаційній, науково-дослідній діяльності, створенню якісних інформаційних продуктів та послуг і професійній співпраці з іншими закладами.

На основі вивчення відповідних основоположних документів щодо розвитку бібліотек і бібліотечної справи виділено наступні стратегічні завдання науково-методичної діяльності на сучасному етапі:

– стимулювання процесу модернізації та цифровізації бібліотек і бібліотечної справи;

– сприяння створенню сучасної бібліотечної інфраструктури;

– вплив на розвиток професійної свідомості у руслі загальносвітових тенденцій і цінностей демократичного суспільства;

– сприяння розвитку професійних комунікацій, у тому числі міжнародних [9, 302].

Висновки. Сьогодні в Україні відбуваються процеси переосмислення характеру

потреб бібліотек у методичному забезпеченні, ролі системи методичних центрів, змісту роботи методичних служб, структури професійної діяльності методистів, зокрема, спрямування бібліотек на шлях перетворень. Здійснюється формування нової концепції методичної роботи як відкритого методичного інформаційного простору, умови для якого створили, у тому числі, інформаційно-комунікаційні технології. Відбувається розширення системи методичних структур, методична діяльність здійснюється не тільки державними, а й різними громадськими та некомерційними організаціями. Відбувається формування передумов міжвідомчої взаємодії структур, які здійснюють методичну діяльність, формуються партнерські відносини бібліотек. Активно використовуються цифрові технології в методичній діяльності, збільшується частка електронних методичних ресурсів і забезпечення віддаленого доступу до них, отримує розвиток різноманіття форм, методів, напрямів та продуктів методичної діяльності. Означені тенденції свідчать про те, що науково-методична діяльність змінюється відповідно до потреб бібліотечної практики та є невід'ємною складовою успішного розвитку бібліотек.

Список використаних джерел

1. Акилина М. И. Методическая деятельность в библиотечной сфере: анализ содержания понятия. *Библиотековедение.* 2017. Т. 66, № 3. С. 247-255.

2. Вилегжаніна Т. Інновації в новій парадигмі діяльності бібліотек. *Бібл. планета.* 2017. № 1. С. 4-5.

3. Вилегжаніна Т. Методична діяльність бібліотек у віртуальному просторі. *Бібл. планета.* 2017. № 2. С. 4-6.

4. Загуменна В. В. Адвокація як важливий напрям діяльності сучасної бібліотеки. *Вісн. Кн. палати.* 2019. № 4. С. 25-28.

5. Ковальчук Г. Формування методичного простору в бібліотечному середовищі України у пострадянський період. *Бібл. форум: історія, теорія і практика.* 2018. № 3. С. 26-30.

6. Методична служба: індикатор та імпульс інноваційної культури в умовах децентралізації : матеріали VI Всеукр. шк. методиста, 27-30 листоп. 2017 р. Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого. 2018. 151 с.

7. Мудроха В. Методична діяльність бібліотек: сучасний стан та проблеми. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* : матеріали ІІ наук.-практ. конф. (Львів, 23 верес. 2010 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. С. 326-335.

8. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text.

9. Самотий Р. Методична робота як чинник формування стратегії розвитку бібліотеки. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* : матеріали ІІ наук.-практ. конф. (Львів, 23 верес. 2010 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. С. 299-308.

10. Сафонова Т. Методична діяльність як основний напрям інноваційного розвитку бібліотек. *Інформаційно-бібліотечний сервіс і користувач: новий формат взаємодії* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (23-31 жовт. 2017 р.). Харків : ХДУХТ, 2017. С. 89-95.

11. Сафонова Т. Науково-методична діяльність у бібліотечній сфері: основні напрями та тенденції. *Вісн. Кн. палати.* 2018. № 6. С. 28-31.

References

1. Akilina M. I. (2017). Methodological activity in the library sphere: analysis of the content of the concept. Bibliotekovedenie, Vol. 66 (3), 247-255 [in Russian].

2. Vyleghzhanina T. (2017). Innovations in the new paradigm of libraries. Bibl. planeta, 1, 4-5 [in Ukrainian].

3. Vyleghzhanina T. (2017). Methodical activity of libraries in cyberspace. Bibl. planeta, 2, 4-6 [in Ukrainian].

4. Zagumenna V. V. (2019). Advocacy as an important activity of a modern library. Visn. Kn. palaty, 4, 25-28 [in Ukrainian].

5. Kovaljchuk Gh. (2018). Formation of methodical space in the library environment of Ukraine in the post-Soviet period. Bibl. forum: istorija, teorija i praktyka, 3, 26-30 [in Ukrainian].

6. Methodical service: indicator and impulse of innovative culture in the conditions of decentralization. (2018). Proceedings of the 4th All-Ukrainian school of Methodists. Kyiv, Ukraine: Yaroslav Mudryj National Library of Ukraine [in Ukrainian].

7. Mudrokha V. (2010). Methodical activity of libraries: current state and problems. Proceedings of the 2nd Scientific and Practical Conference "Suchasni problemy dijaljnosti biblioteky v umovakh informacijnogho suspiljstva". (pp. 326-335). Lviv: Vyd-vo Ljvivsjkoji politekhniky [in Ukrainian].

8. The Law of Ukraine "About libraries and library business". Retrieved from: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

9. Samotyj R. (2010). Methodical work as a factor in forming the strategy of library development. Proceedings of the 2nd Scientific and Practical Conference "Suchasni problemy dijaljnosti biblioteky v umovakh informacijnogho suspiljstva". (pp. 299-308). Lviv: Vyd-vo Ljvivsjkoji politekhniky [in Ukrainian].

10. Safonova T. (2017). Methodical activity as the main direction of innovative development of libraries. Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference "Informacijno-bibliotechnyj servis i korystuvach: novyj format vzajemodiji". (pp. 89-95). Kharkiv: HDUHT [in Ukrainian].

11. Safonova T. (2018). Scientific and methodical activity in the library sphere: main directions and tendencies. Visn. Kn. palaty, 6, 28-31 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.03.2020
Отримано після доопрацювання 16.05.2020
Прийнято до друку 20.05.2020

УДК 004.91:024:026/027
DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221159

Цитування:
Вовк Н. С. Автоматизація підсистеми обслуговування читачів у системі електронної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 27–34.

Vovk N. (2020). Automation of the reader service subsystem in the electronic library system. Library science. Record Studies. Informology. 2, 27–34 [in Ukrainian].

Вовк Наталія Степанівна,
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
Nataliia.S.Vovk@lpnu.ua
https://orcid.org/0000-0002-2470-7188

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПІДСИСТЕМИ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ У СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ

Метою роботи *є визначення організаційних та методичних аспектів інформаційного забезпечення діяльності бібліотек та розроблення прототипу інформаційної підсистеми електронної бібліотеки, основним завданням якої є забезпечення зручного використання документів працівниками відділу обслуговування читачів (зокрема, відділу обслуговування читачів).* ***Методологія дослідження*** *використовує інструментарій методу моделювання: постановка задачі, створення та аналіз моделі. Застосування принципів цілісності, ієрархічності та структурності дало змогу розглядати інформаційну систему як частину електронної бібліотеки.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у розробці прототипу роботи інформаційної підсистеми з обслуговування читачів. Призначенням такої інформаційної підсистеми є реєстрація читачів бібліотеки та видання їм книг, послуг, облік про заходи та проекти, які організовуються бібліотекою. У статті розглянуто основні аспекти функціонування сучасних електронних бібліотек. Авторка здійснила аналіз завдань, які повинна вирішувати комплексна автоматизація сучасної бібліотеки* ***Висновки.*** *Запропонована концептуальна модель інформаційної підсистеми дозволяє врахувати специфіку діяльності бібліотечної установи та забезпечує якісною інформацією, необхідною для функціонування системи в цілому. У статті доведено, що метою функціонування пропонованої інформаційної системи є повна автоматизація процесів видачі книжок, документного пакету проведення заходів та проектів, формування звітності, надійного збереження даних та пошуку документів. У статті подано висновки про те, що електронна бібліотека включає в себе три складові: цифрову, віртуальну і власне електронну бібліотеки, а для повного інформаційного*

© Вовк Н. С.

забезпечення сучасних публічних бібліотек, доцільно вирішити такі завдання: введення статистичного обліку читачів бібліотеки; встановлення й виконання порядку надання персональної інформації; впровадження і використання електронної системи обробки даних.

***Ключові слова**: електронна бібліотека, інформаційна система, інформатизація, інформаційно-комунікаційна система.*

Vovk Nataliia,
Ph.D. in History, Associate Professor
Department of Social Communications and information activities
Lviv Polytechnic National University

AUTOMATION OF THE READER SERVICE SUBSYSTEM IN THE ELECTRONIC LIBRARY SYSTEM

***The purpose of the article** is to determine the organizational and methodological aspects of the informational support in the libraries and development of the information subsystems prototype of the electronic library, the main task of which is to ensure the convenient using of documents by employees of the reader service department (in particular, the reader service department). **The methodology** uses the modeling method tools: problem statement, creation, and analysis of the model. The application of the principles of integrity, hierarchy, and structure made it possible to consider the informational system as a part of the electronic library. **The scientific novelty** of the work is to develop a prototype of the informational subsystem for reader service. The appointment of such an information subsystem is to register library readers and distribution of books, services, records of events, and projects organized by the library. The main aspects of the functioning of modern electronic libraries are considered in the article. The author analyzed the tasks to be solved by the complex automation of a modern library. **Conclusions**. The proposed conceptual model of the informational subsystem allows us to take into account the specifics of the library institution and provides quality information that is necessary for the functioning of the system as a whole. The article proves that the purpose of the proposed information subsystem is the full automation of the processes of distribution of books, the document package of activities and projects, reporting, reliable data storage, and document retrieval. The article concludes that the electronic library includes three components: digital, virtual, and the actual electronic library, and for full information support of modern public libraries, it is expedient to solve the following tasks: introduction of statistical accounting of library readers; establishing and implementing the procedure for providing personal information; introduction and use of electronic data processing system.*

***Key words:** the electronic library, informational system, informatization, informational and communicational system.*

Актуальність теми дослідження. В наш час у бібліотеках активно відбуваються структурно-організаційні, функціонально-рольові, технологічні зміни. Довгий час поняття «діяльність бібліотеки» ототожнювалася з працею бібліотекаря. Але зараз ці поняття не однозначні і за змістом, і за обсягом. Воно охоплює всю різноманітність соціально-комунікативної діяльності від документальної до інформаційної та когнітивної. Крім того, воно включає нові напрями діяльності, яким в сучасних умовах притаманна диференціації праці, коли відбувається ускладнення соціальних організацій і подальшої диференціації праці. Мова йде про використання інформаційних технологій в діяльності бібліотек.

Магістральний напрям інформатизації бібліотечної сфери – створення інтегрованих комп'ютерними мережами електронних бібліотек. Зарубіжний досвід свідчить, що роботи в цьому напрямі підтримуються на найвищому державному рівні і мають відповідний статус та підтримку. Країни «Великої сімки» включили проект створення мережі електронних бібліотек «Bibliotheca universalis» до числа 11 найбільш важливих науково-технічних проектів. В США такі роботи проводяться в рамках проекту DLI (Digital Libraries Initiative – Ініціатива цифрових бібліотек), започаткованого за підтрики Національного наукового фонду (National Science Foundation), Відділу Агенції перспективних досліджень у галузі обо-

рони (DARPA – Department of Defence Advanced Research Project Agency) і Національною агенцією з аеронавтики і космічного простору (NASA – National Aeronautics and Space Administration).

Інформаційне забезпечення наукових досліджень нині є важливим напрямком діяльності бібліотек. З цією метою бібліотеками визначається стратегія формування загальнодержавної інформаційно-комунікаційної системи освіти і науки, особливості створення та розвитку національних електронних інформаційних ресурсів, оптимальні методи організації доступу до світових наукових електронних ресурсів, приділяється увага інноваційним стратегіям розвитку бібліотек в умовах електронного середовища.

Отже, актуальність теми зумовлена розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які змінили уявлення про бібліотеку та її роль у системі наукових комунікацій і тим фактом, що сучасні бібліотеки впроваджують електронні інформаційні технології в усі сфери своєї діяльності: від управління бібліотечно-бібліографічними технологіями до створення власних електронних ресурсів.

Мета дослідження – визначення організаційних та методичних аспектів інформаційного забезпечення діяльності публічних бібліотек (зокрема, відділу обслуговування читачів).

Аналіз досліджень і публікацій. Питання інформаційного забезпечення діяльності бібліотек, використання інформаційних та електронних ресурсів досить популярне і вже набуло швидкого розвитку. Цю проблему у своїх працях досліджували такі науковці: Слободяник М., Пашков В., Павлуша І., Бабич В., Копанєва В., Лобузіна К., Андрухів А.

Виклад основного матеріалу. Широке розповсюдження в світовій практиці одержав варіант, коли різні системи бібліотек й інформаційних органів, архівів внаслідок нерозривності їх зв'язків і взаємодії поетапно, організаційно і функціонально зближуються до повного злиття в єдину систему доступної інформації. Очолюють цю систему національні бібліотеки країни. Наприклад, у США – Бібліотека конгресу, у Великобританії – Британська бібліотека, в Україні – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [1].

Вищим рівнем взаємозв'язків в бібліотечній системі є інтеграція як фактор рівномірності, сталості, створення умов найбільш повного та ефективного застосування бібліотечних ресурсів [4].

Отже, бібліотечна галузь – це сфера соціально-комунікативної діяльності, яка спрямована на забезпечення суспільних потреб в документах, інформації, знаннях. Бібліотечна галузь входить до інформаційного сектору економіки, бо містить інтелектуально-інформаційні ресурси, що визначають в наш час подальший науково-технічний, соціальний розвиток суспільства. Інформаційні ресурси бібліотечної галузі характеризуються: забезпеченістю типо-видовим розмаїттям бібліотечних установ, їх функціонуванням як системної єдності; забезпеченістю документально-інформаційних фондів; забезпеченістю кадрами і матеріально-технічною базою. Розвиток ресурсів бібліотек обумовлює рівень і відповідність виконання бібліотеками свого суспільного призначення.

Проте реалії сьогодення свідчать про відсутність єдиного інформаційного простору, втрату стійкого й достатнього фінансування, необхідного для комплектування бібліотечних фондів. Трансформація функцій книгозбірень відбилась і в професійній термінології. З'явилися нові поняття – віртуальна, цифрова та електронна бібліотеки, запозичені з інформатики. Сьогодні вони не є усталеними, досить часто їх навіть вважають синонімами. Тому доцільно звернути увагу на трактування цих термінів.

Павлуша Т. П. виділяє кілька термінів стосовно електронних бібліотек. Назва «віртуальна бібліотека» (virtual library) використовується для визначення комплексу інформаційних джерел, доступних через глобальні комп'ютерні мережі, що в сукупності утворюють Internet. Віртуальна бібліотека не має єдиного місця знаходження – її ресурси розподілені по всьому світі, а інформаційний потенціал на кілька порядків перевищує документні ресурси будь-якої книгозбірні. Під «цифровою бібліотекою» (digital library) розуміється бібліотека, в якій весь масив інформації зберігається в оцифрованому вигляді та не передбачає наявності документів на традиційних носіях.

В електронній бібліотеці (electronic library) основні процеси здійснюються з використанням комп'ютерів, однак у таких бібліотеках документи на машинних носіях співіснують з аудіо-, аудіовізуальними та іншими матеріалами [6].

До створення електронних інформаційних ресурсів бібліотеки залучаються всі її підрозділи. В. Копанєва виділяє такі завдання, які повинна вирішувати комплексна автоматизація сучасної бібліотеки:

– автоматизація усіх підрозділів бібліотеки із збереженням, в основному, існуючої структури і прийнятого розподілу функцій,

– повна автоматизація функціональних обов'язків персоналу на кожній технологічній ділянці, у тому числі традиційних для бібліотеки функцій і нових функцій, що виникають у зв'язку з автоматизацією бібліотеки;

– введення в дію електронних каталогів з паралельним використанням традиційного довідково-пошукового апарату (системи картків каталогів і картотек);

– комплектування, поряд з фондами документів у традиційному форматі, фондів електронних видань на машинних носіях (компакт-дисках, магнітних і магнітооптичних дисках великої ємності тощо);

– забезпечення оперативного, вільного й зручного доступу до електронного каталогу і до фондів електронних видань внутрішніх користувачів (бібліотекарів і відвідувачів бібліотеки) і зовнішніх користувачів (через мережу інтернет);

– створення можливості виходу з автоматизованого робочого місця бібліотеки (персоналу і відвідувачів) у зовнішні комп'ютерні мережі;

– здійснення обміну повнотекстовими документами з іншими бібліотеками та організаціями [4].

Особливої уваги заслуговують електронні бібліотеки, основними сутностями якої є інформаційні ресурси, що визначають інформаційні можливості електронної бібліотеки, та сервіси, які забезпечують надання спектра послуг користувачам електронної бібліотеки. Очевидно, чим ширший та змістовніший спектр послуг, тим вищий рівень обслуговування користувачів.

Електронні інформаційні ресурси представляють вміст електронних бібліотек і відображають компоненти її зовнішнього середовища – користувачів та зовнішні електронні бібліотеки, з якими дана електронна бібліотека взаємодіє. Електронні інформаційні ресурси утворюють багаторівневу структуру, у якій кожний рівень може бути ієрархією.

Науковий фонд електронної бібліотеки містить періодичні видання та книжковий фонд і є сукупністю електронних колекцій наукової спрямованості. Електронна колекція – це систематизована сукупність інформаційних ресурсів, які об’єднані стосовно певного критерію. Критерієм може бути будь-яка властивість електронного інформаційного ресурсу або їх ієрархічна структура [7]. Вміст електронного каталогу електронної колекції співпадає зі структурою критерію, за яким було упорядковано колекцію. Вміст електронної колекції є сукупністю окремих джерел, що є описом змісту (анотація, реферат тощо) та повнотекстовою інформацією.

Важливе значення у створенні та функціонуванні електронної бібліотеки є користувач. Електронна картотека користувачів містить персональну реєстраційну карту користувача, область інтересів користувача та карту доступу користувача до ресурсів електронної бібліотеки [8]. Користувачем електронної бібліотеки може бути окрема фізична людина або організація, що є юридичною особою, незалежно від її статусу, виду діяльності, форми власності або географічного розміщення.

Особливу увагу розробникам електронних бібліотек варто звернути на область інтересів користувачів – множину запитів користувачів, історії пошуку та онтології, що належать окремим користувачам. Онтології формуються в електронній бібліотеці з інтелектуальними властивостями [7].

Доступ користувача до інформаційного ресурсу (вільний або обмежений) визначається правилами та умовами доступу. Рівень обмеженості корегується наявністю певного типу передплати або ліцензії, купівлі доступу.

Множина запропонованих сервісів є узагальненою множиною таких сервісів окремих електронних бібліотек, що стосуються організації обслуговування користувачів та надання

їм інформаційних послуг. Вона класифікована за функціональним призначенням складових сервісів. Опис класу, крім загальних характеристик, містить інформацію стосовно розподілу сервісів по електронній бібліотеці.

До сервісів захисту інформації та розмежування прав доступу окремі науковці виділяють такі: реєстрація окремих користувачів; реєстрація організацій (юридичних осіб); розмежовування прав доступу; автентифікація користувача, пошукові інформаційні сервіси [8].

Одним з основних завдань інформаційної системи, прототипу електронної бібліотеки, є забезпечення зручного використання документів працівниками відділу обслуговування читачів, раціональне використання часу та налагодження роботи з читачами бібліотеки. Окрім того, важливим призначенням таких інформаційних систем є реєстрація читачів бібліотеки та видання їм книг, послуг, облік про заходи та проекти, які організовуються бібліотекою.

Вхідною інформацією для організації інформаційної підсистеми з обслуговування читачів електронної бібліотеки є:

– інформація про читачів;
– інформація про книжковий фонд;
– інформація про масові заходи.

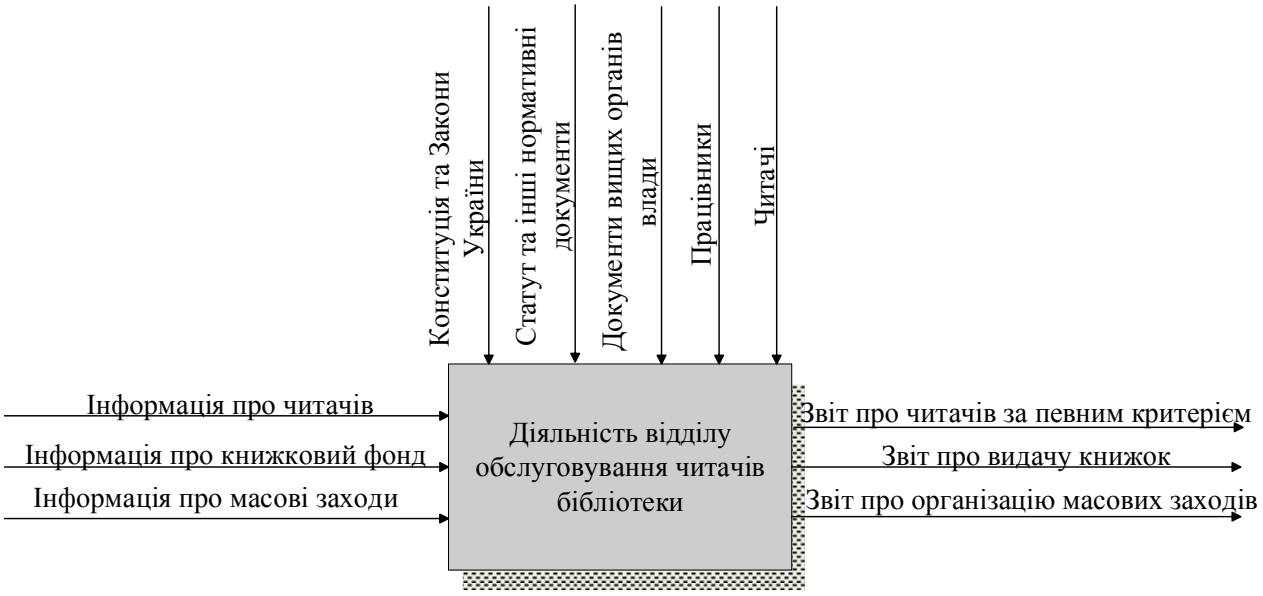

Рис. 1. Організація роботи інформаційної підсистеми з обслуговування читачів

Для повного функціонування інформаційної підсистеми, призначеної для роботи відділу обслуговування читачів будь-якої бібліотеки, необхідно систематично здійснювати введення такої інформації: про читачів; про обсяг і характер наповнення книжкового фонду; про заходи та відповідальних за їх виконання. Результатом роботи підсистеми та опрацювання «вхідної» інформації можуть бути різноманітні звіти, зокрема: про читачів за певним критерієм (віком, районом проживання, сферою інтересів тощо); про видачу книжок; про масові заходи, організовані працівниками бібліотеки з метою залучення нових читачів.

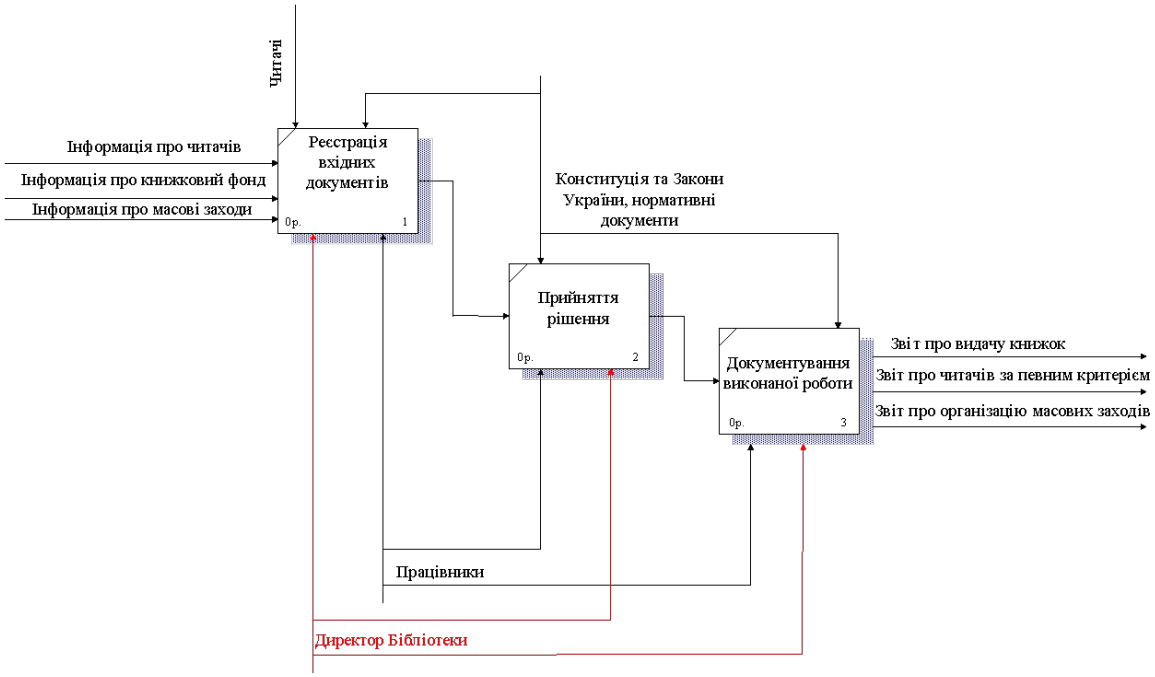

Рис. 2. Деталізація роботи інформаційної підсистеми з обслуговування читачів

Метою такої інформаційної системи є повна автоматизація процесів видачі книжок, документного пакету проведення заходів та проектів, формування звітності, надійного збереження даних та пошуку.

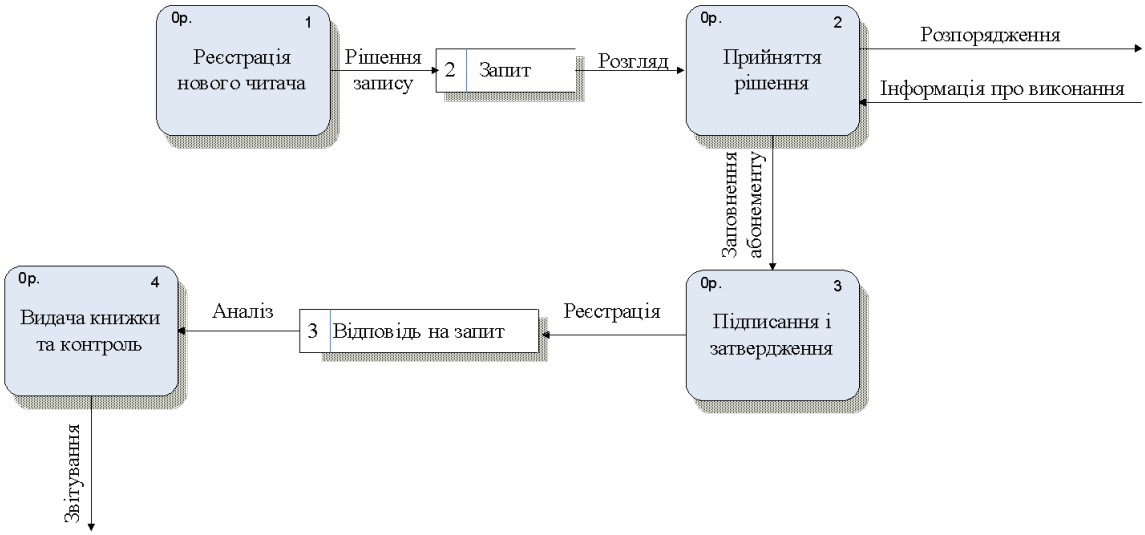

Рис. 3. Алгоритм реєстрації нового користувача у інформаційній системі електронної бібліотеки

Отже, електронна бібліотека включає в себе три складові: цифрову, віртуальну і власне електронну бібліотеки. В такій системі окрім суто дискретного подання документів, допускається і їх відбиття в іншій електронній (наприклад, аналоговій) формі. Цифрова та електронна бібліотеки, на відміну від віртуальної, являють собою сукупність документів, що мають конкретне місцезнаходження. Для цього до архівування ресурсів Інтернету слід залучити всі суб'єкти вітчизняної системи документальних наукових комунікацій (провідні галузеві та регіональні бібліотеки, інформаційні центри, наукові установи та навчальні заклади тощо). У межах цієї системи доцільно організувати формування відповідних галузевих сховищ інтернет-ресурсів. Вбачається доцільним усім бібліотекам держави звернути увагу на Інтернет як нове джерело формування фондів. Якщо у подальшому налагодити координацію пошуку й архівування «мережевої україніки» між науковими бібліотеками України, то можна в короткий термін сформувати в Україні інтегрований електронний фонд, що стане інформаційною базою сталого розвитку суспільства.

Висновки. Бібліотеки є важливим джерелом інформатизації, продукування необхідної суспільству інформаційно-аналітичної продукції. Важливого значення набуває завдання створення повнотекстових баз даних на основі текстової інформації, накопиченої в електронному вигляді з метою спрощення їх подальшої фільтрації та аналізу. У загальнодоступних бібліотеках такий масив текстів документів звичайно виникає як результат сканування текстів за приватним замовленням користувачів. Із зростанням обсягів накопиченої інформації постає завдання смислового пошуку та експертного статистичного аналізу даних з метою надати користувачеві можливість правильно орієнтуватися в середовищі електронних фондів великого обсягу, а експерту – можливість виділяти підкласи текстів на задану тематику.

Для повного інформаційного забезпечення сучасних публічних бібліотек, в першу чергу, у районних центрах, доцільно вирішити такі завдання:

– введення статистичного обліку читачів бібліотеки;

– встановлення й виконання порядку надання персональної інформації;

– впровадження і використання електронної системи обробки даних.

Ефективність впровадження та функціонування електронних бібліотек в цілому, та інформаційних систем, зокрема залежить від грамотності проведення процесу організації навчання персоналу, технічного переоснащення бібліотек та забезпечення діяльності необхідними ресурсами, залежатиме.

Список використаних джерел

1. Бабич В. Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищення інформаційної культури. *Бібліотечна планета.* Київ, 1998. № 1. С. 17–20.

2. Вовк Н., Пелещишин А. Концепція створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом зі збереження бібліотечних та архівних фондів. *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2019. № 4. С. 38–42.

3. Вовк Н. Новітні маркетингові стратегії просування бібліотечних установ. *Вісник Книжкової Палати*. Київ, 2017. № 2(247). С. 7–9.

4. Копанєва В. Бібліотека та мережева інформація. *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2007. № 2. С. 31–36.

5. Лобузіна К. Сучасні підходи до інтеграції електронних інформаційних ресурсів бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2012. № 2. С. 2–5.

6. Павлуша Т. П. Сучасні проблеми інформатизації бібліотек України: бібліотекознавчі аспекти. *Бібліотека. Інформація. Суспільство: Збірка наукових праць.* Київ, 1998. С.116–121.

7. Панчишин Н., Марковець О. Формування електронних інформаційних ресурсів сільських бібліотек: сучасні тенденції, проблеми та перспективи. *Інформація, комунікація, суспільство*: Матеріали 6 Міжнародної наукової конференції ICS-2017 (Славське, 18–20 травня). Львів, 2017. С. 329–330.

8. Резніченко В. А., Захарова В. А., Захарова Е. Г. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси. *Проблеми програмування*. Київ, 2005. №4. С.60–72.

9. Спірін О. М., Новицька Т. Л., Яцишин А. В. Електронна бібліотека як джерело статистичних даних для інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон, 2018. № 2 (35). С. 7–26.

References

1. Babych, V. (1998). The role of libraries in informatization of society and increase of information culture. Bibliotechna planeta, 1, 17–20 [in Ukrainian].

2. Vovk, N. & Peleshhyshyn, A. (2019). The concept of creating an online platform for the exchange of international experience in the preservation of library and archives. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 4, 38–42 [in Ukrainian].

3. Vovk, N. (2017). The latest marketing strategies for the promotion of library institutions. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 2, 7–9 [in Ukrainian].

4. Kopanyeva, V. (2007). Library and network information. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 2, 31–36 [in Ukrainian].

5. Lobuzina, K. (2012). Modern approaches to the integration of electronic information resources of libraries. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 2, 2–5 [in Ukrainian].

6. Pavlusha, T. (1998). Modern problems of informatization of libraries of Ukraine: library science aspects. Biblioteka. Informaciya. Suspil`stvo, 3, 116–121 [in Ukrainian].

7. Panchyshyn, N. & Markovets, O. (2017). Formation of electronic information resources of rural libraries: current trends, problems and prospects. Н. Панчишин, О. Марковець, Proceedings from ICS-2017: 6th International Scientific Conference “Information. Communication. Society”. (pp. 329–330). Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky [in Ukrainian].

8. Reznichenko, V. & Zakharova, O. & Zakharova E. (2005). Electronic libraries: information resources and services. Problemy prohramuvannia. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/itvo/2009_4/articles/49-53.pdf.

9. Spirin, O. & Novytska, T. & Yatsyshyn, A. (2018). Electronic library as a source of statistical data for information and analytical support of pedagogical research. Informatsiini tekhnolohii v osviti, 2, 7–26 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.03.2020
Отримано після доопрацювання 17.05.2020
Прийнято до друку 21.05.2020

ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 355.01+327.8
DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221160

Цитування:
Гула Р. В., Передерій І. Г., Вітринська О. В. Типологія сучасних інформаційних воєн: провідні підходи до трактування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 35–42.

Hula R., Perederii I., Vitrynska O. (2020). Modern information wars typology: leading approaches to interpretation. Library science. Record Studies. Informology. 2, 35–42 [in Ukrainian].

Гула Руслан Володимирович,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри філософії
Харківського національного університету
Повітряних сил імені Івана Кожедуба
rslnhula1@gmail.com
https://orcid.org/ 0000-0002-8177-1565

Передерій Ірина Григорівна,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
iryna.perederii@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-7473-5868

Вітринська Олена Володимирівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
vitrynska@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9413-1236

ТИПОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН: ПРОВІДНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ

Мета роботи *полягає у здійсненні комплексного теоретичного аналізу підходів до формування інтегративного визначення феномену «інформаційна війна».* ***Методологія дослідження****. Основою статті є провідні методологічні принципи об'єктивності, діалектизму, конвенціоналізму. У дослідженні автори спиралися на сукупність загальнонаукових методів – дедукції та індукції, аналізу й синтезу, феноменологічної редукції, системного та логічно-семантичного, роздвоєння єдиного на протилежності.* ***Наукова новизна*** *визначається тим, що автори виокремлюють у самостійний об'єкт наукового вивчення поняття інформаційної війни, яке досліджено з позицій сьогодення як комплексна категорія при нелінійному характері розвитку цього надскладного соціально-політичного явища. Запропоновано авторський теоретико-методологічний підхід до класифікації та вивчення ґенези інформаційної війни й інформаційного протиборства.* ***Висновки****. Розроблена й апробована у процесі роботи над статтею методологія може бути використана в дослідженні траєкторій динамічного розвитку та трансформації інформаційних воєн XXI ст. У сучасній геополітичній ситуації для України життєво необхідним є усвідомлення урядом*

© *Гула Р. В., Передерій І. Г., Вітринська О. В.*

держави й суспільством надважливості вивчення сутності та специфіки інформаційних воєн з метою створення дієвої системи національної безпеки, визнання історичної необхідності захисту територіальної цілісності й недоторканності власного інформаційного простору.

Ключові слова: *інформаційна війна, інформаційне протиборство, військова стратегія, інформаційно-психологічні операції.*

Hula Ruslan,
Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor,
Professor of the Philosophy Department,
Ivan Kozhedub Kharkiv National
University of Air Forces

Perederii Iryna,
Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor, Head of the Department
of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Vitrynska Olena,
PhD in History,
Associate Professor of the Department
of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

MODERN INFORMATION WARS TYPOLOGY: LEADING APPROACHES TO INTERPRETATION

The purpose of the article *is to carry out a comprehensive theoretical analysis of approaches to the formation of the «information warfare» phenomenon integrative definition.* ***Methodology****. The article basis is the basic methodological principles of objectivity, dialecticism, and convention. The authors relied on a set of general scientific methods – derivation and induction, analysis and synthesis, phenomenological reduction, systemic, logic, and semantic division of the same on the opposite.* ***The scientific novelty*** *is determined by the fact that the authors allocate to an independent object of scientific study the information war concept, which is studied from the perspective of modernity as a complex category under the nonlinear nature of this most complex socio-political phenomenon development. The authors' theoretical and methodological approach to classification and study of information warfare and information confrontation genesis is proposed.* ***Conclusions****. During the work on the article, a research methodology was developed and tested. It can be used in the study paths of information wars' dynamic development and transformation in the twenty-first century. In today's geopolitical situation it is important for Ukraine that the government and society understand the extreme importance of studying the nature and specifics of information wars and creating an effective national security system, recognizing the historical need to protect territorial integrity and inviolability of their own information space.*

Key words: *information warfare, information confrontation, military strategy, information, and psychological operation.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сучасні цивілізаційні процеси відбуваються в умовах принципово нової філософсько-політологічної парадигми епохи постмодерну. Тому серед об'єктів наукового дискурсу маємо соціальні феномени коду та матриці. Відповідно кардинально переорієнтовується сфера інформаційного протиборства. Його завданням часто стає зміна ментальності нації й деформація патернів національної пам'яті, що виразно відбилося, зокрема, у подіях останніх двох десятиліть, пов'язаних зі спробами Російської Федерації відновити свій імперський статус. Сучасні загрози й конфлікти значно відрізняються від тих, з якими людство мало справу в недалекому минулому. Розпад біполярного світу часів холодної війни та прогресивна глобалізація змінили характер глобальної безпеки. Сучасним арміям доводиться стикатися з новими викликами, ризиками та загрозами, у тому числі асиметричними [14, 54–55]. Саме тому дослідження еволюції інформаційних війн, процесу їхнього зародження та розвитку, форм прояву й методів реалізації є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Наукові праці фахівців у галузі соціальних комунікацій, філософії, політології, загальної теорії держави та права, теорії управління, інформаційного права та безпекознавства В. П. Горбуліна [4], О. В. Манойла [5], Г. Г. Почепцова [6], А. О. Фісуна [8] та інших стали науковим підґрунтям для поглибленого вивчення проблем змісту й сутності інформаційного протиборства. Особливості трансформації теорії інформаційної війни в концепціях «мережецентричної», «гібридної», «консцієнтальної» та «преемптивної» воєн досліджувалися Дж. Гарстка [11], Д. Альбертсом і Фр. Стейном [9], А. Себровські [10], Ф. Хофманом [12]. Однак досвід розвитку подій на сході країни у 2014–2020 рр. засвідчив нагальну необхідність систематизації наукових підходів до розкриття сутності інформаційної війни, а також трансформаційних тенденцій у розвитку її теорії в епоху постмодерну, що й визначило *мету цієї розвідки*.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні зміни у воєнних доктринах багатьох галузей воєнного мистецтва з'явилися внаслідок домінування двох тенденцій, які сформувалися ще наприкінці 1990-х рр. Перша пов'язана зі зростанням «інформаційного складника» озброєння та військової техніки у системах виявлення, бойового управління, зв'язку, розвідки, комп'ютерних і космічних системах. Воно призвело до вдосконалення ефективності ядерних і звичайних зразків озброєння та військової техніки внаслідок підвищення їхньої точності, скорочення підлітного часу, якісного зростання можливостей виявлення та супроводження повітряних цілей. Друга тенденція підкреслює вразливість інформаційно-комунікаційних систем до зовнішнього, ворожого, впливу, помилок у програмному забезпеченні, технічних збоїв і наголошує на важливості та значенні «людського чинника» у проведенні військових операцій проти ворожих інформаційних систем. Саме у зв'язку з цим і виокремилися кілька підходів до трактування сутності нових концепцій війн. Провідними серед них є військово-прикладний та психологічний.

Військово-прикладний підхід зараховує інформаційну агресію до сфери військового протиборства й розглядає її як комплексне застосування сил та засобів інформаційної і збройної боротьби. Інформаційний складник є необхідним компонентом в організації та проведенні військових операцій. Передусім, це концепції «мережево-центричної», «інформаційно-центричної», «знаннєцентричної», «гібридної» та «преемптивної» воєн.

Воєнні теоретики сучасності визначають «*мережево-центричну війну*» як принцип бойового застосування комплексу взаємопов'язаних і взаємодіючих платформ (підсистем), використовуваних для створення нової ефективної моделі управління процесами збору, оброблення та використання всіх видів інформації в кіберпросторі з метою досягнення цілей і завдань воєнної кампанії у формі збройного, а в ідеалі – незбройного конфлікту [3, 102]. Модель «мережево-центричної війни» є системою, що складається з інформаційної, сенсорної та бойової платформ (підсистем), причому інформаційна платформа (підсистема) – провідна.

Слід наголосити, що мережево-центрична війна не є новим видом збройного протистояння, а лише проголошує модерні принципи та підходи до організації й ведення бойових

дій, де основним об'єктом уваги стає поняття «мережа» у вигляді глобальної інформаційної платформи (підсистеми), взаємопов'язана множина інформації, яку можна накопичувати, зберігати, поширювати, а також управляти нею для забезпечення потреб військових, економічних і політичних суб'єктів [9].

«*Інформаційно-центрична війна*» – це принцип ведення бойових дій з метою досягнення інформаційної переваги над супротивником на основі комплексу високотехнологічних інформаційних систем збирання, оброблення, моделювання, візуалізації даних і підтримки прийняття рішень у режимі реального часу [3, 109].

Наступним логічним кроком розвитку теорії інформаційних воєн стала концепція «*знаннєцентричної війни*», яку активно розробляють у науковому та воєнно-науковому середовищі. Блискуче передбачення Е. Тофлера та Х. Тофлер про новітню воєнну «стратегію знань», визначення необхідних компонентів «війни знань», дослідження складної системи їхніх взаємодій та побудови «моделі знань» розширює стратегічні можливості використання цього перспективного напряму розвитку воєнного мистецтва [7, 207–262].

«*Знаннєцентрична війна*» – це принцип ведення бойових дій, який на основі комплексу інформації використовує інноваційні методики прогнозування розвитку військово-політичної обстановки та характеру ведення бойових дій за допомогою «штучного інтелекту» й новітніх технологій отримання знань.

Табл. 1.

Еволюційний розвиток сучасних концепцій ведення бойових дій

№	Концепції	Мета	Технології
1	Мережево-центрична війна	Створення нової ефективної моделі управління процесами збирання, оброблення та використання всіх видів інформації в кіберпросторі	1. Технології управління військами та зброєю. 2. Мережеві технології. 3. Технології систем і засобів зв'язку.
2	Інформаційно-центрична війна	Досягнення інформаційної переваги над супротивником	1. Інформаційні технології. 2. Технології підтримання прийняття рішень. 3. Технології моделювання та імітації.
3	Знаннє-центрична війна	Передавання знань, прогнозування розвитку військово-політичної обстановки та характеру ведення бойових дій	1. Методи прогнозування бойової обстановки. 2. Технології штучного інтелекту. 3. Новітні технології отримання знань.

До військово-прикладного підходу, на нашу думку, слід зарахувати й поняття «гібридна війна».

Гібридна війна – це форма збройного конфлікту, яка передбачає використання традиційних засобів збройної боротьби, змішаних форм тактичного застосування регулярних та нерегулярних військових формувань в умовах неоголошеного військового (надзвичайного) стану на обмеженій території, ведення бойових дій на тлі інтенсифікації інформаційної війни у глобальному інформаційному просторі, економічної війни в системі світової економічно-торгової інтеграції, дипломатичної війни як засобу тиску на супротивника через глобальні міжнародні інституції сторонами конфлікту й «державами-спонсорами» або коаліціями держав, які мають геополітичні інтереси в регіоні конфлікту. Отже, гібридна війна поєднує в собі стратегію і тактику з нере-

гулярними операціями, а також кібервійнами й інформаційними операціями. Гібридизація війни характеризується співіснуванням різних сторін у конфлікті (держави й зовнішніх суб'єктів, солдатів і цивільних осіб), а також різних видів збройних операцій – симетричних та асиметричних [14, 56].

Слід зазначити, що розвиток концепції «гібридної війни» став результатом дослідження воєнної теорії і практики, які були використані під час війн минулого (партизанський рух, дипломатична боротьба, інформаційний чинник, економічна блокада та ін.). Характерною ознакою, що дозволяє виокремити цю концепцію в теорії воєнного мистецтва як самостійну, є унікальна координація та взаємозв'язок усіх компонентів воєнно-державного механізму, динаміка й гнучкість у визначенні пріоритетних форм впливу та тиску, а також піднесення ролі інформаційного чинника, який набуває самостійної значущості. Зазначимо, що за рівнем деструктивних потенцій на свідомість населення й військовослужбовців збройних сил супротивника він є не менш важливим, ніж військовий складник.

Концепція «преемптивної війни» знаходиться на зрізі військово-прикладного та психологічного підходів, але визначальна роль збройного компонента в ході ведення бойових дій дає можливість зарахувати її передовсім до військово-прикладного. Слід підкреслити також її стійкий логічний і діалектичний зв'язок з концепціями «мережево-центричної» та «гібридної» воєн. На нашу думку, *преемптивна війна* – це комплексна форма збройного конфлікту, компонентами якої є цілеспрямована інформаційна війна, мережево-центричний принцип ведення бойових дій, «гібридний» характер застосування регулярних і нерегулярних формувань з метою досягнення політичних цілей і трансгуманітарна перебудова індивідуальної та суспільної свідомості, перекодування національних ментальних рис (національної ідентичності) переможеного народу.

Алгоритм застосування механізму преемптивної війни розкритий у таблиці.

Табл. 2.

Концепція преемптивної війни

Етапи	Цілі	Способи	Інструменти
Підготовчий	Вибір жертви агресії	Створення іміджу «парії», «терористичної» держави, «фашистського» («нацистського») режиму тощо	Масований інформаційний вплив за допомогою ЗМІ та ЗМК
1-й	Створення в соціумі держави-об'єкта опозиційного прошарку	Мирні «демократичні» протестні акції	Провокування загострення національних, релігійних і соціальних протиріч у країні світовими ЗМІ та ЗМК
2-й	Ескалація збройного насильства, напруженості та безладу в країні. Створення тимчасового (опозиційного) уряду	Мирні демонстрації набувають форми збройного зіткнення опозиції з владою. Відбувається захоплення складів зі зброєю, нейтралізація військових і правоохоронних формувань, провокування міжнаціональних зіткнень та передислокація незаконних збройних формувань (НЗФ) через державний кордон	Захоплення національного сегмента ЗМІ та ЗМК (або на локальній території), встановлення цензурних обмежень на користь «влади народу»
3-й	Максимальна активізація НЗФ	Інтенсифікація бойових зіткнень з регулярними військами, знищення місцевих мешканців, які нелояльно ставляться до «повстанців», криміналізація та маргіналізація суспільного життя	Масштабна інформаційна кампанія держави-агресора з метою формування світової суспільної думки щодо необхідності зміни «недемократичного» режиму
Заключний	Зміна законного уряду на «демократичний» («легітимний», «антифашистський», «народної довіри» тощо)	Пряма збройна агресія або введення «миротворчого» контингенту *(за умови недосягнення мети заключного етапу)*	Використання авторитету міжнародних організацій, світових політичних, духовних лідерів

Психологічний підхід визначає сутність інформаційної війни як системи способів і засобів психологічного впливу на індивідуальну та масову свідомість з метою спрямування її у вигідному для суб'єкта впливу напрямі. До цього підходу зараховують концепції «консцієнтальної» війни та «стратегічних комунікацій».

Концепція *консцієнтальної війни* ґрунтується на принципах побудови мережевого суспільства та логічно пов'язана з характеристиками мережево-центричної і преемптивної воєн, а також теорією «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Сутність концепції розкривається через визначення змісту поняття «самоідентифікація індивіда» як основного об'єкта впливу консцієнтальної війни, тобто за допомогою активного інформаційно-психологічного тиску, здійснюваного засобами інформаційно-комунікативних мереж формується задана етнорелігійна ідентичність індивіда, його ціннісні орієнтири, стиль життя, культурні вподобання [1]. Тобто окремі типи свідомості «витісняються» за межі цивілізаційних норм [2].

Табл. 3.

Основні способи «розмивання» індивідуальної та колективної свідомості

№	Мета	Механізми впливу	Наслідки
1	Ураження нейромозкового субстрату	Дія хімічних речовин, зараження повітря, радіоактивний вплив	Зниження ефективності функціонування мозку
2	Зниження організації інформаційно-комунікативного середовища	Розбалансування, дезінтеграція, примітивізація інформаційно-комунікаційного середовища	Дезорієнтація свідомості
3	Насадження бажаних форм мислення	Вплив за допомогою практики окультизму	Нейтралізація (параліч) свідомості
4	Інтенсифікація атак на свідомість	Спеціальне розповсюдження каналами комунікації потрібних образів і текстів	Руйнування свідомості
5	Зруйнування форм ідентифікації особистості відносно фіксованих спільнот	Комплексна дія всіх форм і механізмів впливу	Зміна форм самовизначення та деперсоналізація

У війнах XXI ст. збройні сили НАТО, особливо США, значну увагу приділяють ролі «несмертельної зброї» та відповідних технологій, насамперед, інформаційній зброї та психолого-пропагандистським операціям, які суттєво змінюють характер застосування сухопутних, військово-повітряних і військово-морських сил на театрах воєнних дій і геополітичного та цивілізаційного протиборства основних центрів багатополярного світу. У вересні 2006 р. міністр оборони США Д. Рамсфельд увів у дію концепцію «стратегічних комунікацій» (Strategic Communications).

Інформаційна війна у формі «стратегічних комунікацій» – це комплекс заходів цілеспрямованого впливу держави-супротивника на воєнно-політичне керівництво, суспільно-політичні рухи та сили, міжнародні організації, урядові організації (т. зв. – цільові аудиторії) через інформаційні кампанії якнайширшого охоплення, економічну й гуманітарну допомогу для створення ідеального іміджу країни, що здійснює такий вплив, з метою переконання або примусу цільових аудиторій до прийняття рішень і дій, які забезпечують національні інтереси суб'єкта впливу. Цю

концепцію стратегічних комунікацій взяла на озброєння Російська Федерація, практично використовуючи її від самого початку гібридного конфлікту в Україні.

Поява нових каналів поширення пропаганди та дезінформація, туман брехні – продукт людської уяви. Мова пропаганди прагне маніпулювати громадською думкою і страхами, створює стереотипи, які допомагають демонізувати противника або романтизувати героїв. Посилання на історичні міфи та легенди робить розповідь сильнішою, а ключова термінологія допомагає її адаптувати до конкретних обставин [13, 311].

Аналіз особливостей концепцій інформаційних війн сучасності дає підстави визнати те, що загальним для них у межах всіх підходів до трактування є їхній трансгуманітарний характер. Кінцевою метою усіх видів інформаційних воєн є кардинальна зміна ментального коду людини, суспільства, нації, позбавлення її традиційних світоглядних констант, деформація етичних і культурних основ, нівелювання національної ідентичності з метою насадження колоніальної, пристосовницької ідеології.

Боротьба країн в інформаційному просторі ведеться протягом багатьох віків за зони політичного та економічного впливу, джерела ресурсів, ринки збуту й території, як на міжнародній арені, так і всередині кожної держави, насамперед, за владу, власність і політичний вплив, за можливість маніпулювати настроями та поведінкою великих мас людей. Вищою формою цього протиборства є інформаційна війна, яка на сучасному етапі динамічно трансформується в якісно нові форми ефективного застосування комплексу психологічних знань, інноваційних технологій та ідеологічних констант.

Перспективним напрямом подальшого дослідження цієї проблеми є формулювання наукових основ побудови сучасної моделі інформаційного захисту та протиборства інформаційно-комунікаційної інфраструктури держави в умовах інформаційної агресії з боку країн-супротивників, країн-конкурентів.

Список використаних джерел

1. Громыко Ю. Консциентальное оружие и консциентальные войны. Лекция в Высшей школе экономики 2 ноября 2002 года. URL: http://www.hvylya.org/ interview/society2/taynoe-oruzhie-rossii-chto-takoe-voeniza-identichnost. html. (Дата звернення: 30.12.2019 р.)

2. Громыко Ю. Оружие, поражающее сознание – что это такое? *Кому будет принадлежать консциентальное оружие в XXI веке?* Москва : Россия XXI, 1997. С. 7–8.

3. Інформаційна війна і національна безпека: монографія / П. П. Ткачук, Р. В. Гула, О. І. Сивак, О. М. Щурко, В. В. Шемчук. Львів : АСВ, 2015. 265 с.

4. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. Київ : Інтертехнологія, 2009. 164 с.

5. Манойло А. В. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны / А. В. Манойло, А. И. Петренко, Д. П. Фролов. Москва : Горячая линия Телеком, 2009. 541 с.

6. Почепцов Г. Г. Пропаганда и контрпропаганда. Москва : Центр, 2004. 256 с.

7. Тоффлер Э. Война и антивойна. Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века. Москва : Аст: Транзиткнига, 2005. 412 с.

8. Фісун А. О. Ґенеза поняття «інформаційна війна». *Гілея*. 2011. № 49. С. 534–538.

9. Alberts D. S., Garstka J. J., Stein F. P. Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority. CCRP Publ., 2nd Edition (Revised). Aug 1999, Second Print Feb. 2000. 284 p. URL: http://www.dodccrp.org/files/Alberts_NCW.pdf. (Дата звернення: 30.12.2019 р.)

10. Cebrovski A. Network Centric Warfare and information Superiority. RUSI. Whitehall. London. 2000. 254 p.

11. Garstka J. Network Centric Warfare: An Overview of Emerging Theory. PHALANX. December. 2000.№ 4. P. 28–33.

12. Hoffman F. G. Hybrid vs. compound war. *Armed Forces Journal*, Oct. 2009. URL: http:// armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/ (Дата звернення: 21.02.2020 р.)

13. Pynnöniemi K., Rácz A. Fog of Falsehood Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine. Helsinki. Printed by Grano Oy, 2016. 318 p.

14. Sazonov V., Saumets A., Mölder H. The Crisis in Ukraine and Information Operations of the Russian Federation. *Estonian Journal of Military Studies*. 2016. № 2. Cultural, peace and conflict studies series. Vol. VI. 246 p.

References

1. Gromyiko Yu. Konstsientalnoe oruzhie i konstsientalnyie voyny. URL: http://www.hvylya.org/ interview/society2/taynoe-oruzhie-rossii-chto-takoe-voeniza-identichnost html [in Russian].

2. Gromyiko Yu. (1997). Oruzhie, porazhayuschee soznanie – chto eto takoye? *Komu budet prinadlezhat konstsientalnoe oruzhie v XXI veke?* Moskva : Rossiya HHI, P. 7–8 [in Russian].

3. Tkachuk P. P, Gula R. V., Sy`vak O. I., Shhurko O. M., Shemchuk V. V. (2015). Informacijna vijna i nacional`na bezpeka: monografiya. L`viv : ASV. 265 p [in Ukrainian].

4. Gorbulin V. P., Dodonov O. G., Lande D. V. (2009). Informacijni operaciyi ta bezpeka suspil`stva: zagrozy`, proty`diya, modelyuvannya : monografiya. Kyiv : Intertexnologiya. 164 p. [in Ukrainian].

5. Manoylo A. V., Petrenko A. I., Frolov D. P. (2009). Gosudarstvennaya informatsionnaya politika v usloviyah informatsionno-psihologicheskoy. Moskva : Goryachaya liniya Telekom. 541 p. [in Russian].

6. Pocheptsov G. G. (2004). Propaganda i kontrpropaganda. Moskva : Tsentr, 2004. 256 p. [in Russian].

7. Toffler E. (2005). Voyna i antivoyna. Chto takoe voyna i kak s ney borotsya. Kak vyizhit na rassvete XXI veka. Moskva : Ast: Tranzitkniga. 412 p. [in Russian].

8. Fisun A. O. (2011). G`eneza ponyattya «informacijna vijna». *Gileya*. № 49. P. 534–538. [in Ukrainian].

9. Alberts D. S., Garstka J. J., Stein F. P. (2000). Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority. CCRP Publ., 2nd Edition (Revised). Aug, Second Print Feb. P. 284. URL: http://www. dodccrp.org/files/Alberts_NCW.pdf. [in English].

10. Cebrovski A. (2000). Network Centric Warfare and information Superiority. RUSI. Whitehall. London. 254 p. Громыко Ю. Консциентальное оружие и консциентальные войны [in English].

11. Garstka J. (2000). Network Centric Warfare: An Overview of Emerging Theory. *PHALANX*. December. № 4. P. 28–33 [in English].

12. Hoffman F. G. (2009). Hybrid vs. Compound War. *Armed Forces Journal*, Oct. URL: http:// armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/ [in English].

13. Pynnöniemi K., Rácz A. (2016). Fog of Falsehood Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine. Helsinki. Printed by Grano Oy. 318 p. [in English].

14. Sazonov V., Saumets A., Mölder H. (2016). The Crisis in Ukraine and Information Operations of the Russian Federation. *Estonian Journal of Military Studies*. № 2. Cultural, peace and conflict studies series. Vol. VI. 246 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.03.2020
Отримано після доопрацювання 18.05.2020
Прийнято до друку 21.05.2020

УДК 006.3:655.535.5]:001.8

DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221161

Цитування:
Пізнюк Л. В., Свердлик З. М. Реферат і анотація: актуалізація й перегляд нормативів і вимог. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 43–51.

Pizniuk L., Sverdlyk Z. (2020). Abstract and summary: updating and revision of regulations and requirements. Library science. Record Studies. Informology. 2, 43–51 [in Ukrainian].

Пізнюк Леся Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
керівник відділу по роботі
з галузевими експертними радами
та незалежними установами
оцінювання якості вищої освіти
Національного агентства із забезпечення
якості вищої освіти
lpizniuk@naqa.gov.ua
https://orcid.org/0000-0002-9275-6408

Свердлик Зоряна Михайлівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв
zsverdlyk@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2104-0920

РЕФЕРАТ І АНОТАЦІЯ: АКТУАЛІЗАЦІЯ Й ПЕРЕГЛЯД НОРМАТИВІВ І ВИМОГ

Мета дослідження *– розглянути на матеріалі державних стандартів і вимог Міністерства освіти і науки України, Вищої атестаційної комісії, як змінилося трактування і використання реферату в науковій комунікації, зосередившись на рефераті, який супроводжує науковий документ (статтю), інакше кажучи пристатейний.* ***Методологія*** *дослідження полягає у застосуванні системного підходу до трактування реферату й анотації, зважаючи на хронологію унормування цих понять різними державними стандартами. У статті також реалізовано метод термінологічного аналізу, оскільки саме трактування понять «реферат» і «анотація», їх характеристика лягли в основу дослідження.* ***Наукова новизна.*** *У статті обґрунтовано необхідність узгодження вимог чинного українського нормативно-правового поля до оформлення й викладу тексту реферату. Акцентовано увагу на неузгодженості державних стандартів та нормативних документів відповідних державних інституцій щодо структури, змісту й обсягу пристатейних рефератів.* ***Висновки.*** *Аналіз державних стандартів, що містять трактування, вимоги до оформлення й обсягу анотації й реферату дає підстави стверджувати, що це – два різні поняття. Наведені у дослідженні приклади трактування реферату й анотації, порівняльний аналіз продемонстрував очевидні відмінності між ними, які, у свою чергу, зовсім не повинні були би призвести до синонімічності чи підміни. Та попри це, у редакційних вимогах фахових журналів до наукових публікацій, вимогах МОН до захисту дисертацій межі між поняттям «реферат» і «анотація» нівелюються, вони стають взаємозамінними. Отже, окреслені у статті проблеми синонімізації реферату й анотації, що існують сьогодні в науковому середовищі України, потребують науково-методичного і нормативного перегляду нормативів і вимог, гармонізації з сучасним міжнародним та європейським досвідом.*

Ключові слова: *стандарт, ДСТУ, ГОСТ, анотація, реферат, наукова стаття, термін.*

© Пізнюк Л. В., Свердлик З. М.

Pizniuk Lesia,
Ph.D. in Philology,
Associate Professor,
Specialized Expert Council,
and Independent Higher Education Quality
Assessment Institutions Department,
The National Agency for Higher
Education Quality Assurance (NAQA)

Sverdlyk Zoriana,
Ph.D. in History,
Associate Professor of the Department
of Documentation and Information-
Analytical Activity,
Kyiv National University
of Culture and Arts

ABSTRACT AND SUMMARY: UPDATING AND REVISION OF REGULATIONS AND REQUIREMENTS

The purpose of the article *is to consider on the basis of state standards and requirements of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Higher Attestation Commission, how the interpretation and use of the abstract in scientific communication have changed, focusing on the abstract accompanying the scientific document (article).* ***The research methodology*** *is to apply a systematic approach to the interpretation of the abstract and summary, given the chronology of the normalization of these concepts by different state standards. The article also implements the method of terminological analysis, as it is the interpretation of the concepts of "abstract" and "summary", their characteristics formed the basis of the study.* ***Scientific novelty.*** *The article substantiates the need to harmonize the requirements of the current Ukrainian legal framework for the design and presentation of the text of the abstract. Emphasis is placed on the inconsistency of state standards and regulations of relevant state institutions on the structure, content, and scope of articles.* ***Conclusions****. An analysis of state standards that contain interpretations, requirements for the design and scope of the summary and abstract gives grounds to argue that these are two different concepts. The examples of interpretation of the abstract and summary are given in the research, the comparative analysis of these two concepts showed obvious differences between them, which, in turn, should not lead to their synonymy or substitution. Nevertheless, in the editorial requirements of professional journals for scientific publications, the requirements of the Ministry of Education and Science for the defense of dissertations, the boundaries between the concept of "abstract" and "summary" are leveled, they become interchangeable. Thus, the problems of synonymization of the abstract and summary outlined in the article, which exist today in the scientific environment of Ukraine, require scientific-methodical and normative revision of norms and requirements, harmonization with modern international and European experience.*

Key words: *standard, DSTU, GOST, abstract, summary, scientific article, term.*

Актуальність теми дослідження. В Україні діє кілька нормативних документів, які регламентують структуру, завдання, змістове наповнення й обсяг вторинних документів, до яких належать реферат й анотація. Перша група стандартів – такі, що унормовують вимоги до використання реферату для наукових публікацій, звітів: ДСТУ 7152:2010 Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках; оновлений ДСТУ 3008-2015 Звіти у сфері науки і техніки; ДСТУ 4861:2009 Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості тощо. До другої групи належать стандарти, де усталено вимоги тільки до анотації: ДСТУ 7342:2013 Інформація та документація. Видавнича анотація, ДСТУ 7157:2010 Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості.

Варто зауважити, що реферат й анотація ще з 1977 р. унормовувалися ГОСТ 7.9–77 Система информационно-библиографической документации. Реферат и анотация. У 1995 р. цей стандарт переглянули, гармонізували з міжнародним [4] (наприклад, окремі положення цього стандарту містять автентичний текст ISO 214–76 Documentation – Abstracts for publications and documentation (Документація – Реферати на видання і документи)) і затвердили як міждержавний стандарт для пострадянських країн, зокрема й України. У 2009 р. наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 15.10.2009 р. № 374 ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76) Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Реферат и аннотация. Общие требования затвердили вже як національний.

ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 діяв в Україні до 1 січня 2018 р. Відповідно до наказу ДП «УкрНДНЦ» «Про скасування національних стандартів, які розроблені на основі міждержавних стандартів, що розроблені до 1992 року» від 14.12.2015 р. № 182 його було скасовано [13]. Варто наголосити, що це був стандарт із системи інформаційної, бібліотечної та видавничої справи (СІБВС), основи якої заклали 1978 р. У рамках цієї системи були розроблені стандарти, які тривалий час забезпечували координацію/функціонування нормативних і методичних вимог і спільних підходів до пов'язаних між собою науково-технічної інформації, бібліотечної, бібліографічної, архівної діяльності та видавничої справи.

Із відміною ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 начебто нічого не змінилося в українській СІБВС: низка національних стандартів досі покликається на нього й використовує як основу для своїх положень, зокрема, трактування реферату: ДСТУ 2395-2000 (ГОСТ 30671-99); (ISO 5963:1985) Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика; ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять; ДСТУ 4031:2001 (ISO 5964:1985) Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення; ДСТУ 4032:2001 (ISO 2788:1986) Інформація та документація. Одномовний тезаурус. Методика розроблення; ДСТУ 4331:2004 Правила описування архівних документів; ДСТУ 4419:2005 Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять; ДСТУ 5034:2008 Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять; ДСТУ 7093:2009 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання; ДСТУ ГОСТ 7.51:2003 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Картки для каталогів та картотек. Каталогізація у виданні. Склад, структура даних та видавниче оформлення; ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ИСО 5963-85) Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Індексування документів. Загальні вимоги систематизації та предметизації; ДСТУ ISO 3901:2005 Інформація і документація. Міжнародний стандартний код запису (ISRC); ДСТУ ГОСТ 7.85:2003 (ИСО 10444-94) Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Міжнародний стандартний номер технічного звіту). Як бачимо, значна кількість чинних стандар-

тів пов'язана з предметом нашої розвідки. До речі, в одному з коментарів аналітичного дослідження Європейського інформаційно-дослідницького центру «Як в Україні створити сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)?» сказано, що попри те, що стандарт базовий для багатьох засадничих наукових документів про нього «майже ніхто не знає» [9, 44].

Після реорганізації 2010 р. Вищої атестаційної комісії України функції з формування й реалізації державної політики у сфері науки, зокрема дотримання єдності вимог до наукових публікацій, досліджень тощо, перейшли до компетенції Міністерства освіти і науки України, відтоді почастішали випадки підміни суті і функцій реферату іншим типом вторинного документа – анотацією, бачимо це у низці вимог до оформлення наукових текстів [11; 12].

Загалом за останні десять років у науковій діяльності поняття і суть реферату змінилися, набули неоднозначності порівняно з 1970–80-ми роками, а відтак спричинили низку комунікативних непорозумінь та некоректне використання. Цю плутанину можна було би пояснити тим, що реферат загалом виконує чимало функцій і завдань, які схожі з функціями, завданнями анотації, однак не можна випускати з поля зору призначення і відмінність цих двох документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання створення, гармонізації, функціонування національних стандартів (неузгодженості, міжгалузеві протиріччя, дефініції, порушення норм української мови тощо) розглядали такі українські науковці: Л. Босак, М. Гінзбург, В. Моргунюк, Л. Пшенична, Л. Симоненко, С. Харченко, М. Хойнацький та ін. Зокрема питання видавничих стандартів вивчав М. Гінзбург [2; 3]. Науковці Л. Пшенична [14], В. Марголюк [8], М. Хойнацький [16] зосереджують увагу на термінології, лінгвістичних аспектах тощо. Досліджували серію стандартів «Інформація та документація» С. Харченко і С. Литвинська [15].

Не потрапляли останніми десятиліттями у фокус уваги українських науковців реферат й анотація, позаяк їхнє значення і функціональність були визначені аксіоматично як вторинних документів і хрестоматійно прописані у значній кількості навчальних посібників з інформаційно-аналітичної діяльності.

Мета статті – розглянути на матеріалі державних стандартів і вимог Міністерства освіти і науки (МОН) України, Вищої атестаційної комісії (ВАК) як змінилося трактування і використання реферату в науковій комунікації, зосередившись на рефераті, який супроводжує науковий документ (статтю), інакше кажучи пристатейний.

Виклад основного матеріалу. Реферат – це «короткий точний виклад змісту документа, включно з основними фактичними відомостями і висновками без інтерпретацій чи критичних зауважень автора» [4, 4]. Текст реферату має насамперед передати нову, важливу і корисну інформацію, а не просто стисло відображати змістове наповнення документа загалом. За ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76), реферат – елемент бібліографічного запису і вихідних даних первинного документа (наприклад, публікації) [7, 3]. Однак якщо з поняттям реферату виникає проблема (термінологічне трактування, вимоги до оформлення, наповнення і структура, обсяг), то з анотацією, яка також унормовувалася цим стандартом, натомість ні. Поняття і функції анотації наразі регламентує кілька національних стандартів (ДСТУ 7342:2013 Інформація та документація. Видавнича анотація; ДСТУ 7152:2010 Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках).

Традиції використання наукового реферату, який супроводжує документ чи оприлюднюється окремо від нього, збережено лише узагальнено: деякі його функції часткова вичерпано чи знівельовано. Очевидно, що бібліографічна функція реферату дещо занепала, адже до українських реферативних баз звертається щораз менше науковців, до того ж суто реферативні журнали виходять друком чи оприлюднюються онлайн значно пізніше повних періодичних наукових видань. Поза цим суть основної інформаційної функції реферату так само, як і сигнальної, соціальної, пошукової, досі актуальна. Реферат, який супроводжує статтю, інший науковий документ чи публікується окремо, передусім виконує інформаційну функцію і цікавить нас саме в цьому аспекті.

Із зміною вимог до наукових публікацій спочатку ВАК України (постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України»), спільних з НАН України і МОН (наказ МОН, НАНУ, ВАК від 30.09.2004 р. № 768/431/547 «Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання»), Департаменту атестації кадрів МОН України (наказ МОНМС від 17.10.2012 р. № 1111 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України») поступово змінилося розуміння кола функцій реферату, який супроводжує науковий документ, а відтак змінилися вимоги до його обсягів, структури та змістового наповнення.

Завдання пристатейного реферату почали плутати з анотацією, наприклад, «…кожна публікація… супроводжується анотацією … обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова» [12]. Тут за суттю треба було би вжити поняття реферат, на це вказують зазначений обсяг і наявність ключових слів. Однак згідно з Порядком формування Переліку фахових видань України [11; 12], а перед тим вимог до наукових публікацій ВАК, побутує вимога про супровід статті «анотацією». Для ясності: анотація, відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.9:2009, – це коротка характеристика документа з позицій призначення, змісту, виду, форми та інших особливостей видання, обсягом до 500 знаків [7, 3]. Як бачимо, у нормативних документах, які мали випрозорити для науковців вимоги, натомість виникає термінологічна плутанина. Звідси постає неясність вимог і завдань: що готує автор-науковець для статті – анотацію чи реферат?

Українська видавнича практика наукової літератури засвідчує, що наукові статті таки супроводжуються рефератами або резюме (проте у нормативних документах МОН називають їх чомусь анотаціями), натомість анотації, як і належить, розміщуються як елемент бібліографічного опису в книжкових виданнях у належному місці (це регламентовано ДСТУ 7342:2013 Інформація та документація. Видавнича анотація). Тут варто уточнити, що, згідно з ДСТУ 7152:2010 Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках, є також анотації. Їх подають на публікації у періодичних чи продовжуваних наукових, виробничо-практичних виданнях, збірниках [6]. Як бачимо, досвід/практика і реальність вимог нормативних документів, які мали би бути точними, пішли урозріз і поглиблюють проблему.

Треба додати і про ДСТУ 3008:2015, де також регламентовано питання реферату і сформульовано вимоги до нього. Відповідно до стандарту, реферат не може перевищувати 500 слів, це орієнтовно 4000 знаків, і має уміщуватися на сторінці формату А4 [5, 10]. Очевидно, ДСТУ 3008:2015 уже морально застарів і не корелює з іншими стандартами (наприклад, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ 8302:2015) і теперішніми нормативними документами МОН України (наприклад, Вимогами до тексту дисертацій, затвердженими МОН України 2017 р. [10], де обсяг, знову ж таки, «анотації» має становити 0,2–0,3 авторського аркуша, а це від 8000 до 12000 знаків), спричинив плутанину в обсягах і вимогах до тексту реферату.

Також не можна залишати поза увагою поняття «розширений» реферат, яке сформувалося в освітянських та наукових колах і побутує у навчальній літературі [1, 106]. Частково це поняття закріпилося і через вимогу МОН України про супровід статті «анотацією» не менше 1800 знаків (див. пункт 6.4) Порядку формування…: [12]). Однак, повертаючись до вихідного, базового міждержавного, стандарту, зауважимо, що ГОСТ 7.9-9.5 (ИСО 214–76) не містить вказівки саме про такий обсяг, натомість лише зазначає, що «рекомендований середній обсяг» реферату становить 850 знаків і не регламентований для суспільних наук [4].

Таким чином, постає питання про перегляд вимог до «пристатейного» реферату, зокрема і кількості знаків. Вписання самого жанру українського наукового реферату у світовий контекст розвитку науки актуальне, адже існує потреба в такому короткому інформативному тексті, який супроводжує наукову публікацію, досить актуальна з огляду наукової активності української спільноти та посилення намагань МОН ввести українську науку в міжнародний простір, посилити введення українських видань у бібліографічні, реферативні бази, нарешті, створити

свою базу даних й уможливити українську наукометрію. Так, більшість наукових періодичних видань у редакційних політиках наразі використовують світовий досвід і вимагають супровід статті рефератом / резюме (absract) за структурним принципом IMRaD (Introducton, Methods, Results, and Discussion, або: вступ (окреслення проблеми); методи, завдяки яким було проведено дослідження; результати дослідження, тобто як вони були досягнуті; дискусія – висновки і перспективи подальших досліджень), обсяг такого реферату зазвичай 200–250 слів [17, 11].

Також можливі й інші моделі реферату, наприклад, Bye PA MeRCi, де основними точками реферування стають: актуальність досліджуваної проблеми / головне питання; мета дослідження; методи; найважливіші результати дослідження; висновки / рекомендації. Чи її скорочена версія PA+MeRCi: Purpose (предмет, тема, цілі дослідження), Methodology (методи, методологія проведення дослідження) Finding (результат роботи), Practical value (застосування результатів, цінність), Results (висновки) [18].

Вочевидь, з огляду на світову практику потрібно оновити / актуалізувати у науковому обігові наповнення і функції реферату й анотації, щоб у середовищі науковців, молодих вчених, аспірантів і студентів було нарешті досягнуто мовної і нормативної конвенції щодо суті й використання цих двох вторинних документів.

Загальновідомо, що реферат і анотація, виконуючи сигнальну функцію, завдяки компресії першоджерел, мають низку спільних ознак. Насамперед обидва документи повторюють інформацію першоджерела у стислій формі, часто супроводжують першоджерело, але можуть бути опубліковані окремо. Прикладами самостійних реферативних видань, головна змістова складова яких – реферат, є: «Реферативный журнал» Всеросійського інституту науково-технічної інформації Російської академії наук (ВІНІТІ РАН), який публікується з 1952 р.; українські реферативні журнали «Джерело», «Агропромисловий комплекс України», «Держава та право», «Історія. Історичні науки», «Економіка. Економічні науки», «Політика. Політичні науки» та ін.

Класифікують реферати й анотації за різними ознаками. Однак якщо класифікацій рефератів є чимала кількість, то анотації зазвичай поділяють на два види: описові та реферативні. Описові анотації не розкривають змісту документу, а лише інформують про головне у документі, їх розміщують на звороті титульної сторінки книжки (або в так званій каталожці на сторінці з випусковими / вихідними даними). Реферативна анотація зазвичай коротко переказує узагальнений зміст першоджерела, її завдання заінтригувати, зацікавити читача, тому часто її розміщують на суперобкладинці. Згаданий ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76) у пункті 6.4. вказує, що анотації на науково-технічні документи потрібно оформлювати відповідно до пп. 5.2.4–5.2.10, тобто вимогами до реферату [7].

Між анотацією і рефератом є суттєві відмінності (див. таблицю).

Таблиця

Відмінності реферату й анотації

Анотація	Реферат
повідомляє, про що йдеться в тексті, означує (називає) основні питання, розглянуті в документі, але не розкриває їх	викладає коротко суть і зміст основних питань, розкриває нове і важливе, що було досягнуто в дослідженні
допомагає читачеві зорієнтуватися, чи варто звертатися до першоджерела, але не замінює за змістом (наповненням) вихідний документ	замінює першоджерело, повідомляючи його зміст, методи, аргументи, виклад основного матеріалу, висновки
зазвичай має привернути увагу та узагальнено відображає зміст	містить фактографічну інформацію та розкриває точно й повно зміст першоджерела
містить інформацію про цільове призначення (визначає читацьку аудиторію) документа	містить ключові слова (основні поняття) документа
укладають мовою тексту публікації (за ДСТУ 7152:2010)	укладають іншою мовою, відмінною від мови публікації (див. ДСТУ 7152:2010)
ніколи не публікується окремо як самостійний документ; супроводжує будь-яку публікацію (що у періодичних виданнях, що у книжкових); у науковій публікації розміщують перед основним текстом після назви (якщо супроводжує книжкове видання, може міститися на суперобкладинці видання, але зазвичай вказана у визначеному за ДСТУ місці)	може публікуватися окремо від основного матеріалу; належить до метаданих публікації; супроводжує наукову статтю, опис винаходу іншого наукового документа тощо; розміщують після відомостей про дату надходження авторського оригіналу (див. ДСТУ 7152:2010)
може містити критичні зауваження, оцінки рецензентів чи експертів, цитування різних суджень тощо	ніколи не містить додаткової інтерпретації чи пояснень, критичних оцінок, суджень тощо
обсяг за ГОСТ 7.9:2009: до 500 знаків	обсяг ДСТУ 3008:2015 до сторінки формату А4 (це орієнтовно 2000 знаків з пробілами)

Висновки. Як бачимо, ці відмінності зовсім не повинні були би призвести до синонімічності чи підміни понять анотація і реферат, а відтак і до практик заміни реферату, що супроводжує наукову публікацію, анотацією, як радить МОН України у «Порядку формування Переліку фахових видань України» і як почали втілювати ці вимоги редакції багатьох наукових фахових видань. Окреслені у статті проблеми синонімізації реферату й анотації, що існують сьогодні в науковому середовищі України, потребують науково-методичного і нормативного перегляду нормативів і вимог, гармонізації з сучасним міжнародним та європейським досвідом.

Список використаних джерел

1. Варенко В. М., Горбунова О. В. Референтна справа : навч. посіб. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2016. 196 с.

2. Гінзбург М. Типові синтаксичні конструкції європейських стандартів та перекладання їх на українську мову. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2018. № 890. С. 3–14.

3. Гінзбург М. Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2009. № 2. С. 22–30.

4. ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214–76) СИБИД. Реферат и аннотация. Общие требования. Дата введения 1997-07-01. Москва : ИПК Издательство стандартов, 2001. 9 с.

5. ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Чинний від 2010-10-01. Київ : ДП «УкрНДНЦ, 2016. 31 с.

6. ДСТУ 7152:2010 Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Чинний від 2010-10-01. Київ : Держспоживстандарт, 2010. 18 с.

7. ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76) СИБИД. Реферат и аннотация. Общие требования. Чинний від 2009-12-01. Київ : Держспоживстандарт, 2009. 8 с.

8. Марголюк В. Зауваження щодо опрацювання державних стандартів з науково-технічної термінології / АН України, Ін-т проблем міцності. Київ, 1993. 32 с.

9. Ніколаєв Є. Як створити в Україні сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.) / Європейський інформаційно-дослідницький центр. Київ, 2016. 48 с.

10. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text. (дата звернення: вересень 2020).

11. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України : наказ Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 р. № 1111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12#Text. (дата звернення: вересень 2020).

12. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.01.2018 р. № 1111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text. (дата звернення: вересень 2020).

13. Про скасування національних стандартів, які розроблені на основі міждержавних стандартів, що розроблені до 1992 року : наказ ДП «УкрНДНЦ» від 14.12.2015 р. № 182 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN016584.html. (дата звернення: вересень 2020).

14. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н. Термінологічна робота: науковий текст як джерело нових знань. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 6–13.

15. Харченко С. В., Литвинська С. В. Проблемні аспекти функціонування національних стандартів серії «Інформація та документація». Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2013. № 1. С. 8–16.

16. Хойнацький М. Стандартизація в Україні та напрямки вдосконалення розроблення державних стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Вісн. Кн. палати. 1996. № 1/2. С. 17–19.

17. Cargill M., O'Connor P. Writing Scientific Research Articlecles: Strategy and Steps. New Jersey: Willey Blackwell, 2009. 173 p.

18. Weissberg R., Buker S. Writing Up Research: Experimental Research Report Writing for Students of English. New Jersey: Prentice Hall, 1990. 207 p.

References

1. Varenko, V. M. & Horbunova O. V. (2016). Reference case. Kyiv : Vyd-vo «Tsentr uchbovoi literatury», 196 p. [in Ukrainian].

2. Hinzburh, M. (2018). Typical syntactic constructions of European standards and their translation into Ukrainian. Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika». Seriia «Problemy ukrainskoi terminolohii», 890, 3–14 [in Ukrainian].

3. Hinzburh, M. (2009). Regarding syntactic errors in normative documents: practical conclusions from the recommendations of linguists. Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist, 2, 22–30 [in Ukrainian].

4. SILP. Abstract and annotation. General requirements (2001). HOST 7.9-95 (ISO 214–76) from 1d January 1997. Moscow : YPK Yzdatelstvo standartov, 9 p. [in Russian].

5. Information and documentation. Reports in the field of science and technology. Structure and design rules (2016). DSTU 3008:2015 from 1d October 2010. Kyiv: DP «UkrNDNTs, 31 p. [in Ukrainian].

6. Edition. Registration of publications in journals and collections (2010). DSTU 7152:2010 from 1d October 2010. Kyiv : Derzhspozhyvstandart, 18 p. [in Ukrainian].

7. SILP. Abstract and annotation. General requirements (2009). DSTU HOST 7.9:2009 (ISO 214–76) from 1d December 2009. Kyiv : Derzhspozhyvstandart, 8 p. [in Russian].

8. Marholiuk, V. (1993). Remarks on the development of state standards in scientific and technical terminology. Kyiv, 32 p. [in Ukrainian].

9. Nikolaiev, Ye. (2016). How to create a modern system of training doctors of philosophy in Ukraine (Ph.D.). Kyiv, 48 p. [in Ukrainian].

10. Regarding the statement of Requirements to registration of the dissertation : order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on January 12, 2017, No. 40. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text [in Ukrainian].

11. Regarding the statement of the Order of formation of the List of scientific professional editions of Ukraine : order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on October 17, 2012, No. 1111. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12#Text [in Ukrainian].

12. Regarding the statement of the Order of formation of the List of scientific professional editions of Ukraine : order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on January 15, 2018, No. 1111. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text [in Ukrainian].

13. Regarding the abolition of national standards developed on the basis of interstate standards developed before 1992 : order of the SE «UkrNDNC» on December 14, 2015, No. 182 Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN016584.html [in Ukrainian].

14. Pshenychna, L., Shevchenko, V. & Shyshkina, N. (2008). Terminology work: scientific text as a source of new knowledge. Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politekhnika». Seriia «Problemy ukrainskoi terminolohii», 620, 6–13 [in Ukrainian].

15. Kharchenko, S. V. & Lytvynska, S. V. (2013). The problematic aspects of the national standards functioning of the series «Information and Documentation». Library Science. Record Studies. Informology, 1, 8–16 [in Ukrainian].

16. Khoinatskyi, M. (1996). Standardization in Ukraine and directions for improving the development of state standards for information, library and publishing. Visn. Kn. Palaty, 1/2, 17–19 [in Ukrainian].

17. Cargill M. & O'Connor P. (2009). Writing Scientific Research Articlecles: Strategy and Steps. New Jersey: Willey Blackwell, 173 p. [in England].

18. Weissberg R. & Buker S. (1990). Writing Up Research: Experimental Research Report Writing for Students of English. New Jersey: Prentice Hall, 207 p. [in England].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020
Отримано після доопрацювання 19.05.2020
Прийнято до друку 23.05.2020

ПОДІЇ ТА ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

УДК 930(477)”19/20”(092)<Литвин С. Х.>

Цитування:
Добровольська В. В., Збанацька О. М. Сергій Литвин: біографічний нарис (реконструкція життєвих та творчих сходинок). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 52–62.

Dobrovolska V., Zbanatska O. (2020). Serhii Lytvyn: Biographical essay (reconstruction of life and creative steps). Library science. Record Studies. Informology. 2, 52–62 [in Ukrainian].

Добровольська Вікторія Василівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
доцент кафедри культурології та
інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
vika_dobrovolska@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179

Збанацька Оксана Миколаївна,
доктор наук з соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
ZbanatskaO@i.ua
https://orcid.org/0000-0003-0413-7576

СЕРГІЙ ЛИТВИН: БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС
(реконструкція життєвих та творчих сходинок)

За плечима доктора історичних наук, професора Сергія Харитоновича Литвина життєвий шлях довжиною у 70 літ та 35 років науково-педагогічної діяльності, що є вагомим приводом окреслити сторінки його життєвих та творчих сходинок. За величиною незмірності часу це навіть не миттєвість, проте за виміром людського життя – відрізок часу, коли прийнято підбивати перші підсумки прожитого та здійсненого, окреслити плани на майбутнє.

Оглядаючи його спадщину, яка сягає понад п’ять сотень праць та наукових заходів, організатором або ж учасником яких він виступав, ми маємо підстави говорити про Сергія Харитонович як про помітну колоритну та цікаву постать наукового та освітянського простору, історика, джерелознавця та архівознавця, знаного петлюрознавця, дослідника військової справи, воєнної історії, історії національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр., педагога, вченого з сильною дослідницькою домінантою, характерною рисою якого є суворий документалізм праць, максимальна їх фактологічна насиченість, прагнення здійснити найповнішу об’єктивну реконструкцію процесу, події, факту.

Непростими були пошуки життєвого шляху хлопця, який народився 5 січня 1950 року у поліському селі Запруддя Камінь-Каширського району Волинської області у багатодітній сім’ї. Після закінчення восьмирічки 1964 року вступив до сільськогосподарського технікуму в м. Горохів на рідній Волині, проте вже наступного року вступив в Гірниче чотирирічне училище в Кривому Розі. Здобувши професію машиніста транспортно-навантажувального комплексу, працював машиністом електровоза на залізорудній шахті. 1970 року покликаний на строкову службу в армії, яку проходив в Естонії (м. Тапа) водієм-механіком важкого механізованого моста. 1971 року

© Добровольська В. В., Збанацька О. М.

вступив до Сімферопольського вищого військово-політичного будівельного училища, яке закінчив 1975-го й отримав військове звання лейтенанта.

1975–1981 роки служив офіцером у Збройних силах СРСР у Сибірському та Забайкальському військових округах на посадах заступника командира роти по політичній частині, помічника начальника політвідділу з комсомольської роботи, заступника командира окремого батальйону (полку) по політичній частині.

У 1981–1984 роках навчався у Військово-політичній академії в Москві на військово-педагогічному факультеті, спеціальність – суспільні науки. Під час навчання отримав військове звання капітана.

Після закінчення академії служив у Сімферопольському вищому військово-політичному будівельному училищі викладачем історії. 1986 року присвоєно військове звання майора.

1987–1990 роки навчався (заочно) в ад'юнктурі Військово-політичної академії (Москва). У цей час виходять його перші наукові праці, надруковані в наукових збірниках Військово-політичної академії в Москві та Сімферопольського вищого військово-політичного будівельного училища. Тоді ж він видає низку навчальних посібників для курсантів училища. 1989 року йому присвоєно військове звання підполковника.

1991 року захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему «Роль КПРС та Радянського уряду по залученню військово-будівельних частин до вирішення народно-господарських завдань (1955–1990 рр.)».

Результати та практичні рекомендації дослідження викликали зацікавленість у представників військового та державного керівництва й були враховані в процесі тогочасного реформування Збройних сил, зокрема при ліквідації військово-будівельних частин, які були (про що було вказано у висновках дисертації) способом масового протиправного рабського використання підневільної робочої сили.

У своїх перших працях Сергій Харитонович висвітлює злободенні суспільні проблеми й події, зокрема про трагічну катастрофу в кавказькому місті Спітаку, зруйнованому землетрусом, участь військових у ліквідації наслідків цієї трагедії і відновленні Спітака, у будівництві Байкало-Амурської магістралі, про трудові подвиги військових будівельників на будовах Олімпіади – 80 тощо.

Молодий учений глибоко сприйняв зміни, які відбувалися в Україні, зумовлені «горбачовською перебудовою», співпереживав процесам українського національного пробудження та народження новітньої української державності. Він пише про Українських січових стрільців, про джерела української національної символіки, видає навчальні посібники з цієї проблематики, що було надзвичайно важливою та необхідною справою, а також мужнім кроком з огляду на тогочасні кримські реалії.

Водночас ці перші успішні кроки в науковій діяльності й визначили подальший життєвий шлях С. Х. Литвина як вченого й педагога.

Служба в Сімферопольському вищому військово-політичному будівельному училищі збіглася з процесами українського відродження, яке Сергій Литвин беззастережно сприйняв і з відкритим забралом заглибився у вир суспільних перетворень. Брав активну участь у роботі товариства «Просвіта», громадської організації «Спілка офіцерів України», був головою Кримської організації Спілки офіцерів України (1992–1995), головою Кримського фонду соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей (1992–1994), заступником голови громадського об'єднання Комітет громадських організацій «Крим з Україною – соборність» (1993–1998) та очолював Кримське відділення комітету (1994–1998), редагував інформаційний бюлетень «Соборність» (1992–1996).

Сергія Харитоновича, офіцера Збройних сил України, до громадської діяльності спонукало загострення суспільно-політичної ситуації на півострові, спровокованої проросійським партноменклатурним керівництвом автономії. Ситуацію поглиблював небачений ріст злочинності, криза в економіці, сепаратистські тенденції органів кримської влади.

Українським національно-демократичним організаціям доводилося діяти в Криму

в надзвичайно складних умовах. Для місцевої сепаратистсько налаштованої влади вони були чужі, для комуністів і російських націоналістів – ворожі, для офіційного Києва, де в кабінетах влади продовжували сидіти прокомуністично налаштовані чиновники, – незрозумілі й непотрібні. Щоб активізувати процеси національно-культурного відродження на півострові, було створено Комітет громадських організацій «Крим з Україною – соборність», який очолив народний депутат України Микола Поровський, координатор парламентської фракції «Державність», член Комітету з питань оборони і державної безпеки. Сергій Литвин понад два роки був його «правою рукою». Комітет надавав допомогу в діяльності українським громадським і політичним організаціям, підрозділам армії та флоту, налагоджував зв'язки між містами, підприємствами й організаціями різних регіонів України та Криму й, звичайно, протидіяв антиукраїнським, антидержавним силам на півострові.

Особливо загрозливою була ситуація в Криму 1994 року, коли проросійські сепаратистські сили Криму намагалися відірвати півострів від України, обравши інструментом для цього запровадження інституту президентства в Криму. Це вимагало від українських організацій великої роботи з роз'яснення підступності таких задумів, об'єднання українства для спротиву цим планам.

Участь в проукраїнському русі півострова та громадянську позицію С. Х. Литвина позитивно оцінило українське військове командування. 1992 року його призначили начальником соціально-психологічної служби – заступником начальника Сімферопольського військово-будівельного факультету при Кримському інституті природоохоронного і курортного будівництва, а згодом, того самого року, – начальником кафедри українознавства Сімферопольського вищого військово-будівельного училища. 1993 року присвоєно військове звання полковника.

1994 року висувався кандидатом у депутати Верховної Ради України по Сімферопольському виборчому округу. Попри те, що йшов на вибори з проукраїнською державотворчою виборчою програмою, у першому турі посів перше місце й лише через протидію кримського обкому компартії і його брудні технології програв у другому турі компартійному кандидатові з невеличким відривом.

Того ж року обраний головою політичної партії «Український громадянський конгрес Криму», створеної для участі у виборах до Верховної ради Криму. Проте через спротив сепаратистських проросійських сил партія не провела жодного із 12-ти своїх кандидатів, хоч понад 70 тисяч виборців віддали свої голоси за кандидатів від УГКК.

У цей час особливо плідною була співпраця українських організацій з кримськотатарськими організаціями, з Меджлісом і Курултаєм кримськотатарського народу, з його лідерами Мустафою Джемільовим і Рефатом Чубаровим. Сергій Литвин виступив ініціатором проведення спільних заходів, координації зусиль і ресурсів на виборах, ухвалення заяв, звернень тощо.

Разом з однодумцями налагоджує тісні контакти з центральними київськими політичними партіями та громадськими організаціями: Спілкою офіцерів України, Українською республіканською партією, Демократичною партією України, Конгресом українських націоналістів, Організацією українських націоналістів та ін. Особливо тісно співпрацював з Організацією українських націоналістів, її лідерами Миколою Плав'юком і Павлом Дорожинським. С. Х. Литвин організовує зустрічі народних депутатів України та визначних українських діячів з виборцями в Сімферополі, Севастополі, інших містах і селах Криму. З найближчими побратимами: Ігорем Банахом, Владиславом Леонтовичем, Володимиром Андрієвським, Владиславом Єрмаковим та ін. – на своїй «Таврії» добирався до найвіддаленіших містечок і сіл, де гуртував українців, залучав їх до українських організацій півострова.

Тогочасні події в Криму та діяльність українських партій і громадських організацій Сергій Харитонович висвітлював у публіцистичних працях: статтях, доповідях, виступах й інтерв'ю – у редагованому ним інформаційному бюлетені «Соборність» Комітету громадських організацій «Крим з Україною», а також у газетах «Кримська світлиця», «Народна армія», «Слава і честь» тощо. Усю складність ситуації тих років у Криму демонструють та-

кож ухвали, заяви, звернення, підготовлені Сергієм Литвином або за його участі й опубліковані в різних засобах масової інформації у 1992–1996 роках, а також у збірці «Сергій Литвин. За український Крим».

1995 року Сімферопольське вище військово-будівельне училище ліквідували, а полковника С. Х. Литвина, начебто, «за надмірне захоплення громадсько-політичною діяльністю» військове керівництво мало намір звільнити з військової служби. Проте за підтримки Спілки офіцерів України він був переведений по службі в Севастопольське вище військово-морське училище підводного плавання на посаду заступника начальника факультету з виховної роботи, а згодом, 1996 року, переведений (у зв'язку з розформуванням училища підводного плавання) у Севастопольський військово-морський інститут ім. П. С. Нахімова на посаду заступника начальника факультету з виховної роботи.

У Севастополі Сергій Литвин продовжує брати активну участь у роботі проукраїнських громадських організацій, очолює організацію Спілки офіцерів Військово-морських сил України. Там, у форпості української державності, склалося міцне ядро патріотів: Євген Лупаков, Микола Гук, Мирослав Мамчак, Вадим Махно, Володимир Холодюк, Олександр Подольний, Віктор Пащенко, Віктор Задоян, Юрій Тимощук, Юрій Ільїн, Богдана Прошак, Любов Гуляєва та ін. У надзвичайно складних умовах спротиву проросійських сил Севастополя вони сприяли приведенню флоту до присяги на вірність Україні, боролися проти розкрадання флоту та за кожну українську душу. І Сергій Литвин долучився певною мірою до славної сторінки відродження українського флоту.

1997 року С. Х. Литвину присвоїли вчене звання доцента кафедри українознавства і гуманітарної підготовки. На вченій раді Севастопольського військово-морського інституту імені П. С. Нахімова Сергій Харитонович домігся (що було справою надскладною і сенсаційною для пострадянського Севастополя) затвердження теми докторського дослідження: «Симон Петлюра у національно-визвольній війні українського народу» і вступив до докторантури для підготовки й захисту дисертації з прикріпленням до Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України (м. Київ).

Сергій Литвин 1997 року став одночасно (як виняток) докторантом двох інститутів: військового – Севастопольського військово-морського інституту імені П. С. Нахімова і цивільного – Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України. Такому повороту долі він завдячує сприянню та допомозі з боку директора Інституту української археографії та джерелознавства професора Соханя Павла Степановича і Міністра оборони України Кузьмука Олександра Івановича.

З відродженням української історії особливу зацікавленість у Сергія Харитоновича викликала контроверсійна, маловідома на той час і замовчувана радянською історіографією постать Симона Петлюри. Обмаль історичних джерел щодо цього діяча в Україні та Росії покликала дослідника до пошуків еміграційними шляхами Петлюри, до роботи в бібліотеках та архівах Парижа, Варшави, Мюнхена й ін.

Праця Сергія Литвина за кордоном стала можливою завдяки відомому історикові, іноземному членові Національної академії наук України, голові Наукового товариства ім. Шевченка у Європі, професорові Аркадію Жуковському.

Тут доречно навести фрагмент із доповіді С. Х. Литвина на вечорі пам'яті Аркадія Жуковського: «Мені пощастило знати й близько спілкуватися з Аркадієм Жуковським, бути в Парижі в його помешканні, у його другій домівці – Сарселі – науково-дослідному центрі Наукового товариства імені Шевченка в Європі, бачити його неймовірну працьовитість і безмежну відданість науковій роботі. З юнацьких років, перебуваючи на чужині, усіма своїми помислами й справами, науковою та громадською діяльністю був нерозривно пов'язаний з Україною. Я задумувався: що надихало цю людину на таку титанічну працю? І переконаний: велика любов до України в поєднанні з ностальгією за рідною землею були найсильнішими мотивами до творчості. Любов Аркадія Журавського до України була надзвичайно дієвою, про що свідчить велетенський науковий доробок. Хочу відзначити одну важливу рису його творчості – це

бажання надати Європі й усьому світові якомога більше відомостей про Україну. Він став дослідником історії України, редактором Енциклопедії українознавства та співредактором Енциклопедії сучасної України. Більше двох десятків своїх праць він присвятив проблемі України та Франції, видав десятки праць французькою мовою, друкує свої праці в Німеччині, Великій Британії, США, Канаді. Пише історію України, історію Буковини, про українську церкву, про голодомор в Україні, про українізацію, про українців за кордоном, про видатних українських діячів – Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесю Українку, Івана Мазепу, Григорія Сковороду, Симона Петлюру, Михайла Грушевського, Олександра Шульгіна, Андрея Шептицького, Мстислава Скрипника, Володимира Кубійовича, Олександра Оглобліна й ін. Несподіваною стороною його зацікавленості стала картографія як інструмент поширення знань про Україну: організовує видання правдивих карт, запобігаючи їх викривленню та фальшуванню, рецензує картографічні атласи. Нашим науковцям слід зробити все можливе, щоб українська спільнота знала про великого українця Аркадія Жуковського».

Робота в Парижі (у Бібліотеці ім. Симона Петлюри та в Науково-дослідному центрі Наукового товариства Тараса Шевченка), а згодом у Вільному університеті в Мюнхені та у Варшаві (Бібліотеці народовій та Військовому архіві в Бельведері) надала невтомному науковцеві унікальну джерельну базу для дослідження постаті Симона Петлюри.

Учений також вів активну пошукову роботу в архівах Києва, Львова, Полтави, Вінниці. Брав участь у двох десятках наукових конференцій у навчальних закладах України, де апробовував свої наукові напрацювання та популяризував постать Симона Петлюри.

Дієву науково-методичну допомогу в роботі надавав науковий консультант дослідника – відомий історик, доктор історичних наук, професор Шаповал Юрій Іванович. Він фахово опікував молодого периферійного науковця, навчив його робити рішучі, сміливі кроки в науці, увів до кола маститих столичних історичних метрів, познайомивши з академіками Іваном Курасом, Валерієм Смолієм, Петром Троньком, Ярославом Ісаєвичем, професорами Ярославом Дашкевичем, Віктором Коцуром, Юрієм Мициком, Владиславом Верстюком та ін., що значною мірою сприяло успішній дослідницькій роботі.

Уже 2000 року С. Х. Литвин видав свою першу монографію про Петлюру «Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела», а 30 листопада 2000 року успішно захистив докторську дисертацію й у квітні 2001 року отримав диплом доктора історичних наук зі спеціальності 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни».

Того ж року військове командування запропонувало Сергієві Харитоновичу посаду завідувача кафедри історії війн і воєнного мистецтва в Національній академії оборони України – і він переїхав до Києва.

У наступні роки Сергій Литвин продовжує досліджувати діяльність Симона Петлюри, розширює й удосконалює свої напрацювання під час роботи над дисертацією. У наукових виданнях він опублікував близько ста статей, що стали значним внеском у «петлюріану». 2001 року вчений видав книгу «Суд історії. Петлюра і петлюріана».

Праця отримала схвальні відгуки наукової спільноти України, зокрема, у колах української діаспори в інших країнах її визнали кращим науковим дослідженням про Петлюру. До автора надходили численні звернення з пропозиціями перевидати книгу. Тому, значно доповнивши свої напрацювання новими матеріалами й осучаснивши оцінки та висновки щодо постаті Петлюри, Сергій Харитонович 2018 року видав книгу «Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну». Виходу її посприяв великий шанувальник Петлюри, багатолітній директор видавництва «Смолоскип», відомий меценат світлої пам'яті Осип Зінкевич.

Названі монографії принесли С. Х. Литвину визнання як найавторитетнішого петлюрознавця. Остання з них була презентована на «Книжковому Арсеналі» в Києві у червні 2018 року й викликала чималий читацький інтерес. А на Запорізькій книжковій толоці, що відбулася 26–28 жовтня 2018 року, книга «Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну» посіла перше місце на конкурсі «Найкраща книга Запорізької книжкової толоки»

в номінації «Есеїстика, публіцистика, мемуаристика, література факту».

Невтомний науковець С. Х. Литвин і дотепер продовжує досліджувати постать Симона Петлюри, вважаючи його найвизначнішим діячем Української революції 1917–1921 років і найвідданішим українським державником.

Після захисту докторської дисертації С. Х. Литвин був переведений по службі до Національної академії оборони України (тепер Національний університет оборони України ім. І. Черняховського).

З 2001 року очолює кафедру історії війн та воєнного мистецтва. Це призначення визначило його подальшу наукову спрямованість – воєнна історія.

Так, 2002 року Сергій Харитонович ініціював створення та очолив спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності «Військова історія» в Національній академії оборони України, узяв участь у розробці та впровадженні паспорта спеціальності, що регламентував дослідження теоретичних і науково-методичних проблем з історії війн, воєнного мистецтва, воєнної думки, військових формувань, збройних сил, їхніх видів, родів військ і їх всебічного забезпечення. Спецрада за два роки (2002–2004) здійснила під керівництвом авторитетного науковця два десятки захистів дисертацій з важливих та актуальних тем, чим збагатила воєнно-історичну науку плеядою молодих учених. Активна робота спецради підняла на новий рівень стан галузі воєнної історії, викликала не тільки відомчу (власне військову), а й загальну суспільну зацікавленість її проблемами. Під безпосереднім науковим керівництвом Сергія Харитоновича захистили кандидатські дисертації Андрій Лубенець, Юрій Каліберда, Олег Лунник, а згодом докторські – Юрій Бадах і Віктор Карпов.

Водночас з 2002 по 2010 рік С. Х. Литвин був членом спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук зі спеціальності 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національної академії наук України. У спілкуванні в межах роботи в спецраді з видатними істориками, зокрема Павлом Соханем, Юрієм Шаповалом, Ярославом Дашкевичем, Ярославом Калакурою, Юрієм Мициком та ін., Сергій Харитонович набував безцінного досвіду науковця-дослідника. У спецраді він редагував, експертував та опонував дисертації переважно на воєнно-історичну тематику, надав низку відгуків на автореферати дисертацій з проблем воєнної історії.

Свою навчально-педагогічну діяльність, як і раніше, С. Х. Литвин органічно поєднує з науково-організаційною та громадською діяльністю. Усвідомлюючи необхідність переосмислення та розвитку української воєнної історії, він разом з однодумцями поставив за мету об'єднати зусилля всіх зацікавлених сторін, закладів, установ та окремих аматорів для створення науково-дослідницької інституції для відродження й популяризації воєнно-історичної науки загалом.

Першим кроком для досягнення цієї мети було проведення 30 травня 2001 року круглого столу на тему «Воєнно-історична наука в Україні: стан і перспективи» за участю провідних учених, фахівців у царині воєнної історії, представників керівного складу Міністерства оборони України й інших державних органів.

У межах круглого столу відбулися установчі збори зі створення Всеукраїнської громадської організації «Український інститут воєнної історії» як міжвідомчої координаційної науково-дослідної інституції. Інститут ставив за мету відродження, розвиток і популяризацію воєнно-історичної науки в Україні, координацію дослідницької та видавничої діяльності в галузі воєнної історії, встановлення та зміцнення наукових зв'язків між вітчизняними й зарубіжними військовими історика-ми. Сергій Харитонович був обраний заступником голови Правління інституту. 4 жовтня 2002 року інститут був зареєстрований у Міністерстві юстиції України, згодом створені територіальні осередки майже в усіх регіонах України, розширилася чисельність колективних та індивідуальних членів організації.

До здобутків Українського інституту воєнної історії слід віднести цілу низку дослідницьких і видавничих проектів, здійснених як самостійно, так і в співпраці з іншими державними та громадськими інституціями,

як-то: видання колективної монографії «Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: історичний нарис, події, портрети», колективної монографії «Україна в полум'ї війни «1941–1945», монографії С. Литвина «Суд історії. Петлюра і петлюріана, підготовлені до друку підручник «Воєнна історія України», навчальний посібник для старшокласників «Настільна книга призовника», навчальний посібник «Розвиток воєнного мистецтва від стародавніх часів і до сучасності» та ін.

Активну участь у роботі інституту брали Володимир Бережинський, Ігор Печенюк, Юрій Вознюк, Вадим Корнієнко, Віктор Карпов, Тарас Чухліб, Олександр Гуржій, Олександр Лисенко, Володимир Горєлов, Ігор Чичкань, Олександр Уткін та ін.

2002 року Сергій Харитонович виступив ініціатором і засновником науково-популярного журналу «Воєнна історія», став його головним редактором і видає його на громадських засадах до цього часу. Перший номер вийшов у січні 2002 року, а вже в січні 2003-го журнал був зареєстрований Міністерством освіти і науки як фаховий зі спеціальності «Військова історія». Видання пропагує національні воєнно-історичні цінності, відкриває нові, маловідомі сторінки воєнної історії, надає матеріали про воєнні конфлікти сучасності, історичні портрети видатних військових діячів, пам'ятки воєнної історії, публікує архівні документи й спогади учасників бойових дій тощо. Журнал слугує цінним джерелом для військово-патріотичного виховання молоді.

Як головний редактор журналу С. Х. Литвин брав інтерв'ю в таких видатних людей, як: Василь Кук, генерал-хорунжий, головнокомандувач Української повстанської армії; Юрій Єхануров, міністр оборони України; Юрій Мицик, доктор історичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»; Володимир В'ятрович, директор Галузевого державного архіву Служби безпеки України; Ярослав Дашкевич, доктор історичних наук, професор, директор Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національної академії наук України; Владислав Верстюк, доктор історичних наук, професор, заступник директора Українського інституту національної пам'яті; Сергій Куніцин, голова Севастопольської міської державної адміністрації; Олександр Лаврик, заступник голови Сумської обласної державної адміністрації, начальник штабу з підготовки відзначення 350-річчя Конотопської битви; Сергій Павленко, головний редактор журналу «Сіверянський літопис», мазепознавець, дослідник Гетьманщини та ін.

Головним пріоритетом публікованих матеріалів є науковість, а це передбачає об'єктивне висвітлення української історії. Редакційна команда і її незмінний головний редактор Сергій Литвин, усвідомлюючи необхідність і важливість журналу, докладали титанічних зусиль для забезпечення його видання.

Варто зауважити, що журнал, як й інститут загалом, функціонував практично без державної підтримки, переважно на ентузіазмі окремих науковців. Ставало дедалі зрозуміліше, що на громадських засадах інститут не може вирішувати всього складного комплексу проблем з воєнної історії, що поставали перед ученими та громадськістю. Була очевидною потреба заснування відповідної інституції як державної науково-дослідної установи.

Виступаючи ініціатором «одержавлення» проблем воєнної історії, Сергій Литвин ще з червня 2003 року скеровує відповідні клопотання, проте отримує лише формальні відписки й відмови, як наприклад, від першого віце-прем'єра Миколи Азарова, що створення інституту «не передбачено держбюджетом», а «надання журналові "Воєнна історія" статусу бюджетного видання в умовах обмежених коштів не є можливим».

І все ж зусилля Сергія Харитоновича, спрямовані на створення державної науково-дослідної інституції з воєнної історії, увінчалися успіхом. За підтримки Президента України Віктора Ющенка і за дієвої участі міністра оборони Юрія Єхануров постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2009 року (за підписом прем'єр-міністра Юлії Тимошенко) було створено Науково-дослідний центр воєнної історії Міністерства оборони «з метою відродження національно-історичних традицій та проведення фундаментальних воєнно-історичних досліджень». Це

була хоч маленька, але перемога. Розпочалося формування центру, виділено приміщення для організаційної групи в Будинку офіцерів Міністерства оборони. С. Х. Литвин окрилено й натхненно готувався очолити омріяну інституцію. Проте не склалося: з приходом до влади Віктора Януковича Науково-дослідний центр воєнної історії, ще не до кінця сформований, 7 липня 2010 року ліквідували. Можновладці обґрунтували такий крок тим, що вже існує Український інститут воєнної історії, не зазначаючи, що інститут – лише громадська організація, до створення та існування якої влада не мала жодного стосунку. Це була маніпуляція на державному рівні, а воєнно-історична наука й надалі залишалася на задвірках.

Спілка офіцерів України разом з іншими патріотичними організаціями щорічно до 21 листопада організовувала вшанування пам'яті полеглих учасників Другого Зимового походу 1921 року під містечком Базар на Коростенщині. Сергій Литвин незмінно брав участь у заходах, виступав на урочистостях, організовував науково-практичні конференції, присвячені героїчним подіям під Базаром.

Крім того, науковець був ініціатором та активним учасником дослідження Синьоводської битви 1362 року руського-литовського війська князя Ольгерда з монголо-татарськими ордами, що активізувалося у зв'язку з підготовкою до відзначення її 650-ї річниці. Важливість дослідження цієї вікопомної історичної події полягало в тому, що її навмисне замовчувала офіційна історіографія всіх попередніх часів з намаганням взагалі викреслити її з історичного процесу. Проте саме ця перемога руського-литовського війська в битві на Синіх Водах, а не міфічна Куликовська битва, мала епохальне значення для всієї Східної Європи. Саме вона підірвала могутність Золотої Орди, а звільненням Поділля поклала початок визволенню східнослов'янських народів від монголо-татарського поневолення та їх об'єднання в межах Великого князівства Литовського і Руського, а також започаткувала інтеграцію руських земель з європейськими державами й народами на засадах і формах, відмінних від абсолютиської монархії Московії.

Науковці звернули увагу на цю наукову проблему завдяки місцевим краєзнавцям, насамперед директорові Воронівської середньої школи, члену правління Вінницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, почесному краєзнавцеві України Миколі Дорошу, невтомному, одержимому дослідникові рідного краю. Посилаючись на першоджерела-літописи, праці Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, Дмитра Дорошенка, Наталії Полянської-Василенко та ін., спираючись на реальні факти й артефакти, він переконливо доводить необхідність дослідження битви саме на Сниводі в районі Уланова.

Об'єднані цією метою вінницькі історики та краєзнавці організували та провели низку наукових конференцій і привернули увагу наукової спільноти до такої проблеми. Актуальність дослідження полягала в тому, щоб насамперед визначити місце цієї грандіозної битви. Одні дослідники вважали ним береги річки Синюхи, що на Кіровоградщині, інші – річки Сниводи (Синя Вода) на Вінниччині в районі Уланова, Воронівець, Рибчинці, Зозулинці. З цією метою 2 листопада 2011 року проведено міжнародну наукову конференцію «Локалізація місця Синьоводської битви 1362 року: Синюха чи Снивода» в Національному університеті оборони України.

У рік 650-літнього ювілею 24 квітня 2012 року в м. Хмільник Вінницької області було проведено міжнародну конференцію на тему: «Синьоводська битва 1362 року – визначальна подія в історії України». А у вересні 2012-го до ювілейної дати неподалік Уланова, при трасі Бердичів – Хмільник, споруджено монументальний пам'ятний знак на честь 650-річчя Синьоводської битви, що символізує єдність руської, литовської і білоруської зброї в Синьоводській битві. Встановлення пам'ятного знака стало можливим в результаті тривалих зусиль наукової громадськості і відданих істині краєзнавців справі відродження української воєнної історії та її популяризації в суспільстві. Сергій Литвин, за його ж словами, пишається причетністю до цієї події.

На відзначення ювілейної дати була проведена 3 жовтня 2012 року наукова конференція в Національному університеті оборони України на тему: «Синьоводській битві 650: стан досліджень, дискусійні проблеми, перспективи». Виступи на конференції, серед них

і доповідь Сергія Литвина «Синьоводська битва: 650 років протистояння в історії і політиці», повніше пролили світло на складну проблему Синьоводської битви, зокрема щодо локалізації місця, де вона відбулася, містили прямі і непрямі аргументи та документальні підтвердження цієї доленосної події української давнини.

Дослідження Синьоводської битви стало поштовхом до створення громадської організації «Товариство воєнних істориків при Фонді Україна-ЮНЕСКО», очолюваного міністром оборони України у 2007–2010 роках Юрієм Єхануровим, якого дуже зацікавили такі розвідки, проте був прибічником версії щодо Синюхи. С. Х. Литвин був заступником голови цієї організації з наукової роботи. Товариство воєнних істориків об'єднало провідних воєнних істориків, організувало й провело низку наукових конференцій, мало амбітні плани й цікаві проекти, проте через відсутність фінансування невдовзі припинило своє існування.

Окремо варто зупинитися на співпраці Сергія Харитоновича як представника Всеукраїнської громадської організації «Український інститут воєнної історії» з Національним військово-історичним музеєм України (начальник Віктор Карпов). Так, у 2002–2012 роках він входить до редакційної колегії «Військово-історичного альманаху», що видавав Національний військово-історичний музей України. Брав участь в організації та проведенні низки конференцій з воєнної історії, що організовував музей по регіонах України, і виступав співорганізатором наукових конференцій, присвячених військовим подіям і видатним постатям, був членом ученої ради музею, у межах роботи якої здійснював експертизу наукових досліджень, дисертацій та авторефератів, брав участь в атестації наукових працівників.

Він брав участь у підготовці трьохтомної колективної монографії «Воєнна історія України», був керівником розділу монографії, присвяченому воєнній історії XX–XXI століть. На жаль, книга не вийшла у світ через відсутність фінансування, але напрацьовані матеріали були надруковані в різні часи окремими частинами. Видання такої фундаментальної праці й дотепер залишається на часі.

Сергій Харитонович постійно відстежував та аналізував воєнно-історичні наукові дослідження, упорядковував щорічні бібліографічні покажчики дисертацій та оприлюднював їх у журналі «Воєнна історія», активно виступав у періодичних виданнях з публіцистичними статтями на злободенні теми, переважно з проблем воєнної історії.

Звільнившись зі служби у Збройних силах України, Сергій Литвин працював професором кафедри гуманітарних дисциплін у Київському державному інституті водного транспорту імені гетьмана Петра Сагайдачного. Проте заклад вищої освіти технічного профілю не міг його влаштовувати через надто обмежені обсяги викладання історії та дисциплін суспільного профілю. Тому 2012 року він перейшов до Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв на посаду професора кафедри документознавства та інформаційних комунікацій.

Сергій Харитонович потрапив у нову для себе сферу – культури і мистецтв, проте дуже швидко адаптувався в колективі академії. Набута роками педагогічна майстерність, у якій поєдналися толерантність, вимогливість і доброзичливе ставлення, дозволили йому завоювати повагу студентської молоді і педагогічного колективу та в короткі строки опанувати нові для нього навчальні дисципліни кафедри. Водночас досвідчений учений очолив редколегію профільного для кафедри наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство, Інформологія». Як головний редактор він опублікував у журналі низку наукових концептуальних статей, зокрема «Сучасний стан наукової розробки документознавства», «Документаційне забезпечення управління вищим навчальним закладом як чинник надання якісної освіти та доступності знань (історіографічний аналіз)», «Сучасний стан наукової розробки проблем документознавства та управління соціальними комунікаціями», де висвітлив стан і перспективи цього наукового напряму сфери культури.

2013 року С. Х. Литвин був призначений завідувачем кафедри гуманітарних наук Академії, де проявив свої організаторські та комунікативні здібності лідера, а також зміцнив науковий потенціал кафедри. Він уміло залучав викладачів і студентів до організації й проведення наукових читань, присвячених

пам'яті професорів Академії О. І. Путра й О. М. Семашка. З успіхом проходили наукові конференції, шевченкознавчі студії, конкурси й інші заходи, присвячені 200-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. Сам Сергій Харитонович брав активну участь у заходах, виступав з доповідями, публікував статті в наукових збірниках конференцій.

У жовтні 2014 року був призначений на посаду проректора з наукової роботи і міжнародних зв'язків Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Наукова робота Академії під керівництвом С. Х. Литвина отримала друге дихання. Планово й регулярно кожна кафедра проводила наукові конференції науково-педагогічного складу, студентів. Започатковано проведення таких форумів для магістрів, аспірантів і молодих учених. І по сьогодні знаний науковець надає постійну допомогу й доречні поради з наукової діяльності кафедрам, інститутам Академії.

За ініціативи Сергія Литвина здійснено ліцензування освітньо-наукових програм третього рівня підготовки зі спеціальностей: культурологія; музичне мистецтво; інформаційна, бібліотечна та архівна справа; образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація; історія та археологія. Він здійснює підготовку науково-педагогічних кадрів: проводить заняття з аспірантами; викладає дисципліни, що розкривають теоретико-методологічні, методичні й організаційні засади підготовки та захисту дисертацій; виявляє турботливе ставлення до молодих учених; з великим завзяттям передає докторантам та аспірантам свій досвід наукової роботи, власне бачення підготовки дисертації.

Як проректор з наукової роботи і міжнародних зв'язків Сергій Харитонович організовував роботу спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій зі спеціальності – теорія та історія культури за напрямами: культурологія, мистецтвознавство та історичні науки. Спецрада за його участі підготовила близько сотні докторів і кандидатів наук для галузі культури та мистецтва. Він опікувався кожним дисертантом, був принциповим щодо якості представлення дисертацій уже на етапі попереднього їх захисту на кафедрах і ґрунтовної експертизи роботи членами спецради.

Постійно здійснює наукове консультування та наукове керівництво низки молодих учених, опонує й експертує дисертації, редагує та рецензує окремі наукові праці, збірники наукових праць і матеріали наукових конференцій, дає численні відгуки на автореферати дисертацій. Під консультуванням цього вченого успішно захистили докторські дисертації Віктор Карпов та Оксана Збанацька, кандидатську – Антоніна Зоряна.

Багато уваги Сергій Литвин приділяв випуску періодичних наукових фахових видань Академії. Були зареєстровані в Державній реєстраційній службі та перереєстровані відповідно до нових вимог Міністерства освіти і науки як фахові журнали «Вісник НАКККіМ», «Культура і сучасність», «Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Мистецтвознавчі записки», «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», «Економіка та менеджмент культури», «Проблеми інвестиційного та інноваційного розвитку». Їх своєчасний випуск і високий науково-теоретичний рівень були предметом постійної турботи Сергія Харитоновича.

Є заступником головного редактора журналу «Вісник НАКККіМ», членом редколегії журналу «Культура і сучасність», незмінним головним редактором наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», що потребує кропіткої роботи з редакторами, постійних контактів з авторами.

С. Х. Литвин завжди цікавиться життям Академії та суспільно-політичними подіями в країні. Занурений у національно-демократичний рух, є членом низки громадських організацій, зокрема Спілки офіцерів України.

Він брав активну участь у Революції гідності, сам зібрав і впорядкував короткі біографічні відомості про героїв Небесної сотні та вже у квітні 2014 року опублікував їх у журналі «Воєнна історія». Багаторазово бував у військових частинах, які беруть участь у бойових діях, доставляв гуманітарну допомогу українським воїнам. На сторінках «Воєнної історії» намагається постійно висвітлювати події на

Донбасі, доносити правду про російську агресію, формувати у військовиків патріотичні почуття, любов до рідної землі, готовність стати на захист своєї Батьківщини, насамперед, через усвідомлення славних сторінок української минувшини.

За цю подвижницьку працю з дослідження української воєнної історії Сергій Харитонович Литвин нагороджений орденами Святого Володимира й архістратига Михаїла, медалями та численними відзнаками Міністерства оборони України і багатьох громадських організацій.

Сергій Литвин виступає організатором, співорганізатором чи учасником численних наукових конференцій, які проводять громадські організації на вшанування пам'ятних дат, подій, видатних постатей, зокрема українських військових діячів, таких як Іван Мазепа, Симон Петлюра, Микола Міхновський, Євген Коновалець, а в останні роки – щодо відзначення 100-річчя Української революції 1917–1921 років.

Продовжує видавати на громадських засадах науково-популярний журнал «Воєнна історія», висвітлює на його сторінках не тільки історичні події, а й проблеми сучасності.

Будучи людиною глибоко патріотичною та з твердою громадянською позицією, Сергій Харитонович своєю діяльністю сприяє формуванню цих високих почуттів у студентів Академії, виховує їх справжніми патріотами України.

Разом з обов'язками проректора й завідувача кафедри нинішній ювіляр завжди знаходив можливість досліджувати актуальні аспекти історії України, вирішувати важливі наукові проблеми. 2018 року він видав монографію «Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну» (Київ : Смолоскип, 2018. 675 с.) і монографію (у співавторстві) «Міліарні спільники українців у боротьбі проти російського поневолення 1917–1921 рр.» (Львів : ЛА Піраміда, 2020. 480 с.), видав бібліографічний покажчик «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. журн.» (уклад.: Литвин С. Х., Добровольська В. В., Збанацька О. М., Кириленко О. Г. Київ : НАКККіМ, 2019. 83 с.) та Дисертаційні роботи, захищені в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (2000-2019 роки): анотований бібліографічний покажчик. (Київ : НАКККіМ, 2019. 124 с.).

2017 року С. Х. Литвина було обрано академіком Національної академії наук вищої освіти України, що стало визнанням його наукових здобутків і зобов'язує до подальшої праці на науковій ниві. Сьогодні вчений з багаторічним досвідом успішно керує науково-педагогічним колективом кафедри гуманітарних дисциплін Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, сповнений нових творчих планів і задумів. Він завжди бажаний гість наукових конференцій, конгресів, симпозіумів.

Подвижницька праця й чудові особисті якості Сергія Харитоновича Литвина викликають глибоку повагу до нього у вчених, колег, аспірантів, студентів – усіх, хто має честь з ним спілкуватися й працювати.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2020
Отримано після доопрацювання 20.05.2020
Прийнято до друку 24.05.2020

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА!

Колектив редакційної колегії наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» вітає з ювілеєм доктора наук із соціальних комунікацій, доцента, член-кореспондента Національної академії наук вищої освіти України ***Оксану Миколаївну Збанацьку!***

Шановна Оксано Миколаївно!

Дорога наша і шановна колего! Усім колективом сердечно вітаємо Вас із Днем народження! Бажаємо Вам міцного здоров'я, впевненості у завтрашньому дні, бадьорості духу і тіла, відмінного настрою. Хай доля збагачує Вас життєвою мудрістю та оптимізмом, енергією і натхненням, радістю сьогодення та вірою в майбутнє.

Нехай цвітуть під небом синьооким
Ще довго-довго дні й літа,
А тиха радість, чиста і висока
Щоденно хай до хати заверта.
Бажаємо здоров'я, сонця у зеніті,
Любові, доброти і щастя повен дім,
Нехай у серці розкошує літо
І соняхом квітує золотим.
Хай постійний успіх, радість і достаток
Сипляться на Вас, немов вишневий цвіт.
Хай життєвий досвід творить з буднів свята,
А Господь дарує довгих-довгих літ.
Хай світить Вам щаслива доля,
Хай обминає Вас журба.
А Господь Бог дарує ласку на многії та благії літа.

Бажаємо Вам ще багато літ творчого життя, хай підтримують і надихають друзі, розуміють і допомагають колеги.

Хай буде щедрим ювілейне свято, здоров'я Вам, любові і добра!

Колектив редакційної колегії наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»

ТВОРЕЦЬ ПІЗНАВАЛЬНО-КОНСТРУКТИВНИХ ІДЕЙ

Загальновідомо, що успіх діяльності нашої Академії безпосередньо залежить від особистості кожного педагога і науковця колективу. Серед талановитих вчених і педагогів нашого навчального закладу особливе місце займає О. М. Збанацька. Її основні наукові здобутки і особистість дослідника сформовані під час більш ніж п'ятнадцятирічної роботи на провідних кафедрах Академії.

На початку 2000-х років О. М. Збанацька почала свій шлях як дослідник і педагог Академії. У 2004 році вона стала здобувачем наукового ступеня в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв. Оксана Миколаївна почала працювати у новому для себе науково-освітньому напрямі – «Документознавство та інформаційна діяльність». Для досягнення успіху насамперед потрібно було стати помітною постаттю у цьому напрямі науки. Під науковим керівництвом доктора історичних наук, професора Михайла Семеновича Слободяника вона у 2010 році захистила кандидатську дисертацію зі спеціальності «документознавство, архівознавство» на тему «Архівні інформаційно-пошукові системи: розширення пошукових можливостей (1991–2008 рр.)».

У науковій і практичній діяльності значну увагу О. М. Збанацька приділила розробці загальнотеоретичних проблем інформаційно-пошукових систем, а також прикладним аспектам наукового опрацювання документів. Пріоритетними напрямами її діяльності є наукове і прикладне забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем інформаційних установ (бібліотек, архівів). Результатом цієї роботи стала розробка і реалізація якісно нової моделі функціонування інформаційно-пошукових систем в системі наукових комунікацій. Творчі здобутки О. М. Збанацької були покладені в основу теоретичної розробки нового в бібліотекознавстві напряму, що був представлений у докторській дисертації «Документна евристика в системі соціальних комунікацій: бібліотекознавчий аспект», захист якої відбувся у 2019 році.

Важливою особливістю професійної діяльності О. М. Збанацької є постійне поєднання науково-педагогічної з фаховою діяльністю. Дуже плідним для її творчого зростання і реалізації наукових планів стала робота (з 1987 року) у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого. Постійна професійна діяльність у провідній бібліотеці України сприяла формуванню О. М. Збанацької як ученого, педагога і висококваліфікованого фахівця.

Здобута роками педагогічна майстерність у поєднанні з толерантністю, вимогливим і доброзичливим ставленням до студентів дозволили їй завоювати повагу студентської молоді і педагогічного колективу. Як доцент кафедри культурології та інформаційних комунікацій О. М. Збанацька бере активну участь у підготовці навчальних планів, акредитації. Є організатором щорічних студентських наукових конференцій «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики».

Під науковим керівництвом О. М. Збанацької готуються до захисту кандидатські дисертації двох аспірантів, а студенти щороку успішно захищають дипломні проекти.

З нагоди її ювілею підготовлено біобібліографічний покажчик, що відображає наукові результати і дає яскраве уявлення про особистість провідного вітчизняного бібліотекознавця і документознавця, доктора наук з соціальних комунікацій, Оксани Миколаївни Збанацької. Представлені у покажчику праці яскраво відображають плідний шлях становлення та формування вченого, його ґрунтовний внесок у розвиток бібліотекознавства, документознавства, теорії соціальних комунікацій.

Науково-допоміжний покажчик є яскравим свідченням широти його наукових зацікавлень, джерелом аналізу і подальшого розвитку найскладніших питань наук інформаційно-комунікаційного циклу.

Бажаю ювіляру, моїй дорогій колезі, нових творчих звершень і досягнень на науково-педагогічній ниві.

В. Г. Чернець

Ректор НАКККіМ, доктор філософії, професор,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ. ТВОРЧІСТЬ. ЖИТТЄСТВЕРДНІСТЬ

Кожна людина у своєму професійному житті пов'язує себе з певним напрямом діяльності, але мало фахівців, які б успішно поєднували практичну та науково-педагогічну діяльності. Оксана Миколаївна Збанацька саме з тих професіоналів, яким це вдається повною мірою. Вона, як головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, є ще досвідченим педагогом Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, яка сприяє розвитку інформаційної, бібліотечної та архівної справи нашої держави. Яскравою подією цього літа було відзначення першого ювілею Оксани Миколаївни. Колектив Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, вітаючи її зі святом, відзначав, що її багатолітня професійна діяльність (з 1987 р.) стала основою удосконалення бібліотечного опрацювання документів у бібліотеці та становлення її як науковця та педагога.

Її робота на різних посадах, починаючи зі звичайного бібліотекаря до провідного фахівця, сприяла формуванню професійного досвіду і пошуку шляхів вдосконалення практичної діяльності та стала підґрунтям для здобуття наукового ступеня доктора наук з соціальних комунікацій. В бібліотечній діяльності значну увагу О. М. Збанацька приділяє розробці теоретичних і практичних проблем інформаційно-пошукових систем, а також особливостям наукового опрацювання документів. Особливим здобутком для Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого є створення першого в бібліотечній практиці України універсального за змістом Інформаційно-пошукового тезаурусу, співавтором якого була ювілярка. Вона також є автором більше ніж 120 праць, присвячених актуальним проблемам бібліотечної та інформаційної діяльності.

Не зважаючи на те, що сьогодні її успішна науково-педагогічна діяльність пов'язана з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв, ми вважаємо, що сенс її життя – бібліотечна нива. Як науковець і бібліотечний фахівець зі значним стажем роботи, Оксана Миколаївна є справжнім експертом з різних питань бібліотечної роботи, бере активну участь у конференціях, семінарах, інших заходах бібліотечного простору держави і на міжнародному рівні.

Оксана Миколаївна є творчою особистістю, чудовим організатором, завжди уважна до своїх колег. Саме ці якості допомагають їй у кожному починанні, забезпечують високий авторитет і визнання її як колективом, так і всією бібліотечною спільнотою. Набутий у бібліотечній практиці обсяг професійних знань, ерудованість допомагають їй у підготовці фахівців бібліотечної справи і науковців для інформаційної сфери. Неодноразово вона була відзначена грамотами та подяками Міністерства культури України, дирекції бібліотеки, почесними відзнаками культурно-освітніх та громадських організацій. За науковий доробок у 2018 році Збанацька О. М. обрана членом-кореспондентом Національної академії наук вищої освіти України та нагороджена медаллю «Народна шана українським науковцям 1918–2018», МАРТІС «Золота фортуна».

Шановна Оксано Миколаївно, прийміть щирі вітання та найкращі побажання не зупинятися на досягнутому, невпинного руху вперед, творчої енергії, втілення інноваційних ідей, успішного здійснення всіх планів та задумів. Нехай цей 50-ти річний ювілей додасть Вам невичерпних життєвих сил та наснаги.

Т. І. Вилегжаніна

Генеральний директор
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого,
Заслужений працівник культури України,
Кавалер ордена княгині Ольги I, II, III ступенів

СЛОВО ПРО КОЛЕГУ

Оксану Миколаївну Збанацьку багато поколінь випускників НАКККіМ спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» знають як професіонала своєї справи, толерантного й справедливого викладача, який завжди може найти спільну мову і зрозуміти кожного студента. У колективі Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого пройшла шлях від бібліотекаря-початківця до висококваліфікованого фахівця-наставника. В багатьох життєвих ситуаціях вона є взірцем як для студентів, так і авторитетом для колег по роботі. Своїми рішеннями, вчинками, виключно доброзичливим ставленням до колег вона викликає глибоку повагу до себе.

Народилася Оксана Миколаївна 5 червня 1970 р. у м. Києві в родині робітників. У 1987 р. закінчила Київську середню школу № 234 та розпочала свій трудовий шлях із посади простого бібліотекаря Державної республіканської бібліотеки УРСР ім. КПРС. У 1988 р. вступила і у 1993 р. закінчила вечірнє відділення бібліотечного факультету Київського державного інституту культури. Професійна діяльність в бібліотеці та навчання в інституті сформували у майбутнього вченого хист до наукових досліджень. Як досвідченого професіонала та талановитого дослідника Оксану Миколаївну на початку 2000-х років М. С. Слободяником було залучено до педагогічної та наукової діяльності в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв. Розпочавши педагогічну діяльність у 2004 році, Оксана Миколаївна стала визнаним фахівцем інформаційної галузі, впроваджуючи сучасні технології в навчальний процес та бібліотечну практику.

В 2004–2009 рр. О. М. Збанацька була здобувачем Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Під науковим керівництвом професора М. С. Слободяника підготувала і у 2010 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Архівні інформаційно-пошукові системи: розширення пошукових можливостей (1991–2008 рр.)». За роки викладання в НАКККіМ підготовлено до участі у студентських конференціях доповідей 73 студентів, 1 аспіранта, 1 здобувача. Опубліковано 10 тез, підготовлених студентами під науковим керівництвом О. М. Збанацької та 1 стаття у співавторстві студентів та наукового керівника у фахових наукових періодичних виданнях.

За більш як п’ятнадцять років педагогічної діяльності в НАКККіМ О. М. Збанацька пройшла складний шлях від старшого викладача до доцента і доктора наук. У 2013 році вона здобула вчене звання доцента, а в 2019 р. у спеціалізованій раді НБУВ захистила докторську дисертацію на тему «Документна евристика в системі соціальних комунікацій: бібліотекознавчий аспект». Науковий доробок Збанацької О. М. дозволив їй як науковцю обґрунтувати розвиток нового напрямку бібліотекознавства – документної евристики, що сприяло розширенню спектру викладання дисциплін, пов’язаних з процесами наукової обробки інформації в НАКККіМ та вдосконаленню сучасних засобів лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем інформаційних установ. Серед професійних інтересів постійно знаходяться проблеми бібліотекознавства, документознавства, впровадження інформаційних технологій, інноваційні форми навчання, бібліотечне опрацювання документів. І це далеко не повний перелік того, що знаходиться в полі зору науковця, педагога і висококваліфікованого бібліотечного фахівця – О. М. Збанацької.

Оксана Миколаївна Збанацька завжди уміло поєднувала викладацьку діяльність з відповідальною роботою в бібліотеці, понад 30 років послідовно обіймаючи посади: провідного бібліотекаря, завідуючої сектором, головного бібліотекаря. На всіх посадах вона працювала творчо, ініціативно, не раз приймаючи нестандартні рішення в організації бібліотечних інформаційно-

пошукових систем. Будучи справжнім майстром бібліотечної справи, вона завжди допомагає у роботі фахівцям різних підрозділів бібліотеки та уміло працює з молоддю.

Оксана Миколаївна Збанацька – відомий представник бібліотечної та документознавчої школи М. С. Слободяника, яка продовжує її кращі традиції та плідно працює над теренах бібліотечної та документознавчої освіти, науки та практики. Загальна кількість друкованих праць О. М. Збанацької – понад 120 найменувань. Вона є автором 2 монографій, 5 підручників та навчальних посібників. Це видання свідчить про високу наукову продуктивність ученого протягом усієї його науково-педагогічної кар'єри, й особливо плідними можна вважати період 2012–2019 рр. Зокрема, за останні 2 роки видано 2 наукові монографії, 8 наукових статей, упорядковано 3 бібліографічні покажчики, активно проводилася робота з керування науковою роботою студентів та аспірантів. А це свідчить про те, що 50-літній ювілей Оксана Миколаївна зустрічає в розквіті своїх творчих сил.

Праці О. М. Збанацької широко відомі та користуються попитом як серед працівників бібліотек, студентів, аспірантів, так і інших фахівців інформаційних установ. Проте багатогранний талант та здібності Оксани Миколаївни ще повністю не розкриті. Для оточуючих вона є висококваліфікованим фахівцем, прекрасним та вмілим організатором, незаперечним авторитетом, успішним науковцем, люблячою матір'ю та дружиною, надійним другом та творчою особистістю. Для неї не байдужа доля справи й близьких колег по роботі, тому вона завзято береться за вирішення складних виробничих та наукових проблем.

О. Г. Кириленко

Завідувач відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

В. В. Добровольська

Доцент кафедри культурології
та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

РЕЦЕНЗІЇ

Цитування:
Анісімова О. М. Розвиток соціокомунікаційного простору культури в Україні: документознавчий аспект (рецензія на монографію «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні» В. В. Добровольської). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 68–70.

Anisimova O. (2020). Scientific horizons of documentary support of development socio-communicative space of culture in Ukraine (review of the monograph «Information and documentation ensuring the development of socio-communicative space of culture in Ukraine» V. V. Dobrovolska). Library science. Record Studies. Informology. 2, 68–70 [in Ukrainian].

Анісімова Ольга Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
anisimova.o.m@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8016-9361

Anisimova Olha,
doctor of Economics, professor,
Department of Information Systems Management,
Vasyl` Stus Donetsk National University

НАУКОВІ ОБРІЇ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Рецензія на монографію кандидата наук із соціальних комунікацій, доцента кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Добровольської Вікторії Василівни «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні» : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с.

Дослідження соціокомунікаційного простору культури в Україні та інформаційно-документаційного забезпечення його розвитку, крім культурології, є надзвичайно актуальним і для різних наукових дисциплін, передовсім, загального документознавства, що охоплює сферу архівознавства, бібліотекознавства, музеєзнавства, інформології тощо.

Відомо, що у сучасному цифровому суспільстві відбувається трансформація документальних ресурсів культури, видозмінюються її форми, види, поглиблюються зміст і засоби презентації, що значно розширює культурний простір. Стан цифрової культурної спадщини України сьогодні характеризується окремими сегментами, які формуються в наукових, освітніх та культурних закладах, що зберігають документальну спадщину й регулюють методичні засади документообігу, зокрема в архівах і бібліотеках.

Підготовлена монографія презентує досить цікаву й актуальну працю як з погляду змісту, так і щодо подання матеріалу. Авторка, на наш погляд, зуміла зосередити увагу на ключових проблемах не тільки теорії соціокомунікаційного простору культури в Україні, а й практичних аспектах його інформаційно-документаційного забезпечення.

У монографії комплексно досліджено проблему інформаційно-документаційного забезпечення розвитку сьогочасного соціокомунікаційного простору культури України у цифрову епоху та окреслено перспективи функціювання документальних цифрових систем культурної спадщини у соціокомунікаційному просторі культури, що відповідає актуальним завданням сучасного розвитку науки.

Варто відзначити логічну побудову структури монографії, яка послідовно розкриває шляхи вирішення поставлених дослідницьких завдань, містить передмову, п’ять розділів, післямову, список використаних джерел.

Так, у передмові розкрито актуальність дослідження, визначено основну мету та предмет вивчення, детально схарактеризовано методологічну та джерельну бази, окреслено найголовніші проблеми, які авторка піднімає у кожному з розділів.

У першому розділі «Стан наукової розробленості проблеми та джерельна база дослідження» розглянуто низку важливих питань, з-поміж яких – формування поглядів на розвиток понять «культура» та «соціокомунікаційний простір культури», «цифровий простір культури», «інформаційний простір культури» у співвідно-

© Анісімова О. М.

шенні з функціями документаційного забезпечення управління культурою в аспекті соціальних комунікацій; здійснено оцінку стану розвитку інформаційного суспільства та його впливу на розвиток культурної сфери держави й формування культурного простору; обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження соціокомунікаційного простору культури. Прикметно, що авторкою вперше в системі соціальних комунікацій запропоновано введення до наукового обігу поняття «*соцокомунікаційний простір культури*», що тлумачиться як складна динамічна система, яка здійснює не лише кумуляцію та розповсюдження культурного продукту, але і його продукування. Визначено також основні складники соціокомунікаційного простору культури, а саме: *інфраструктурну, змістову* та *суб'єктну.* У монографії послідовно розкривається й стверджується думка про те, що соціокомунікаційний простір культури має власні функції, інфраструктурну і суб'єктну складові, які визначаються перспективними можливостями сучасних інформаційних технологій, зокрема й цифрових комунікацій, і необхідністю розвитку документальної комунікації в нових умовах.

Надзвичайно змістовними, особливо цікавими і корисними є матеріали другого розділу – «Розвиток управління культурою в мережевому суспільстві, досвід провідних західних держав у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини». Дослідниця розглядає державну політику в галузі культури, структуру галузі культури в Україні та її установи. Крім того, здійснено докладний аналіз інформаційно-документаційного забезпечення органів управління галузі культури; висвітлено міжнародний досвід щодо регулювання культурної політики та створення цифрового фонду документації культурної спадщини.

Значну увагу в третьому розділі «Заклади культури як суб'єкти комунікаційної взаємодії у соціокомунікаційному просторі» приділено формуванню інформаційного суспільного образу закладів культури у спільнотах соціальних мереж. Показано, що розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі спричинив суттєву зміну в усіх сферах суспільного життя, виявився, зокрема, у всесвітньовідомих соціально-інформаційних сервісах, що формують єдиний глобальний соціокомунікаційний простір. Науковиця наголошує на тому, що заклади культури в умовах сьогодення є осередками соціальних комунікацій і суб'єктами комунікаційної взаємодії, навколо яких об'єднуються користувачі соціальних мереж і формуються віртуальні спільноти. Також детально схарактеризовано інформаційні ресурси історико-культурної сфери в мережі Інтернет. На нашу думку, цінним результатом цього розділу є аналіз Вікіпедії як ключового глобального інформаційного сервісу для документування соціальних і культурних процесів в Україні та світі.

У четвертому розділі «Формування цифрового культурного простору України» здійснено комплексний аналіз підходів до створення культурологічного довідкового консолідованого цифрового інформаційного ресурсу. Особлива увага надається авторкою рецензованої роботи питанням відбору об'єктів історико-культурної документальної спадщини для оцифрування та подальшого їхнього збереження і забезпечення доступу для користувачів; обґрунтовано основні засади збереження цифрової культурної спадщини.

У п'ятому розділі «Документальні цифрові системи культурної спадщини в соціальних комунікаціях України: нова цифрова реальність культурного простору» представлено документальні цифрові системи культурної спадщини у соціальних комунікаціях України; висвітлено інформаційний простір культури в цифрову епоху; окреслено перспективи розвитку документальних цифрових систем культурної спадщини у соціокомунікаційному просторі культури України. Визначено концептуальні підходи до вивчення стану документальних цифрових систем культурної спадщини та засоби їхнього включення в систему документаційного регулювання.

Суттєвою особливістю рецензованої роботи є не лише її теоретична значимість, а й практичний внесок. Представлена в монографії тема вичерпно розкриває сучасний стан соціокомунікаційного простору культури в Україні та його інформаційно-документаційне забезпечення через призму цифровізації.

Авторкою наголошується, що досвід організації цифрових бібліотек, їхня ресурсна база та довідкова інформація наближає Україну до створення загальнодержавного цифрового культурологічного консолідованого ресурсу, аналогічного тим, які підтримуються і функціюють у багатьох країнах світу як пріоритет державної культурної політики.

Інформаційно-документаційне забезпечення галузі культури в контексті масштабної цифровізації суспільства розглядається у монографії як форма соціальної комунікації, соціальної взаємодії управлінського характеру, у центрі уваги опиняються завдання, тісно пов'язані з оперативним вдосконаленням системи управлінської документації та розвитком нових форм і видів документів, що включаються в електронний документообіг, розраховані на спеціальну й масову аудиторію і передбачають зворотний зв'язок суб'єктів та об'єктів соціально-комунікаційної взаємодії.

Представлена монографія стане одним із вагомих доробків, що висвітлює розвиток соціокомунікаційного простору культури в Україні, де на перший план сучасної суспільної комунікації виходить електронна комунікація, що уможливлює стрімкий розвиток нових напрямів, технологій, методології дослідження, яка під впливом глобалізації у XXI ст. має суттєві відмінності від тієї, якою була у XX ст. У монографії висловлюється думка про виникнення нової культурної реальності, яка з кожним роком набирає все нових і

нових обертів. Цифровий консолідований ресурс репрезентує соціокомунікаційний ретроспективний простір культури у джерелах національної культурної спадщини й одночасно представляє цифрові ресурси сучасних джерел.

Загалом монографія «Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні», написана ґрунтовно, кваліфіковано, на належному науково-методологічному рівні, має виважені висновки, що слугують красномовним свідченням високого рівня професійної кваліфікації авторки. Дослідження повністю відповідає основним вимогам щодо підготовки таких видань.

Належний науковий рівень викладу теоретичного матеріалу вдало поєднується з його доступністю. Монографія В. В. Добровольської приваблює оригінальними підходами до аналізу та вирішення поставлених завдань, створює ґрунтовну теоретично-методологічну базу для розширення досліджень у галузі соціальних комунікацій. Видання буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрів, практиків документно-інформаційної галузі.

Список використаних джерел

1. Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с.

Цитування:
Добровольська В. В. Навчальний посібник «Документна лінгвістика та редагування документів» (рецензія на навчальний посібник: «Документна лінгвістика та редагування документів» Г. П. Лукаш і Л. А. Чередник). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 2. С. 70–73.

Dobrovolska V. (2020). Training manual «Documentary linguistics and document editing» (review of the training manual: «Documentary linguistics and document editing» by Halyna Lukash and Liudmyla Cherednik). Library science. Record Studies. Informology. 2, 70-73 [in Ukrainian].

Добровольська Вікторія Василівна
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
доцент кафедри культурології та
інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
vika_dobrovolska@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179

Dobrovolska Viktoriia,
Doctor of Philosophy in Social Communications,
associate professor,
associate professor of the Department of Cultural Studies
and Informational Communications
National Academy of Culture and Arts Management

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК «ДОКУМЕНТНА ЛІНГВІСТИКА ТА РЕДАГУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ»

Рецензія на навчальний посібник: автори Г. П. Лукаш (Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця); Л. А. Чередник (Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»)

Специфіку сучасного періоду становлять глобалізаційні зміни, перетворення базисних економічних, політичних, соціальних структур, культури, способу і стилю життя нашого сус-

© *Добровольська В. В.*

пільства. Нагальним питанням цього часу є вивчення інформаційних складників, комунікативного оформлення, які пов'язані з цими змінами. На тлі цих активно обговорюваних інформаційних перетворень документна лінгвістика – розділ сучасного мовознавства, який повинен описати, що ж відбувається із мовою, яка є знаковою основою створення документних текстів, оскільки трансформаційні процеси зумовили принципові зміни не тільки в ній, а й в структурі та реалізаційних параметрах документних засобів, у реалізації лінгво-технологічних правил розробки, складання і обробки документних текстів. Документна лінгвістика покликана відповісти на актуалізовані соціальні запити і дати можливість зрозуміти основні процеси, типологію мовних одиниць, закономірності комунікації, методи формування офіційно-ділових, технічних і наукових документних текстів.

Саме ця обставина актуалізує мету укладання рецензованого посібника, досягнення якої передбачає встановлення лінгвальної динаміки документних процесів в умовах мінливих координат розвитку інформаційного суспільства.

Варто відзначити, що пропонований навчальний посібник відкриває практику укладання спільних робіт представниками документознавчих кафедр різних закладів вищої освіти. Свої зусилля об'єднали досвідчені філологи – професор кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету Г.П. Лукаш і доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Л.А. Чередник.

Представлений навчальний посібник «Документна лінгвістика та редагування документів» – оригінальне навчальне видання, яке повно і системно описує якісні характеристики документних текстів, а також усі властивості і можливості документа, які залежать від якості документного тексту. Автори переконані, що інформаційні трансформації впливають передусім на мову як систему, що чітко реагує на різнохарактерні перетворення в суспільстві. Розвиваються різні види комунікацій, відбуваються зміни структури документів та їхньої номенклатури, модернізуються інструменти документної технології. У результаті численні документні тексти несуть у собі такі відзнаки, які знаходять вияв у виборі, в організації і в комбінаціях компонентів, з яких ці тексти будуються, в особливостях реалізації лінгвістичних правил. Отже, незважаючи на консерватизм, характерний для офіційно-ділової комунікації, її зміни абсолютно очевидні.

Рецензований посібник є актуальним навчальним виданням, яке враховує зміст курсу «Документна лінгвістика» для студентів галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». У посібнику обґрунтовано і представлено комплексний підхід до вивчення документних текстів і як складних лінгвістичних об'єктів, і як продуктів інформаційно-комунікативної діяльності. Такий підхід створює передумови для того, щоб розглядати документну лінгвістику не лише як розділ мовознавства, а й як фундаментальну дисципліну, спрямовану на розвиток у майбутніх фахівців потреби в нормативному використанні засобів укладання документних текстів для успішної презентації результатів своєї діяльності.

Автори посібника впевнені, що у процесі становлення сучасних конкурентоспроможних фахівців з вищою освітою, які відповідають сучасним вимогам, мовна підготовка повинна розглядатися як обов'язкова у будь-якому профілі майбутнього спеціаліста. Управлінець чи юрист, який не володіє елементарними відомостями про мовні процеси та явища, не тільки дискредитує себе не тільки як фахівця, але і як сучасну культурну особистість. Тим більше, такі знання як основа для формування лінгвістичної компетентності необхідні всім, хто укладає ділові тексти або користується ними.

Практичне значення навчального посібника «Документна лінгвістика та редагування документів» полягає у необхідності надати студентам і викладачам спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» матеріал для підготовки до лекційних та семінарських занять з дисципліни. Документознавці-практики можуть поглибити свої знання з діловодства,

становлення та формування документного тексту, а філологам стане в нагоді систематизована за розділами інформація щодо історії та теорії тексту.

Навчальний посібник складається з кількох розділів, кожен з яких завершується контрольними тестами за темами. До основних теоретичних тем дібрано «Практичні завдання» різного плану, спрямовані на засвоєння знань.

Перший розділ характеризує документну лінгвістику як науку, її завдання, становлення, основну проблематику. Стисло розглянуто місце документної лінгвістики в системі споріднених наук. Новим є запропонований метод документознавчого аналізу, який дозволить аналізувати текст документа за різними аспектами, зокрема, виявлення функціональних особливостей документів, його місця у системі документації; аналіз композиційно-змістовної структури документа; дослідження інтерпретації фактів.

Другий розділ охоплює питання практики укладання найдавніших документів. Теоретичний матеріал містить відомості з історії документа, що дозволяє простежити закономірності розвитку літературної мови в усіх формах його існування. Цікаво представлені документи періоду Київської держави. Крім подання основної інформації за темами, автори вдаються до формату «Мовних цікавинок». Такі цікавинки розповідають, наприклад, про історію появи слів «чернетка», «відписка», «атестат», «лист», словосполучення «паперова тяганина», про ведення журналів у документації Війська Запорозького тощо. Корисною для документознавців, на нашу думку, стане матеріал, присвячений формуванню справочинства часів Гетьманщини, навчанню військових канцеляристів, особливостям мови ділових паперів XVIII-XIX ст. У практичних завданнях за цими темами студентам пропонуються вправи за текстами документів, взятих з архівів, з художньої літератури.

Документні тексти – основні смислові компоненти будь-якого документа. На особливості їхнього створення, на вибір знакових засобів і на особливості сприйняття й обробки впливають як, власне, мовні закони, закони побудови писемного мовлення, які сформувалися в мові, так і формальні правила, які мають позамовну природу. Документознавець не напише переконливого службового листа, не відредагує написаного документа, якщо йому невідомі закони організації тексту. Щоб знати правила побудови конкретних текстів, необхідно, насамперед, розуміти загальні закони укладання тексту, можливі засоби мовного впливу. Цьому присвячений третій розділ посібника «Текст як основа ділового документа».

Автори розпочинають його великою темою «Документний текст: системні особливості, ознаки і категорії тексту», яка розкриває теоретико-методологічні засади розвитку науки про текст, основні питання теорії тексту, а також низку нових положень, що відповідають сучасному розвитку мовознавчої науки. На основі аналізу та узагальнення наявних у мовознавстві підходів до визначення поняття «текст» їх послідовно систематизовано за такими напрямами: системні особливості, ознаки і категорії документного тексту; лінгвістичні засоби та механізми, що забезпечують зв'язність тексту; мовні параметри часу і простору; службовий документ як креолізований текст; дискурсивні маркери документного тексту; одиниці документного тексту, класифікація текстів у документній лінгвістиці. Корисним для студентів буде матеріал, у якому висвітлено різні підходи до категорій тексту службового документа. Так, практичні завдання містять вправи, скеровані на характеристику категорії континууму в текстах службових документів, мовних параметрів часу і простору, логічних конекторів, згорнутих наративів, чинників зв'язності тощо.

У навчальному посібнику особливу увагу звернено на комбінування вербальних та невербальних компонентів тексту, яке характеризує специфічні способи передавання інформації у текстах різних жанрів. Доповнення інформативних можливостей мовних засобів інформативним потенціалом невербальних компонентів тексту простежується у службових документах як креолізація. Як приклади креолізованих текстів наведено буктрейлери, постери, буклети, логотипи, дудли, скрапбукінги та ін. Це складники документних об'єктів,

що виникли в умовах зміни їх номенклатури, з появою нових медійних сфер і при зміні усієї мови як системи, що реагує на різнохарактерні зміни в суспільстві.

У третьому розділі вдалим видається матеріал про одиниці документного тексту. Це інформація про документні формули, які розглянуті на прикладі тексту договору; дієслівні, субстантивовані, прислівникові та сполучникові кліше (*згідно з розпорядженням*, *відповідно до указу*, *незважаючи на ..., контроль виконання покласти на…*; *через обставини, що склалися*) і штампи. Робота з цим матеріалом спрямована на зміцнення навичок культури ділового мовлення.

Тема 6 «Теорія сприймання тексту» – нова у цьому курсі, але важлива тим, що наголошує на діалогічності документного тексту. Автори підкреслюють, що «сприймання твору є керований автором процес продукування твору адресатом». Увагу зосереджено на передумовах, механізмі, шляхах полегшення сприймання тексту. Йдеться тут також про прийоми сугестії у сучасній рекламі, процесі написання рекламних текстів – копірайтингу, явищі магічних слів у текстах реклами.

Надзвичайно корисним для студентів буде розділ «Редагування документів», який розкриває засади й техніки редагування і саморедагування текстів службового документа, що дає можливість зрозуміти основні мовні процеси, типологію мовних одиниць, закономірності комунікації, методи формування офіційно-ділових, технічних і наукових документних текстів. У ньому у динамічних координатах сучасної офіційно-ділової і науково-технічної комунікації з нових позицій простежено, як змінилися структури документів, як модернізуються інструменти документної технології.

Наступний розділ – «Лінгвістика електронної документної комунікації» – засвідчує й уточнює основні характеристики документного тексту, на які впливають новітні засоби та знаряддя комунікаційної взаємодії.

Перевагою рецензованого посібника є те, що автори логічно пов’язують процес формування документного тексту як реалізацію сукупності лінгвістичних операцій з розширюваним алгоритмом кола соціально-комунікативних завдань, які передбачають документне оформлення та супровід.

Рецензований навчальний посібник «Документна лінгвістика та редагування документів» підготовлено на високому науковому рівні. Наприклад, принциповою новизною відрізняється аспектуальний підхід авторів посібника, що зосереджує увагу на певних напрямах, зокрема:

а) знання про текст документа як продукт і джерело історичного розвитку української мови,

б) знання про закони текстотворення та сприйняття тексту,

в) знання про текст як засіб упливу,

г) знання про текст як фрагмент інформаційної системи суспільства.

Посібник чітко структурований; логічно поділений на чотири розділи.

Кращому засвоєнню студентами викладеного матеріалу та підвищенню ефективності навчального процесу сприятимуть питання для самоаналізу, практичні завдання, запропоновані після основних тем, що розкривають сутність відповідних тем і забезпечують логіку і системність структури посібника. Для перевірки знань з кожного розділу розроблені тести.

За змістом, структурою, логікою та послідовністю викладання матеріалу навчальний посібник «Документна лінгвістика та редагування документів» є оригінальним виданням, яке має наукову новизну та практичну цінність. На нашу думку, така праця є перспективною і як перший результат спільної роботи фахівців різних навчальних закладів, і як вдале втілення їхньої творчої думки.

Список використаних джерел

1. Лукаш Г. П., Чередник Л. А. Документна лінгвістика та редагування документів: навч. пос. Полтава : Видавництво «Астрая», 2020. 330 с.

Вимоги до публікацій
в наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні положення

Редакційна колегія фахових видань Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – академії) у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності.

До публікації в журналі приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не друкувались.**

Статті приймаються українською, російською або англійською мовами.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»; ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

– здійснення редколегією внутрішнього та зовнішнього рецензування статей відповідно до Наказу МОН України від 15 січня 2018 року № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»);

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включаючи прізвище та ініціали автора, місце його роботи, електронну адресу для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу згідно з умовами ліцензії Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (див. сайт http://nakkkim.edu.ua/nauka/93-vidannya-akademiji) – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

1. Статті подаються до відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії у робочі дні (з понеділка по четвер з 14.00 до 18.00) **за адресою: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, 2-й поверх, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93, e-mail: nauka@dakkkim.edu.ua.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжуються рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем). Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою у кадровому підрозділі.

3. До відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії подається паперовий примірник статті та її електронна версія. На кожній сторінці роздруківки автор проставляє свій підпис, а на першій сторінці також зазначає дату подання статті до друку.

4. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал.

У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали даного автора.

5. Статті друкуються у співаторстві не більше двох авторів.

6. **Правила цитування:**

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволяється;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

7. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

8. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок.

Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура статті

1. **Індекс УДК.**

2. **Відомості про автора українською, російською та англійською мовами**, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*.

3. **Контактна інформація**: номер телефону, електронна пошта.

4. **Назва статті** українською, російською та англійською мовами.

5. **Анотації та ключові слова** наводяться трьома мовами (українською, російською, англійською) обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами).** Анотація наводиться **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; анотація надається згідно з вимогами наукометричних баз як **структурований реферат,** і повинна містити такі виділені елементи: **мета роботи**, **методологія**, **наукова новизна**, **висновки, ключові слова.** Анотація російською мовою та англійською мовою є перекладом україномовного варіанту, обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами)**.

«Після кожної анотації наводять ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення із тексту анотації, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження. Сукупність ключових слів (загальною кількістю не меншою трьох і не більшою десяти) повинна відбивати поза контекстом основний зміст наукової праці. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок, через кому» *(Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. – К., 2010).*

Наприклад:

Антропологічна компонента природи держави

В.В.Хміль, Т.В. Хміль

Мета роботи. Дослідження пов'язане з пошуком нових засобів та методів обґрунтування етичних моральних норм як основи для громадянського втручання в життя держави. Криза певних соціальних теорій та моделей розвитку суспільств не завжди враховує місце та роль держави в соціальних, політичних та духовних перетворень. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє розкрити та піддати аналізу певні моделі стосовно антропологічної компоненти в соціальних відносинах, що надаються певними типами державних утворень з метою знайти динамічний погляд на майбутнє людини, нові виміри її самореалізації. **Наукова новизна** роботи полягає в розширення уявлень про еволюцію свободи людини в різних історичних типах держав. Порівняльний аналіз розвитку держав та місця в них свободи людини надає можливість глибше усвідомити антропологічну детермінанту, яка поступово підпорядковує та бере під свій контроль державні інституції, що необхідні для гуманізації зовнішніх умов буття людини, а також виявити напрямки розбудови держави та простір для самодіяльності людини як "від чого" так і "для чого" необхідна свобода особистості. **Висновки.** Осмислення розвитку парадигмальних систем, що засновані на моральній складовій держави дає нову точку відліку для реформаторської діяльності, в напрямку зближення держави з загальнолюдськими цінностями. Держава, розбудовуючи себе на моральних загальнолюдських принципах просувається до свого самознищення, як силового поля влади.

Ключові слова: парадигма антропологічності; держава; громадянське суспільство етика; мораль; постлібералізм

6. **Вимоги до основного тексту. Текст статті повинен містити:**

– «постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку» (Витяг з Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

7. Вищезазначені структурні елементи статті необхідно виділити з абзацу напівжирним шрифтом, а саме так: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

Наведені будь-які статистичні дані мають бути підкріплені посиланням на джерела.

8. **Список використаних джерел** оформлюється згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Джерела наводяться мовою оригіналу в алфавітному порядку.

В списку має бути не менше 7-8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в даній галузі.

Скорочення оформлюються відповідно ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

9. **References** (література латиницею) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному у латиниці.

Список References оформлюється згідно стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації:

- для транслітерації українського тексту латиницею слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (http://translit.kh.ua/#passport);

для транслітерації російського тексту латиницею – систему Держдепартаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html).

Оформити цитування відповідно до стилю APA можна на сайті онлайнового автоматичного формування посилань:

http://www.bibme.org/citation-guide/apa/book

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті академії: http://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/%D0%9E%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_References.pdf

Технічне оформлення

1. Обсяг – до 13 сторінок (20000 друкованих знаків з пробілами), (включно з анотаціями, таблицями, графіками та списком використаних джерел). Відгук або рецензія – до 3 сторінок.

2. Текст статті виконується у форматі Microsoft Word. **Параметри сторінки – формат А4; орієнтація** – книжкова; **поля –** по **2 см**; **шрифт** – Times New Roman; **кегль –** 14; **міжрядковий інтервал** –1,5; **абзацний відступ** – 1,25 см. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша. Підписи до рисунків і таблиць набирати шрифтом Times New Roman 12.

Рисунки і таблиці розміщуються в тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки і таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

3. Посилання оформлюються так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела у списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

4. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «"..."».

5. Зразок підпису під ілюстрацією: *В. Стерлігов. Крива проблема №1. 1970. Полотно, олія. 83×105. Державний музей історії. Санкт-Петербург.*

6. Таблиці і формули виконуються згідно з вимогами ДСТУ 3008-95.

7. Примітки оформлюються як виноски. Засоби Microsoft Word не використовуються. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення. Примітки розміщуються після основного тексту перед списком використаних джерел.

Приклад: У тексті:

Мета статті – простежити взаємозв'язок між філософською категорією Ніщо[1] та концепцією…

Після основного тексту перед списком використаних джерел:

Примітки:

[1] Написання Ніщо з великої літери використовується у тих випадках, коли мається на увазі відповідна філософська категорія, при акцентуванні її значущості та за бажанням самого автора. У наведених цитатах написання подано з урахуванням авторського правопису.

Підп. до друку 11.12.2020 Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 8,83. Зам. . Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.